

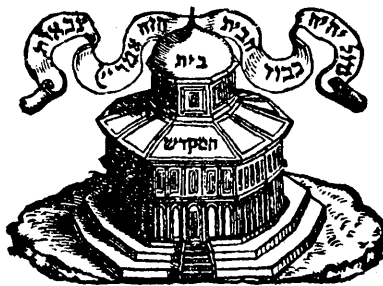
עליון וזוהר אור
ממנו נשואהת הכתוב אל
שם בני היל סוף

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י היים תשס"ט

פרקי אבות עם פירוש הרב הגדול המובהק רבינו משה בר מיימון ז"ל

הפריטן

נדפס ונחקק בניציצ'אה העיר הגדולה המהוללה אשר תחת ממשלת השררה
י"זה תגדל ותנשא מלכותה אמן בשנת ש"ו לפ"ק

בבית בן משק בית הארזין מארקו אכטוביאנו ימטיכיאן

פרקי אבות. עם פירוש הרב הגדול המובהק רבינו משה בר מיימון ז"ל

אמר שמואל

הגדולה שבה והיא הנבונה ויהיה שיחשוב שתכלית האדם הוא העשר עב
 בא זה מאמ' הנביא להודיענו ולהרחיק הדעות הרעות ולבטלם והודיע נעלה
 מה תהלתו האמתית ותכלית הסבה ממנו וכו' בעצמו באר ארסוטלו דמו'
 הדעות הראשונות הנזכרות בהגלחת האדם ובאר שתכלית ההצלחה היא
 ידיעתו את הש' ידיעה אמתית וכן הורה הרב זל ענין השלש מדות הנזכרים
 בפרק ג' מהחלק השלישי ג' אין ספק שספן הש' ג' מן האדם שיתדמה
 בדרכיו לדרכי בוראו כפי היכולת כי כמו שידעית דרכי הש' הם דרך אל
 ידיעתו כן ההתדמות בדרכיו הוא מפנה הדרך אל ידיעתו כי המד' שאפשר
 לאדם שידמה בהם למדת קונו הם היקרו שבמדות הטוב' הנמצאות כנפש
 האדם אשר בלעדס רחוק להשיג אל המעלות השכליות כאשר זכר במקומו'
 רבי' וכן זכרו כל חכמים ואשר פירש הרב במלת ארץ הוא חדוש מופלג בטוב
 ומפני שחכמי המחקר חברו ספרי' במד' האדם והאריכו לרבר בה' ולהודיעם
 איך אפשר לאדם להרגיל עצמו במדות הטובות עד שישובו בנין חוק ויהי
 קבועות בכפשו ואיך יוכל בעל מדות המעלות לתקן מעוותו בהם ראה הרב
 זל להקדים לזאת המסכת' פרקי' זכור בהם בקצרה הנדריך מן העבוי' אשר
 האריכו בהם חכמי המחקר כמו שזכר בפתיחתו וכאש' ראו חכמי לונד' עיר
 מולדתי פירוש זאת המסכת' והפרקים אשר הקדי' הרב כבאור עניניה בקצ'
 מומי להעתיקו להם כאשר עשו במאמר מורה הנבוכים וזה החלי להעתיק
 ומה' אשאל להישרי אל האמת ולהטילי משגיאה':

אמר שמואל

כן יהודה אבן תבון ז"ל אמר הרב המחבר זל הנה בארנו בפתיחת זה ה
 החבור מה היתה הסבה בשו' המחבר זאת המסכתא בזה הסדר וזכרנו גס
 כן רוב התעללות בזאת המסכת ויערנו פעמים רבות במה שקדם מזה החבר
 לדבר בזאת המסכתא דברים מועילים ולהאריך בה קצת אריב' מפני שהיא
 אע"פ שתראה תועלת מבהאר' וקלה להבי' ולעשו' מה שבא בכללה אינו קל על
 כל בני אדם ואין כל עניניה ג' מובנים מבלי פי' ארוך עם היותה מביאה
 לשלמות גדולה והצלחה אמתית ומפני זה ראיתי להרחיב בזה המאמר וכבר
 אמרו רזל האי מאן דבעי למהוי חסידא לעיין במילי דאבות ואין אלגנו מעלה
 גדולה מחסידות אלא הכבואה והיא המביאה אליה כמו שאמרו רזל חסידות
 מביאה לידי רוח הקדש הנה התבאר מדבריהם שנקי' מאמרי' זאת המסכת'
 תבא לידי נבואה והנני עתיד לבאר אמתת הדבר ההוא מפני שהוא כולל
 חלק גדול מהמדות הטובות וראיתי להקדים קודם שאתחיל בפירוש ההלכה
 פרקים מועילים ידע מהם האדם הקדמות ויהיה לו גם כן מבה' ומפתח במה
 שאני עתיד לפרש ודע שהדברים אשר אומר באלו הפרקים ובמה שיבא מן
 הפירוש אינם דברים שבדית' אני מעצמי ולא פירוש' שחדשים אמנם הם
 עניני' לקטתי' מדברי חכמי' במדרשות ובתלמוד וזולתם מחבוריהם ומדברי
 הפלוסופי' גם כן הקדומי' והחדשי' ומחבורי' הרבה מפני ארם ושמע האמת
 ממי שאמרו ואפשר שאביא פעמים מאמר אחד כלו מספר המפורס' בלשוננו
 ואי' בכל זה רוע ואיני מתבאר במה שאמר מי שקד' ממני שאני כבר התודעתני
 בזה שאע"פ שלא אזכיר אמר פלוני אמר פלוני שזה אריכות אין תועלת בו
 ואפשר שהיה מביא זכרון שם האיש ההוא לחשוב מי שאין לו חך שהדבר ה
 ההו' נפסד ובתוכו רוע שלא יביהו ומפני זה ראיתי שלא לזכור האומ' שבוכתי
 ללמד התועלת לקורא ולבאר לו הענינים הנפוני' בזאת המסכת' ואני אתחיל
 עתה לזכור הפרקי' אשר ראיתי להקדימם הנה לפי כונתי והם שמנה פרקי':

פרק הראשון

כנפש האד' וכחתייה דע שנספ האד' אחת ויש לה פעלו רבו חלוק' יקראו קצת
 הפעלו' ההם נפשו' ויחש' בעבור זה שיש לאד' נפשו' רבו' כמו שחשבו הרופאי'
 עד ששם ראש הרופאי' פתיחת ספרו שהכפשו' שלש טבעיות וחיוניות ונפשיות
 ופעמי' שיקראו כחו' וחלקי' עד שיאמר חלקי' הכפשו' ואלו השמו' יעשו הפלוסופים
 הרבה פעמי' ואינם רוני' באמרם חלקי' שהי' מתחלק' כהחלק הנפשו' אבל הם
 מוני' פעלותיה החלוק' שהם כלל הנפש בחלקי' בחלקי' לכל המחשוב' מהחלקי'
 ההם ואתה יודע שתקון המד' היא רפואת הכפשו' וכחתי' וכמו שהרופא אשר
 ירפא הגופ' צריך שידע תחלה הטף אש' ירפאהו כלו וחלקיו מה הם רמני לומ'
 טף האד' יבטח שידע איזה דברי' תלוננו וישמע מה' ואתה דברים יביא הו'
 וכיון

כן יהודה אבן תבון זאת המסכת' רל מסכת אבות ידוע מסדר ישעו' סדורה
 בין מסכת עדיות ומסכת עז' ולא נמצא לה גמרא והרב הגדול רבי משה בן
 מיימון זל פירשה בלשון הנביא ככלל פירוש למסכת סידרא פירשה כלה
 בלשון ההוא והרמז במסכת' הזאת המאמ' להיותה יקרה בעניני' מפני שהי'
 מדב' במד' האד' החשוב' והישור' והפחות' והמעוות' אשר החשוב' והישור'
 מהן מפנות הדרך ומסקלות המסלה העולה אל המעלות השכלי' כמו שאמר
 החכם שמע ענה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ובמעלות השכלי' ישג
 המשיג אל ידיעת בוראו כמו שאמר החכ' הנזכר על החכמה אם תבקשה
 ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא כלומר
 בבקשך החכמה ככסף וחפשך אותה כמטמונים רונה בזה בקשה וחפוש
 בזריות והשתדלו' יתרה שהמבקש על דרך הזאת אין ספק שיוצא מבוקשו
 ויגיע אליו אז תבין יראת ה' ותגיע אל ידיעתו רל' בהכנת יראת השם הבנת
 אמתת דעות התורה שהיא יראת ה' שהיו בירו' מקובלים לבד קודם בקשת
 החכמה ובחכמה ידע אמתתם והנרצה בהם ורונה לומר במציאות דעת א'
 אלהים שידע מציאות הית' במציאות מופת לא בקבלה' לבר כאשר היה לפני
 בקשו החכמה וידיעת הית' אין ספק שהיא תכלית האדם כמו שאמר הנביא
 ענה כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני השם עשה חסד
 משפט ונדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' ואף על פי שהרב זל פירש זה
 הפסוק פירו' טוב בפרק ג' מן החלק השלישי מספר מורה הנבוכי' וחדש לנו
 בו חדוש גדול לא יערכנו זהב וזכוכית והוא מה שהבין ממלת בארץ יש לי
 בפירושו תוספת מעט ראיתיה לזכרו הנה שפי' קצת מלותיו דרך אחרת והם
 במלו' כי באלה חפצתי יש לי בהן חדוש אין ספק אגלי בטובו ואמתתו כמו
 כן במלת נדקה ומשפט נראה לי זולת מה שפיר' כאן החכם האמת' זל ואלו
 הוא יותר נאות והרואים את שניהם יבזרו משניהם הטוב בעיניהם כי אין
 חלוק בעיניה' בענין המכוון כלל וראיתי לזכור מה שנרא' לי בו חדוש בפתיח'
 הזאת שלא נהיה הפתיחה הזאת ואם היא קטנה ערומה מחדוש מועיל והוא
 שעקר הרוח באמרו כי באלה חפצתי שב אל השכל וידוע אותי קצת בו טעם
 למה ראוי להתהלל באלה השנים לא בשלשה הנזכרים בפסוק שלפני מפני
 שאלו השני' רל' השכל וידוע הם תכלי' ספן ה' וכונתו במין הזה רל' במין האד'
 והנכר בו ממנו לא השלשה הנזכרי' לפניו ואם היותה היותה הנתן דרך ומבא א'
 התכלית לא אמ' השכל וידוע כי אני ה' וגו' אך אמ' השכל וידוע אותי וגו' כלומר
 אלו השני' הם תכלית רצוני וחפצתי מן האד' והמגיע אל רצוני ה' יתברך אי' צריך
 לומר שהגיע אל רב' ראוי להתהלל בו והיותו אומ' השכל וידוע שפי' עניני' מפני
 שאינם אגלי' נשואי' במקום הזה על ענין אחד ורופים עד שהיה ענינים אחד
 כלומר שהשם ית' בעני' השכל וידוע אותי כי השמו' הרודפי' ישמשו בהם מעט
 החכמי' על כן הם אגלי' כאמרי' על שני הדברי' וזה שמלת השכל אגלי' כפרדת
 לא סמוכה למלת אותי ויהיה ענינה להשכיל כל מה שאפשר להשכילו ולרעתו
 בכל הנמצאו' העלולו' ידיעת מציאות סבה כמה שאפשר בו או ידיעת מציאו'
 לבד שאי אפשר לדעת בו זולת זה כלומר שיקנה מן החכמה כל מה שאפשר
 ובה ידיע אותי בענין שניע' מושכלו ומחמתו כנמצאו' העולות אל ידיעתו
 רל' מציאו' ידיעתו וידיעת מה שראוי להאמין בו לחיו' או לשלילה או להרחקה
 ויהיה ענינו בענין אז תבי' יראת ה' כי החכם הנזכר לפני הפסוק אשר אכחנו
 בו בפירושו רנה בו בעל המדות הטובות לבד כמו שאמר החכם האמת' זל
 בפר' הנזכר וכן אמרו כי אני עשה חסד משפט ונדקה בארץ והם דברים כ'
 בוללים כל דרכי ה' רל' כל מעשיו במציאות הנראה לי שזכרו הנה להודו' שאי
 אפשר לדעת רק בידעת דרכיו כדבר ארון הנביאים הודיעני גא' את דרכיך
 ואדעך כאש' הורכי מורה נדק במקומו בחלק הא' ואע"פ שלא זכרו על הפסוק
 וזה עזר למה שפירשתי ביולת השכל ואפשר לומר' שיש בפסוק מוקדם ומאוחר
 ויהיה השכל כי אני ה' עשה חסד משפט ונדקה בארץ וידוע אותי כי באלה
 חפצתי נאם ה' רל' חפצתי מן האדם שידע דרכי ובידיעתם ידיע אותי והוא ה'
 התכלית ואפשר לפרש בו שניעו וידוע אותי וכי אני עשה משפט ונדקה בארץ
 ויהיו שלשה עניני' מה שאפשר להשכילו כנמצאו' העלולו' ידיעת הש' בידעתו
 וידע בו שהוא עשה בארץ משפט ונדקה רל' ידיע אמתתו ומציאותו בידעת
 דרכיו וידע השמות שהיו על הנמצאו' אשר בארץ וכל אשר בה ויהיה באלה
 חפצתי שב אל שלשתן כלומר' באלו השלש ראוי להתהלל מפני שהם רצוני הש'
 מן האדם והמכוון בו לא בשלשה הראשונים וזכר השלשה הראשונים בעבור
 שכבר נמצא מו' שחשב ההלחת האדם הוא הניע למדות טובות ומנה מן ה'

עליו שם ממה או שם עברה סתם ולזה אמרתי למעלה שכשני החלקי האלה ימצאו העבירות והמנו' אמנם המעלות הם שני מימי מעלות המדות ומעל' השכליות וכנגדם שני מימי פחיתות אמנם מעלות השכליות הם ימצאו לחלק השכלי מהם החכמה והיא ידיעת הסבות החוקיות והקדושות אחר ידיעת מציאות הדבר אשר יחקרו סבותיו וההן השכל אשר ממנו השכל העיוני והוא המגיע לנו בטבע רונה לומר המושכלות הראשונ' וממנו שהל קנה ואין זה מקומו והוא זכו' התבונה וטוב ההבנה והוא לעמד על הדבר ולהבינו מהרה בלא זמן או בזמן קרוב ופחיתות זה הכח חמשה כנגד אלו או הפכס אבל מעלות המדו' ימצאו לחלק המתעורר לבדו והחלק המרגיש בזה הענין אינו רק שמש לחלק המתעורר : ומעלות זה החלק רבות מאד כזהירות כלומר יראת חטא והנדיבות והיושר והענוה והשפלות וההסתפקו' והוא שקראו חכמי עשירי' באמרוס איוהו עשיר השמש בחלקו והגבורה והאמו' וולת ופחיתו' זה החלק הוא לחסר מאלו או להוסיף בהן אבל החלק הן והמדמה לא יאמר בו לא מעלה ולא פחיתות אך יאמר שהוא זן על יושר או על בלתי יושר כמו שיאמר איש פלוגי עמלו טוב או בטל עמלו או כפסד דמיונו או הוא מדמה על יושר ואין בזה לא מעלה ולא פחיתות והוא מה שרבינו לזכרו בזה הפרק :

פרק השלישי

בחלי הנפש אמרו הקדמוני' כי יש לנפש בריאות וחלי כמו שיש לגוף בריאות וחלי וכריאו' הנפש היא שתהיה תכונה ותכונת חלקיה תכונה שתעשה בה' תמיד הטובות והפעלות הנאות וחליה הוא שתהיה תכונת' ותכונת חלקיה תכונות שתעשה בהן תדיר הרעות והפעלות המנוונות ואמנם בריאות הגוף וחלי מלאכת הרפואות תחקור עליו וכמו שחלי הגופו' ידמו להפסד הרגשות' במה שהו' מר שהו' מתוק ובמ' שהוא מתוק שהוא מר ויבירו הנאו' בעור' בלתי נאו' ותחזק תאות' ותרבה הנאתם בעניני' אין הנאה בהם כלל לבריאו' ואפס' שיהיה בהן נער כאכילת העפר והפסח והדברים העפופים והחמוצים מאד וכיבא' באלו מן המנוונות אשר לא יתאו' להם הבריאו' אבל ימאסו אותם כן חולי הנפשות רטוני לומר הרעים ובעלי המדות הרעות ידמו במה שהוא רע שהוא טוב ובמה שהוא טוב שהוא רע והאדם הרע יתאו' לעולם להפלות אשר הם באמת רעות וידמה בעבור חלי נפשו שהם טובות וכמו שהחולים כשידעו חליים ולא ידעו מלאכת הרפואות ישאלו הרופאי' ויודיעום מה שצריך לעשותו ויזהרום ממה שירמאו ערב והוא בהפך חליים ויכריחום לקחת דברי הנמאסים והמרים עד שיבריאו גופתם וישבו לבחור בטוב ולמאוס ברע כן חולי הנפש' צריך להם שיאלו החכמים שהם רופאי' הנפשות ויודיעום מן הרעו' ההם אשר יחשבו בהן שהן טובות וירפאו אותם במלאכה אשר ירפאו בה מדות הנפש אשר אזכרם בפרק שאחר זה אמנם חולי הנפשות אשר לא ירנישו בחליים וידמו בו שהוא בריאות או ירנישו בו ולא יתפאו' אחרית למה שיהיה אחרית החולה כשימך אחר הנאותיו ולא יתפאו' שהוא ימו' בלי ספק אבל המרגיש' והם נמשכי' אחר הנאותיה' אמר' בהן התור' האמת' מספרת דבריהם כי בשרירו' לבי אלך וגו' רצה לומר שהוא יבין לרנות צמאו והו' יוסיף לעצמו צמא אך על שאינם מרגישי' בדבר שלמה החכ' עליו השלו' אמר דרך אויל ישר בעיניו ושומע לעגה חכם רונה לומר' שומע לעגת החכם חכם מפני שהוא יודיענו הדרך שהוא ישר באמת לא אשר יאסבהו שהוא ישר ואמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות ואמר בחולי הנפשות בהיותם בלתי יודעים מה יזיקם ומה יעילם דרך רשעים באפלה לא ידעו במה יכשלו אך מלאכת רפואת הנפשות היא כמו שאספר עתה בזה הפרק הרביעי :

פרק הרביעי

ברפואת חלי הנפשות המעשים טובים הם המעשים השוי' הממוצעי' בין שתי קבוצ' ששתיהן רע האחת מהן תוספ' והשנית חסרון והמעל' הן תכונות נפשי' וקניני' ממוצעים בין שתי תכונות' רעות האחת מהן יתרה והאחרת חסרה מן התכונות האלה יתחייבו הפעלו' ההם והמשל בו הזהירו' שהיא מדה ממוצעת בין רוב התאוה ובין העדר הרגש ההנא' והזהירו' היא מפעלו' הטוב ותכונת הכפס' אש' יתחייב ממנו' הזהירו' היא מעלת המדו' אבל רוב התאו' הוא הקנה הראשון והעדר הרגש ההנא' לגמרי הוא הקנה האחרון ושכיהן רע גמור ושתי תכונות' הנפש אשר מהן יתחייב רוב התאוה והיא התבונ' היתרה והעדר ההרגש והיא התבונ' החסר' שתיהן יחד פתחו' מפחיתו' המדו' וכן הנדיבות ממוצעת בין הכילות והפסוד והגבורה ממוצעת בין המסירה לסכנות ובין רך הלב והסלול ממוצעת בין ההתגשאות ובין הנבלה ופירוש סלול הוא מי שמתכבד כראוי ואינו מתגבל בדבר וההתגשאות הוא שיתכבד האדם י יותר מן הראוי לו והנבלה ידועה והוא שיעש' אדם מעשים בלתי הנוכחים שיש בהם פחיתות הרבה וחרפה והנחת ממוצעת בין הקטרו' והקטרו' וכן רכות הטבע רצה לומר ברכות הטבע מה שקורים בלעו' מולדה והוא מי

וימי' אליה' כן רופ' הנפש והרונה לתקן מדו' האדם צריך שידע הנפש וכחותיה בכללה וחלקיה ומה יחלה אות' ומה יכריאו' ומפני זה אומ' שחלקי הנפש הם : הן וה' הטמח והמרגיש והמדמי' והמתעורר והשכלי וכבר בארנו והקדמנו בזה הפר' שדברינו אינם רק בכפ' האר' כי כח המזון שיוזן בו האד' אינו ככח המזון שיוזן בו הקום והחומר כי האדם כוזן בחלק הן מן הנפש אשר לו האנושית והחומר כוזן בחלק הן מן הנפש החמורית והכש' כוזן מן הנפש אשר לה ואמכ' יאחו' על הכל כוזן בשתיק' הש' לכד ולא שעכוכ' אחד בעצמו וכן יאמ' על האדם ושאר בעלי חיים מרגיש בשתיק' הש' לכד לא שתהיה ההרגשה אש' במי' האדם היא ההרגש' אש' בשאר' בל' וההרגש' אש' בזה המין היא ההרגש' בעצמ' אש' במין האחר אבל כל מין ומין מאשר לו נפש יש לו נפש אחת בלתי נפש האחר ויתחייבו מנפש זה פעולות ומנפש זה פעולות אחרות ואפשר שתדמה פעולה לפעולה ויחשב בשתי הפעלו' שהן דבר אחד בעצמו ואין הדבר כן והמשל בזה שלשה מקומות חשובי' האחד מהם זרח עליו השמש והאיר והשני זרחה עליו האיר והאיר והג' מולק בו הנר והאיר הנב' כל אחד מהם כמנא' בו האור אבל קבת זה האור ופעלו' השמש ופעל האחר הירח ופעל האחר האש כן פעל הרגשת האדם הוא כפס האדם ופעל הרגשת החומר הוא כפס החומר ופעל הרגשת הכש' הוא כפס הכשר ואין להן גדר שיקב' אלא בשתיק' הש' לכד והכן זה העני' שהוא כפלא מאד יכשלו בו הרב' בכי אד' מן המתפלספי' ויחייבו ממנו הרחוקות ורעיו' נפסדות ואשכ' א' כונתנו בחלקי הנפש ואומר החלק הן ממנו הכח המוש' והמחזיק והמעבל והרונה למותרו' והמדל והמולי' ברומ' והמדלי הליחו' עד שיפריש מה שצריך להזון בו ומה שצריך לדחותו והדברים על אלו השבעה בחיות ומה יעשו ואין יעשו ובאזה' אברים פעלתם יותר כראת ויותר בגלות ומה מהם נמנא' תמיד ומה יכלה מהם לזמן קצוב זה כלו ראוי במלאכת הרפוא' ואין טורח לו בזה המקו' והחלק המרגיש ממנו הכחו' החמש' המפורסמי' אצל ההמון הם הראות והשמע והטעם והריח והמוש' והוא כמנא' בכל שטח הגוף ואין לו אבר מיוחד כמו שיש לארבע הכחו' והחלק המדמה הוא הכח אשר ישנם וירכיב קנתם אל קנתם ויפריד קנתם מקנתם ולזה ירכיב זה הכח מן הענינים אשר יזכר רשומי' המוחשים אחר העלמס מקרבת החושי' אשר השיגם עם ענינים לא תשיגם כלל ואי אפשר להשיגם כמו שידמה לאדם ספינת בנול תנון באויר ואדם שראשו בשמים ורגליו בארץ ובהמה בחלק עיני' על דרך משל והרבה מאלו הנמנעי' ירכיבם הכח המדמה וימנא' בדמיו' ובכאן טעו המדברי' טעות המנונה הגדול אשר כנו עליו פנת הטעמת בחלוקות החיובי' והאפשר והנמנע שהם חשבו והביאו' בני אדם לחשוב כי כל מדומה אפשר ולא ידעו שזה הכח ירכיב עניני' שמתאייתם נמנע כמו שזכרנו והחלק המתעורר הוא הכח אשר בני ישתקקו ויכסוף האדם לדבר אחד או ימאסוהו ומהו הכח יבאו' לפעלת בקש' הדבר והבריחה ממנו ובריחת דבר אחד או התרחק ממנו והכעס והרצון והפחד והגבורה והאכזריו' והרחמנו' והאהבה והשנאה והרבה מאלו המקרים הנפשיים וכלי זה הכח כל אברי הגוף ככח היד על לקיחת דבר ונעינתו וכח הרגל על ההליכה וכח העין על הראו' וכח הלב להתגבר או לברוח בעת הפחד וכן שאר אברי הגוף הכריזים והכספרי' הם וכחותיה' בלי לזה הכח המתעורר : והכח השכלי הוא הכח הנמנע לאדם אשר בו ישכיל ובו יהיה ההשתדלו' ובו יקנה החכמות ובו יבדיל בין המנונה והנאה מן הפעלו' ואלו הפעלו' מהן מעשי' ומהן עיוני' והמעשי' ממנו מלאכת מחשבת וממנו מחשבי' והעיוני' הוא אשר בו ידע האדם הנמנעו' שאי' משתנות כפי מה שהן עליו והן אשר יקראו חכמות סתם והמלאכ' מחשב' הוא הכח אשר בו ילמדו' המלאכות כנגרות ועבדת האדמה והרפואו' והמלחו' והמחשבי' הוא הכח אשר בו יסתכל האר' בדבר שירכ' לעשותו אס אפשר לעשותו אס לאו ואס אפשר לעשותו איך צריך שיעשה זה שעור מה שצרי' שזכר מעיני' הנפש הנה ודע שזאת הנפש האת' אשר קדם ספור בחותיה מחלקיה היא בחמה והשכל לה נורה וכשלא הגיע לה הנורה יהיה בלא מציאות ההכנה בה לקבל הנורה יהיה לבלטה וכאלו היא מציאו' הכל והוא אמרו' גם בלא דעת נפש לא טוב רונה לומר שמציאו' הנפש שלא תגיע אליה נורה אבל תהיה נפש בלא דעת לא טוב אבל הדברי' על הנור' והחמר' והשכלית והדעו' כמה הם ואין יעשו אין זה מקומו ולא יצטרך במה שנרצה לדבר על המדות והוא יותר ראוי בספר הנבואה אשר זכרנו ובכאן אפסוק בזה הפרק ואתחיל באחר :

פרק השני

בעניני' חכו' הנפש ובידיעת החלק אשר בו ימצאו המדו' הטובו' והרעות : דע שהעבירות והמנונות התוריות אמנם ימצאו בשני חלקים מחלקי הנפש והוא החלק המרגיש והחלק המתעורר לכד ובשני אלו החלקים יהיו כל העבירות והמנונות אמנם החלק הן והחלק המדמה אין מטה בו ולא עברה שאין דעת ונחירה לאחד משניהם ולא מעשה כלל ולא יוכל האדם ברעתו לבעול מעשהיהם או למעטם מפעלה אחת : הלא תראה ששני החלקים האלו רצה לומר הן והמדמה יעשו בעת השנה הפעלה המיוחדת להם מה שאין כן בשאר בחיות הנפש אבל החלק השכלי יש בו מוכנה אבל אני אומ' שיש בזה הכח ג'כ מנוה ועברה לפי אמונת דעת בטל או אמונת דעת אמת' אבל אין בו מעשה שיאמ'

שמנה פרקים

שהוא בלא דבור ובלא מעשה לכבודו טובעו וקר מזנו והוא כנגד הקטרוג
 שיבא מחרוד טבעו וחוס מזנו טוב לב מומב' בין הנבלה ויתרון טוב הלכב
 ומכני שאין כמות האלה שם ידוע בלשוננו צריך לפרש עניניה' ומה שרונים
 בו הפלוסופים לב טוב קורין מי שכל כונתו להטיב לבני אדם בגופו ועצמו
 ובמומו בכל יכלתו בלתי שישיגו כזק או בזיון והוא האמצעי והנבל הוא
 הפך זה והוא שיזנו רונה להועיל לבני אדם בדבר אפילו במה שאין לו בו
 חסרון ולא טורח ולא נזק והוא הקנה האחרון ויתרון טוב הלכב הוא שגשג'
 הדברים הנזכרי' בלב טוב ואפילו אם ישנוגו בזה כזק גדול או בזיון או טורח
 רב והפסד מרובה והוא הקנה הראשון והעגמה ממוכנת בין הנבל והפסלות
 הרגומה והתפקי' ממוכנת בין אהבת המזון והעגלה והסבלנות ממוכנת בין
 הכעס והעדר הרגשת חרפה וכו' והבשת ממוכנת בין העזות והביישנות פי'
 כראה לי מרברי רבותי' זל שביטן הוא אגלס מי שיש לו רוב בשת ובוש כנים
 הוא הממוכנת מאמרו ולא הביטן למד ולא אמרו ולא בוש פנים למד ואמרו
 בוש פנים לנן ערן ולא אמרו הביטן ולה סדרתיה כך וכן שאר המדות ו
 ינטרכו על כל פנים לשמות מונחים להם בהכמה שהיו הענינים מוכנים
 בהכרח והרבה פעמים יטעו בני אדם באלו המדות ויחשבו אחר מהקטנות
 טוב ומעלה ממעלות הנפשו ופעמי' יחשבו הקנה הראשון טוב כמו שיחשבו
 המסירה לסכנות מעלה ויקראו המוסרים עבמה לסכנות גבורי' וכשיראו מי
 שהוא בתכלית זאת המדה רנה לומ' שמוסר עצמו לסכנו ומוסר עצמו למית'
 בגיב' ופעמי' יגל ביוקר' ישבחוהו בזה ויאמרו עליו שזה גבור ופעמי' יחשבו
 הקנה האחרון טוב ויאמרו על פחו' הנפש שהוא פגלן ועל העגל שהוא שמת
 בחלקו ועל נעדר הרגשת ההנאות לעובי טבעיו שהוא נזהר בלומ' ירא חטא
 ועל זה המין מן הטענות יחשבו נכ' הפזור ויתרון טוב הלכב מן הפעולות
 הטובות וזה כלו טענות ואמנ' ישובח באמת המצטע ואליי צריך לחדש שיכונן
 וישקול פעולותיו כלם תמיד עד שיתמצעו ודע שאלו המעלות והפחיתות אשר
 למדות לא יגיעו ולא יתשבו בנפש רק בכפול הפעול' הבאו מן המדה היא
 פעמים רבות וזו מן ארוך והרגיל בהם ואם היו הפעולות ההם טובות יהיה
 המגיע לנו מה מעלה ואם היו רע' יהיה המגיע לנו מהם פחיתות ומכני שאין
 האדם בטבעו מתחלת ענינו בעל מעלה ולא בעל חסרון כמו שנבאר בפרק
 השמיני והוא יגביל בלא ספק פעולות מקטנותו כפי מכהן קרוביו ואכשי ארצו
 ואפשר שהיו הפעולות ההם ממוכנות ואפש' שהיו מיותרות או מחוסרי' כמו
 שספרנו ותהיה כפשו מולה וראוי שילכו ברפואתו כדרך רפואת הנפול' בשזה
 וכמו שהנפך כשיצא משווי כראה אל איזה נד כזה יבא ויעמד כנגדו בהכנה
 עד שישוב אל השווי וכשישתיה נחלק ידיו מן ההפך וכשוב לעשות לו מה
 שיעמידהו על שווי כן נעשה במדות בשזה והמשל בו כשנראה אל שהיתה
 לו תבונה בנפשו וחסר בה נפשו מכל טובה לרב הכילו' וזה פחיתות' מפחיתות'
 הנפש והפעל אשר יעשהו מפעולות הרע כמו שבארנו בזה הפרק וכשנכונה
 לרפואת זה החלי לא נבזהו להרגיל בכריבות שזהו כמי שירפא מי שגבר עליו
 החוס בדבר הממוכנת השזה שלא יביראהו מחלאיו' כל צריך שנביאהו לפזר
 פעם אחר פעם ויכפל מעשה הפזור פעמי' רבות עד שתסור מכפשו התבונה
 המחייבת לכילות ויהיה קרוב להגיע אל תבונת הפזור ואז יסקל ידו מפעולת
 הפזור וכזהו לעשות פעולת הנדיבות וישקוד עליהם ולא ייתיר ולא יחסר וכן
 כשנראהו מפזר נבזהו לעשות פעולת הכילות ולשנותה אבל לא ישנה פעל' ה
 הכילות פעמי' רבות כשנותו פעל הפזור וזה החדו' הטוב הוא סדר הרפואה
 וקורה וזה שישוב האדם מן הפזור לכדיבו' ויתר קל ויתר קרוב לשוב משווי
 מן הכילות לכדיבות וכן שוב נעדר הרגשת ההנאה נזהר וירא חטא ויתר קל
 ויתר קרוב לשוב משווי בעל התאו' נזהר וזה ככפול על בעל ההנאה פעולת
 העדר ההנאה ויתר משכפול על נעדר הרגשה פעולת התאוה ונחייב על
 כך הלבב מסירת עצמו לסכנה יותר ממה שנחייב המוסר עצמו בסכנו רבו'
 הלבב ונרגיל הנבל ביתרון טוב הלכב יותר משכוננו מי שיש לו יתרון לב
 טוב כנגלה זהו סדר רפואת המדות וזכרהו ולזה הענין לא היו החסידים
 מניחים תבונת נפשותיהם תבונה הממוכנת בשזה אך היו נוטים מעט לגד
 היתר או חסר על דרך הסייג והשמירה רנוני לומר על דרך משל שהיו נוטי'
 מן הזהירות לגד העדר הרגשת ההנאה מעט ומן הגבור' לגד מסירת נפש
 בסכנה מעט ומטוב הלכב למד יתרון טוב הלכב מעט ומן הענו' לגד שפלו'
 הרוח מעט וכן בשא' העניני' ואל זה הענין רמזו באמר' לפנים משורת הדין
 אבל מה שעשו אותם החסידים בקצת הזמנים וקצת המקומות וקצת אנשים
 מהם גם כן מנטו' אחר הקנה האחרו' בטעם וקום בלילוי' והנחת הדעת אשר
 ירצה לעשות אותו והנחת אבילות בשר ושתיית יין והרחקת הנשי' ולבוש הצמר
 והשער ושכונת ההרים והתבודד במדברות לא עש' דבר מזה אלא על דרך
 הרפואה ולהפסד אנשי המדינה גם כן כשיראו שהם נפסדים בחברתם ו
 וראות פעולותיהם עד שיפחדו מהפסד מדותיה' בעמרה ועל כן ברמו להם
 למדברות ולמקום שאין שם אדם רע כמאמר ירמיהו יג' מי יתנני במדבר
 מלון אורחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כלם מאכפים עצרת בגדים
 וכאשר ראו הסכלים שהחסידים עשו אלו הפעול' ולא ידעו כונתם חשבו שהם
 טובות וכונו אליה' בחשב' שהיו כמתים ויענו גופותם בכל מיני עגמי ויחשבו

שהם קנו לעצמם מעלה ומדה טובה שעשו טובה ושבזה יתקרב האדם לשם
 כאלו השם יתברך שוכח הנפך ורונה לאכדו והם לא ידעו שאלו הפעולות רע
 ושבזהן ציע פחיתות מפחיתות הנפש ואין להמשילם אלא לאיש שאינו מרע
 במלאכת הרפואה כשיראה בקיאים מהרופאים שהסקו חולים נוטים למות
 סמים הנקראים בערבי שחם חכעל וכלעו קולקיקטירא ואסקמוכאלה והנבר
 וכלעו אלואי וכיוצא בהם ופסקו מהן המזון ונרפאו מחלי' וכמלטו מן המות
 הנלה נמורה ואמר הסכל הוא אחר שאלו הדברים מרפאים מן החלי כל
 שכן שיעמידו הכריא על בריאותו או יוסיפו בה והתחיל לקחת אותם תמיד
 ולהתנהג בהנהגת החולי' שהוא יחלה בלא ספק כן חלו הן חולי הנפש' בלא
 ספק בלקחם הרפואה על הבריאות וזאת התורה התמימה משלמת אותנו
 כמו שהעיד עליה יודע' תורתה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נחמ' מחכמ'
 פתי לא זכר' דבר מזה ואמנם כונה להיות האדם טבעי הולך בדרך האמצעית
 יחלמה מה שיש לו לכלל בשווי וישת' מה שיש לו לשת' בשווי ויבעול מה שמתר'
 לו לבעול בשווי וישכן במדינות ביישר ובאמונה לא שיסכן במדברות ובהרי'
 ולא שילבש הצמר והשער ולא שיעב' נופי וההיר' מזה לפי מה שכתב בקבל' ואמ'
 בגזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש ואמרו רזל וכי על איזה נפש חטא
 זה אלא שמנע עצמו מן היין צריך כפרה והלא דבר' קל ומומר ומה זה שבער
 עצמו מן היין צריך כפרה המצטר עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה
 ודבריו נביאיו וחכמי תורתנו ראינו שהיו מכונני' על השווי ושמי' נפש' ונפס'
 על מה שתחייבו התורה ועבדה ה' יתברך על יד נביאו למי ששאל לטעם יוס' אחר
 בעולם אם יתמיד אם לאו והוא אמרו לו כריהי הנביא האבכ' כחמש החמשי
 הנזר כאשר עשיתי זה כמה שני ועב' אות' כי נמתס' וספן' בחמשי' וכשביעי זה
 שבעי' שנה הצום נמתוני אני כי תאכלו וכי תשתו הלא אתם האכלים ואתם
 השותי' ואחר כך היה אותם ביום' ובמעלה לבר' לא בנוס והוא אמרו להם כה
 אמר ה' נבאות לאמר משפט אמת שפטו וחסד ורחמים עשו איש את אחיו ו
 ולאמנה ויתום צד ועני' אל תעשקו ורעת איש את אחיו אל תחשבו בלבבכם
 ואמ' אחר כך כה אמר ה' נבאות צום הרביעי וצום החמשי וצום השביעי וצום
 העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדי טובי' האמת והשלום אהב
 ודע שאמת הם המעלות השכליות מפני שהן אמתיות לא ישתנו כמו שזכרנו
 בפרק השני והשלום הם מעלות המדו' אשר בהם יהיה השלום בעולם ואשוב
 אל כונתי שאם יאמרו אלו המתדמים באמות מאכשי תורתנו שאינו מדבר כי
 אם בהם שהם אינם עושי' מה שעושי' אותנו מהטריח גופותם ופסוק הנאותיה'
 לא על דרך הלמוד לבחו' הנפש כדי שיהיו נוטים ל' הדג האחר מעט כפי מה
 שזכרנו בזה הפרק שראוי שהיה האד' כן זהו טענות מהם כאשר אבאר והוא
 שהתורה לא אסר' מה שאסרה ולא נותה מה שנתה לא מפני זאת הסבה רבה
 לומר כדי שנתרחק מן הדג האחר יותר על דג ההרגל שאסור והמאכלים
 האסורים כלם ואסור הבעולות האסורות והאזהרה על הקדשה ומה שהנדיך
 בבתובת אשה וקדושין ועם כל זה אינה מתרת תמיד אבל תאסר בעת הגדו'
 והלידה ועם כל זה גזרו רבותי' למעט המשגל ומכעוהו ביס' כמו שבארנו
 בסנהדרין וזה כלו אמנם מנו השי' להתרחק מקבה רוב התאוה רחוק גדול
 ולנאת מן המנוע' אל נד העדר הרגשת ההנאה מעט עד שתתחייב ותתחנן'
 בכפשותינו תבונת הזירות וכן כל מה שבתורה מנתנית המעשמות והלקט
 והשכחה והפאה והפרט והעללו' ודין שמיטה ויוכל והנרק' די מהסור זה כלו
 קרוב מיתר' טוב לבב עד שנרחק מקנה הנבלה רחוק גדול ונקרב לקנה יתרון
 טוב לבב עד שיתחזק לנו לב טוב ובזאת הנחיה במן חוב המנות תמנאם כלם
 שהן מלמדות ומרגילות כמו' הנפש כמו שאסרה הנקימ' והנטייה ונאולת הדם
 באמרו לא תקו' ולא תטור עזב תעוב הקי' תקים עד שיחלש כח הכעס והרגז
 וכן השב תשיבה עד שתסור תבונת הכילות וכן מפני שיבה תקום והדרת כני
 זקן כבד את אביך ואת אמך לא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך וגומר עד
 שתסור תבונת העזות ותגיע תכונ' הבשת ואחר כך הרחיק מן הקנה האחרון
 רבה לומר רוב הבשת ואמר הוכח תוכיח את עמיתך לא תגורו מפני איש עד
 שיסור רוב הבשת גם כן וישאר בדר' האמצעי' וכשיב' האיש הסכל בלא ספק
 וישתדל להוסף על אלו הדברים כמו שיאסור המאכל והמשתה מוסף על מה
 שנאסר מן המאכלים או יאסור הזונג מוסף על מה שנאסר מן הבעולות ויתן
 כל ממונו לעניים או להקדש מוסף על מה שבתורה על ההקדשות ועל הנדק'
 והערכין יהיה עושה מעש' הרעי' והוא לא ידע ויגיע ל' הקנה האחר ויבא מן
 המנוע לגמרי ולחכמים בזה הענין דבר לא שמתני' כלל יותר כפלא ממנו והוא
 בגמ' דבני מערבא בפרק תשע' מנדר' דברו כנגות המקבלים על עצמן שבוש'
 ונדרים עד שישיאו כעין אסורי' אמרו שם בזה הלשון רבי אידי בשם ר' יצחק
 לא דיין במה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים וזה הענין
 שזכרנו בשזה בלא תוספת ובלא חסרון הנה התבאר לך מכל מה שזכרנוהו
 בזה הפרק שצריך לכונן אל הפעולות הממוכנות ושלא יבא מהן אל קנה מן
 הקצוות אלא על נד הרפואה ולעמד כנגדו בהפך וכמו שהאדם היודע במלאכת
 הרפואה כשירא' מזונג שגשג' מעט שכי' לא ישת' ולא יכח החולי להתחנן' עד
 שיצטרך אל רפואה חזקה בתכלית וכשידע שאכזר מאבריו חלוש ישמרהו
 תמיד ויתרחק מן הדברים המזיקים לו ויכונן למה שיעליהו עד שיבירא
 האבר

האבר ההוא או עד שלא יוסף חולשה כן האדם השלם צריך לזיכרון מדותיו
 תמיד ויסקול פעולותיו ויבחנו תבונת נפשו יום ויום וכל מה שיראה נפשו כוונה
 לנדר קנה מן הקטנות ימחר ברפואה ולא יכח התכח' הרעה להתחזק בשנותיו
 מעשה הרע כמו שזכרנו וכן ישי' לנגד עיניו הפחיתות אשר לו וישתדל לרפאתם
 תמיד כמו שזכרנו שאי אפשר לאדם מכלתי חסרון שהפלוסופים כבר אמרו
 כבר הוא נרחק שימצא מי שהוא בטבע למעלות כלם רצוני לומר למעלות
 המדע ולמעלות השכליות בזמן מוכן אבל בספרי הכביאי' ימצא זה בהם הרבה
 אמר הן בעבריו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה מה ינדרק אנוש עם אל ומה
 יזכה ילוד אשה ושלמה עה אמר התם כי אדם אין נדיק בארץ אשר יעשה ט
 טוב ולא יחטא ואתה יודע שארץ הראשונים והאחרונים משה רבינו עה אמר
 אליו השם יתברך יען לא האמתם בי להקדישני לעיני בני ישראל על אשר
 מריתם את פי בני מריבת קדש על אש לא קדשתם אותי זה כלו חטאו ומריו
 עה הוא שטתה לנדר אחד מקטנות ממעלה למעלות המדות והוא הסכלנות כ
 כאשר נטה לנדר הרבנות באמרו שמענו כל המרים דקדק עליו השם יתברך
 שיהיה אדם כמהו כועס לפני עדת ישראל במקום שאין ראוי לו הכעס וכינא
 בזה באיש ההוא הוא חלול השם ית' מפני שמפעלותיו ומתכונותיו כלם למדים
 והיו מקיים להגיע בהם אל הנחת העולם הזה והעולם הבא ואין יראו
 ג' הכעס והוא מפעלות הרע כמו שזכרנו ולא יבא כי אם מתכונה רעה מ
 מתכונות הכעס אבל אמרו בענין מריתם פי הוא כמו שאבאר והוא שלא היה
 מדבר עם סכלי ולא עם מי שאין לו מעלה אבל עם אכזבי שהקטנה שבנשים
 הייתה ביחזקאל בן בוזי כמו שזכרנו החכמי' וכל מה שיאמ' או יעשה יבחנו'
 ובאשר ראהו שכעס אמרו שמה אין עליו פחיתות מדה ולולא שהיה יודע
 שהשי' נעם עליו בבקשת המים ושאלחנו הכעסנוהו יתברך לא היה כועס
 ואכן לא מיני להשי' שכעס בדברו אליו בזה הענין אבל אמר קח את המטה
 והקהל את העדה וגמ' והנה יעאנו מוכנת השער אבל התרנו ספק מספקי
 ויהי שזכרנו בו דברים רבים וכאשר פעמים רבות איוזה חטא חטא וראה
 בו שזכרנו בו ומה שאמרנו בו אכזנו והאמת יעשה דרכו ואשוב אל כוכבי כי
 כשהיה האדם שוקל פעולותיו תמיד ומכין אל אמתנותם יהיה במדרגה ה
 העליונה ממדרגות בני אדם ובה יתקרב אל ה' יתברך וישיג אל טובו וזהו
 הדרך השלם שבדרכי העבודה וכבר זכרו החכמים זל זה הענין וכתבו עליו
 ואמרו כל השם ארומותיו ומשנית בה' זוכה ורואה בישועתו של הקדש שאמר
 ושם דרך הראשון ביטע אלקים אל תקרי ושם אלא ושם והשואף הוא השעור
 והספרא זהו הענין אשר פירשנו בזה הפרק כלו בשוה וזה שער מה שראינוהו
 שצריך בזה הענין:

פרק חמישי

בהשתמש האדם בכחות הנפש לנדר תכלית אחת צריך לאדם שיביד כחות
 נפשו כלם לפי הדעות כפי מה שהקדמנו בפרק אשר לפני זה ויש' לנגד עיניו
 תמיד תכלית אח' והי' השגת הית כפי יכולת האד' לדעת אותו ויש' פעולותיו כלם
 נתכוננותיו ומחונותיו וכל דבריו מביאי' לזה התכלית עד שלא יהיה בפעולותיו
 דבר מפעל' הבל רנה לומר פעל' שלא יביא אל זאת התכלית והמשל בו ש
 ששים הכונה באכילתו ובשתיתו ויושגלו ושנתו ויקינתו ותנועתו ומחונותו
 בבריאות גופו לנדר והכונה בבריאו' גופו שתמצא הכפש כלים בריאי' ושלמי'
 לקנות החכמות וקנות מעלות המדות ומעלות השכליות עד שיגיע לתכלית
 ההיא ועל זה ההקש לא תהיה אז כונתו אל ההכאה לנדר עד שיבחר מן המזון
 והמשתה הערב וכן בשאר ההנהגות אבל יכין אל המועיל וכשזדמן ש
 שיהיה ערב יהיה וכשזדמן שיהיה בלתי ערב יהיה או יכוני' אל הערב על דרך
 חכמת הרפואה כמי שחלשה תאוותו למאכל ויעירה במזונות המתעבלות ה
 הערבנות שכפש האד' מתאו' להם וכן אם תתעורר עליו מרה שחורה יסירה
 בשמיעת הכנאים ובמימי זמר ובעיול הננות ובנינים הכלים וחברות הערות
 היפות וכינא בהם ממה שיחביב הכפש ויסיר חלי המרה השחורה מוכו' ו
 והכונה בכל זה שיביא את גופו ותכלית הכונה בבריאו' גופו לקנות חכמה
 וכן כשיתעסק לקנות ממון יהיה תכלית כונתו בקבוצו שיביא'ו במעלות
 ושימציא'ו לחושי גופו ולהמשיך מציאותו עד שישיג יודע מה' יתברך מה
 שאפשר לדעתו ועל זה הדרך יש למלאכת הרפואה מבוא גדול מאד במעלות
 וברייעת הית' ובהגיע אל ההצלחה האמתית ויהיה למודה ובקשתה עבודה
 מן העבודות הגדולות ולא תהיה אז בארינה וכנגדו' כי בה כשער פעלותיו
 וישבו פעלות אנושיות מביאות אל המעלו' האמתית' כי האדם כשיבא ויאכל
 מזון ערב על החין טוב הריח שכפש האדם מתאוה לו והוא מזיק לאדם ו
 ואפשר שיהיה סבה לחלי קשה או למיתת פתאם וזה והבהמה אכלי שנין ואין
 זה פעל האדם מאשר הוא אדם בעל שכל אמנם הוא פעל אדם מאשר הוא
 בעל חי כמשל כדמותו ומהם יהיה פעל האנושי כשיאכל המועיל לנדר
 ופעמים יכח הערב ויאכל הנמאס כפי בקשת המועיל וזה הפעל לפי הדעת
 ובה נדל האדם בפעולותיו מזולתו וכן כשיכעול כשיתאוה מבלתי ש

פרק ששי

בהפרש אשר בין החסיד המעלה ובין הכובש את יצרו והמושל בכפשו אמר
 הפלוסופים שהמושל בכפשו אף על פי שעושה המעשים הטובים והחשובים
 הוא עושה אותם והוא מתאוה אל הפעלות הרעות ונכסף אליהם ויכבש את
 יצרו ויחלוק עליו בפעולותיו אל מה שיעירוהו לז' כחותיו ותאוותו ותבונתו כפשו
 ויעשה הטובות והוא מנצער בעשיתם ונזוק אבל החסיד הוא כמשך לפעלותיו
 אחר מה שתעירוהו תאוותו ותבונתו ויעשה הטוב' והוא מתאוה וככסף אליה'
 ובהסכמה מן הפלוסופים שהחסיד יותר חשוב ויותר שלם בכפשו מן המושל
 בכפשו אבל אמרו אפשר שיהיה המושל בכפשו כחסיד בעיני רבים ומעלתו
 למטה ממנו בהכר' להייתו מתאו' לפעל הרע ואף על פי שאינו עוש' אות' מפני
 שתשוקתו לרע היא תבוכ' רעה בכפש ובכר' אמ' שלם עליו השלם כיוצ' בזה אמ'
 כפש רשע אותה רע ואמר בשמחת החסיד במעש' הטובות והכטער מי שאינו
 צדיק בעשיתם זה המאמר שמחה לנדיק עשות משפט ומחתה לפעלי' און זהו
 הנראה מדברי הכביאים כאות' למה שזכרנו הפלוסופים וכאשר חקרנו דברי
 החכמים בזה הענין נמצא להם שהמתאוה לעבירות והכסף אליהם יותר
 חשוב ויותר שלם מאשר לא יתאוה אליהם ולא ינצער בהנחתם עד שאמרו
 א ג נ i iii שכל

שמנה פרקים

שכל אשר יהיה האדם יותר חשוב ויותר שלם תהיה יותר תשוקתו לעבירות והכטעמו בהנחתם יותר גדול והביאו בזה דברים ואמרו כל הגדול מחברו יכרו גדול ממנו ולא דים זה עד שאמרו ששכר המושל בכפשו גדול לפי רוב צערו במשלו בכפשו ואמרו לפוס בעצרא אנרא ויותר מזה שהם מו להיו' האדם מתאוה לעבירות עד שהזכירוהו מלומר שאני בטבעי לא אתאוה לזוא העביר' ואף על פי שלא תאסרנה התורה והוא אמרו רבן שמעון בן גמליאל אמר לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב אי אפשי ללבוש שעטנז אי אפשי לבא על הערמה אלא אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים נזר עלי לפי המובן מ מפשועי שכי המאמרי בתחלת המחשבה הן סותרין זה את זה ואין הענין כן אבל שכייה אמת ואין מחלוקת ביניהם כלל והוא שהרעות אשר הן חלל הפלוסופים רעות אשר אמרו שמי שלא יתאוה אליהם יותר חשוב מן המתאוה אליהם וכיבוש יכרו מהן הם הענינים המפורסמים אצל כל בני אדם שהן רעו' בשפיות דמים ונבנה ונולה ואוכה ולהזיק למי שלא הרע לו ולגמול רע למטיב לו ולכנות אב ואם וכיוצא באלו והן המצות שאמרו עליהם חכמי' שאן לא יבטמו ראויים הם ליבתב ויקראו אותם קצת חכמים הראשונים אשר חלו חלי המדברים מנות השכליות ואין ספק שהנפש אשר תבסוף לדבר מהם ותשתקק אליו שהיא חסרה ושהנפש החשובה לא תתאוה לדבר מחלו הרעות כלל ולא תנטער בהמכנה מהם אבל דברים שאמת עליהם חכמים שהכוכב יכרו מהם הוא יותר חשוב ונמולו יותר גדול הם התורות השמיעיות וזה אמת שאמלא התורה לא היו רעות כלל ומפני זה אמרו שצריך האדם שיכיר כפשו אהבת אמת ולא יהיה לו מוכע מהן רק התורה ויבין חכמתה ע"ה במה ט שהמילוי שהם לא אמרו אל יאמר אדם אי אפשי להרע הנפש אי אפשי לנגזב אי אפשי לזכב אלא אפשי ומה אעשה ואבי שבשמי' נזר עלי אבל הביאו דברים שמיניס כלם בשר בחלב ולבישת שעטנז ועריות ואלו המצות וכיוצא בהם הם אשר קראם השם יתברך חקתי אמרו רזל חקי' שחקקתי לך אין לך רשות להרהר בהן ואומות העולם משיבין עליהם והשטן מקטרנ בהם כגון פרה אדומה ושעיר המשתלח וכיוצא ואלו אותם האחרונים שכליות יקראו מנות כפי מה שבארו החכמים הנה התבאר לך מכל זה שאמרו איזו מן העבירות יהיה מי שלא ישתוקק אליהם יותר חשוב מן המשתוקק אליהם וכיבוש יכרו מהן ואיזו מהן יהיה הענין בו בהפך וזה הדוש נפלא בהעמיד שני המאמרים ולשונם מורה על אמתת מה שבארנו וכבר נשלמה כונת זה הפר':

פרק שמיני

במחנה וענינה הרבה ימנא במדרשו ובאגרות ויש ממנו בתלמוד שיט מן הכביאי' מי שראה הש' מאחרי מחיבו' רבות ומהם מי שיראו מאחרי מחיבו' מועטות לפי קרבת אל הש' ולפי מעלת' בכבואה עד שאמרו מרע"ה ראה הש' מאחרי מחיבו' אמת בהירה כלומר מזהירה והוא אמרו הסתכל באספקלרי' המאירה הנעשית מנוף הנוהר כשהם וכזכוכית כמו שהתבאר בסוף בליס והכונה בזה הענין מה שאמרו לך והוא שאכחנו בארנו בפרק השני שהמעלו' מהן שכליות ומהן מעלות המדות וכן הפחתיות מהן פחתיות שכליות כ בסכלות ומעט ההבנה ורוחק התבונה ומהן פחתיות המדות כרוב התאו' והגאולה והרגז והכעס והענות ואהבת הממון והרומה להן והן רבות מ מאד וכבר זכרנו הסדר בידיעתה בפרק הרביעי ואלו הפחתיות כלם הם מחיבות המבדילין בין האדם ובין הש' מאמ' הכבי' מבאר זה כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אליהם יאמר שיענותיהם והם אלו הרעות כמו שזכרנו הם המחיבות המבדילות בינינו ובינו ית' ורע שכל נביא לא יתנבא לא אחר שיהיו לו כל המעלות השכליות ורוב מעלות המדות והחוקות שבהן והוא אמרו אין הכבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר חכם הוא הכולל המעלות השכליות בלא ספק ועשיר הוא המעלות המדו' רל ההסתפקו' מפני שהם קוראים המסתפק עשיר והוא אמרו בגדר העשיר איזהו עשיר השמח בחלקו רל שישמח לו במה שהמציא לו זמנו ולא ידאב למה שלא המציא לו וכן נזכר גם כן הוא ממעלות המדות רל שיהיה בחותניו כפי הדעת והענה כמו שבארנו בפרק ה' והוא אמרו איזו גבור הכובש את יכרו ואין מתנבאי הנביא שיהיו אצלו כל מעלות המדות עד שלא יפחתהו פחיתו' ששלמה הכביא העיר עליו הכתוב נבבעון כראה ה' אל שלמה ומצינו לו פחיתות מדות והוא רוב התאוה כבאור בהרבות נשים וזה מפעלות תבונת רוב התאוה ואמר מבואר הלא על כל אלה חזא שלמה וכן דוד הכביא ע"ה אמר להי ישראל לירב' טר ישראל ומצאו אותו בעל אבירות ואף על פי שלא שמע בה כי אם בגוים ובהריגת הכופרים והיה רחמן לישראל אבל בא בכא' בדברי הימים שהשי לא הרשהו לבנות בית המקדש ולא היה ראוי בעיניו לזה לרוב מה שהרג אמ' אתה לא תבנה הבית לשמי כי דמים רבים שפכת לפני ומצאו באלוהו' זל מד' הרגונות ואף על פי ששמע בה כבופרי' ועליהם היה כועס אמרו חכמי' שהשי לקחו ואמר לו שאין ראוי למשול בכני אדם ולהיות להם לכהן מי שיט לו קנאה כמו שיש לו כי ימיתם וכן מצאו בשמאל שפחד משאלו וביעקב שפחד מ מעשו אלו המדות וכו' וזהו כוונת זה הפר':

פרק שביעי

במחנה וענינה הרבה ימנא במדרשו ובאגרות ויש ממנו בתלמוד שיט מן הכביאי' מי שראה הש' מאחרי מחיבו' רבות ומהם מי שיראו מאחרי מחיבו' מועטות לפי קרבת אל הש' ולפי מעלת' בכבואה עד שאמרו מרע"ה ראה הש' מאחרי מחיבו' אמת בהירה כלומר מזהירה והוא אמרו הסתכל באספקלרי' המאירה הנעשית מנוף הנוהר כשהם וכזכוכית כמו שהתבאר בסוף בליס והכונה בזה הענין מה שאמרו לך והוא שאכחנו בארנו בפרק השני שהמעלו' מהן שכליות ומהן מעלות המדות וכן הפחתיות מהן פחתיות שכליות כ בסכלות ומעט ההבנה ורוחק התבונה ומהן פחתיות המדות כרוב התאו' והגאולה והרגז והכעס והענות ואהבת הממון והרומה להן והן רבות מ מאד וכבר זכרנו הסדר בידיעתה בפרק הרביעי ואלו הפחתיות כלם הם מחיבות המבדילין בין האדם ובין הש' מאמ' הכבי' מבאר זה כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אליהם יאמר שיענותיהם והם אלו הרעות כמו שזכרנו הם המחיבות המבדילות בינינו ובינו ית' ורע שכל נביא לא יתנבא לא אחר שיהיו לו כל המעלות השכליות ורוב מעלות המדות והחוקות שבהן והוא אמרו אין הכבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר חכם הוא הכולל המעלות השכליות בלא ספק ועשיר הוא המעלות המדו' רל ההסתפקו' מפני שהם קוראים המסתפק עשיר והוא אמרו בגדר העשיר איזהו עשיר השמח בחלקו רל שישמח לו במה שהמציא לו זמנו ולא ידאב למה שלא המציא לו וכן נזכר גם כן הוא ממעלות המדות רל שיהיה בחותניו כפי הדעת והענה כמו שבארנו בפרק ה' והוא אמרו איזו גבור הכובש את יכרו ואין מתנבאי הנביא שיהיו אצלו כל מעלות המדות עד שלא יפחתהו פחיתו' ששלמה הכביא העיר עליו הכתוב נבבעון כראה ה' אל שלמה ומצינו לו פחיתות מדות והוא רוב התאוה כבאור בהרבות נשים וזה מפעלות תבונת רוב התאוה ואמר מבואר הלא על כל אלה חזא שלמה וכן דוד הכביא ע"ה אמר להי ישראל לירב' טר ישראל ומצאו אותו בעל אבירות ואף על פי שלא שמע בה כי אם בגוים ובהריגת הכופרים והיה רחמן לישראל אבל בא בכא' בדברי הימים שהשי לא הרשהו לבנות בית המקדש ולא היה ראוי בעיניו לזה לרוב מה שהרג אמ' אתה לא תבנה הבית לשמי כי דמים רבים שפכת לפני ומצאו באלוהו' זל מד' הרגונות ואף על פי ששמע בה כבופרי' ועליהם היה כועס אמרו חכמי' שהשי לקחו ואמר לו שאין ראוי למשול בכני אדם ולהיות להם לכהן מי שיט לו קנאה כמו שיש לו כי ימיתם וכן מצאו בשמאל שפחד משאלו וביעקב שפחד מ מעשו אלו המדות וכו' וזהו כוונת זה הפר':

ויתרחק מן הפעולות הרעות עד שיסורו ממנו הפחיתות אשר הם נמצאות
 איתו ולא יאמר שהם בענין שאינם יכולות להשתנות כי כל עניין אפשר
 להשתנות מן הטוב אל הרע ומן הרע אל הטוב והכל בבחירתו ומפני זה
 הענין זכרנו כל מה שזכרנו מענין המצות והעבירות והנה נאמר עלינו
 לבאר דבר אחד מזה הענין והוא שיש מסקוקים יחשבו בהם בני אדם ש
 שהשם יתברך יגזור במרי ושהשם יתברך יכריח עליו וזה שקר ונריבין אנו
 לבארם כי הרבה מבני אדם התבלבלו בהם ומהו מה שנאמר לאברהם ו
 ועבדום ועבנו אותם ארבע מאות שנה אמרו הלא תראה שגזר על המצרים
 שיחמסו זרע אברהם ולמה עגשם הלא בהכרח בגזירת השם השתעבדו בהם
 כמו שגזר עליהם והתשובה לאלו שזה הענין דומה כאלו אמר השם שהנולדים
 לעתיד מהם מורה ועובד וחסיד ורע וזה אמת ולא מפני זה המאמר התחייב
 פלוני הרע להיות רע על כל פנים ולא לפלוני הנדיק להיות נדיק על כל פנים
 כל מי שהיה מהן רע היה בבחירתו ואלו היה רוצ' להיות נדיק היה יכול ואין
 מונע לו וכן כל נדיק ונדיק אלו היה רוצה להיות רע לא היה מונע לו מזה כי
 הדברים שאמר לא אמרם על איש ידוע עד שאמר כבר נגזר עלינו ואמנם
 באו הדברים בכלל וישאר כל איש ואיש בבחירתו בעקר יצירתו וכן כל איש
 ואיש מן המצרי אשר חמסו והוכו אותם היה בבחירתו שלא יחמסו אילו ה
 היה רוצה כי לא נגזר על האיש בפרט שיחמסו וזאת התשובה בעצמה
 כשיב על שאמרו הנך שוכב עם אבותי וקם העם וזכה שאי הפרס בין זה ובין
 אמרו כל מי שיעבוד ע' יעשה בו כך וכך שאם לא ימצא לעולם מי שיעבוד
 אות' תהיה אות' ההפחד לבלא ויהיו הקללות כלם לבטלה וכן העגשים אשר
 בתור' אין לנו לומר' כאשר מנינו דין סקילה בתור' שזה שחלל שבת היה מוכרח
 לחללו ולא מפני הקללות אשר באו בתורה נאמר שאמר עבדו ע' וחלו עליהם
 הקללות ההם שנגזר עליהם לעבדם אבל בבחירתו עבדה כל מי שעבדה
 וחל עליו העונש כמו שאמר גם המה בחרו בדרכיהם וגו' גם אני אבחר
 בתעלוליהם ומגרותם אביא להם אבל אמרו וחזקתי את לב פרעה ואחר כך
 עגשו והמיתו יש בו מקו' לדבר ויעלה ממנו ביריבו שרש גדול והסתכל מאמרי
 בזה הענין ושים אליו לבך וחבר אותו אל דברי זולתי ובחר לך הטוב והוא
 שפרעה וסיעתו אלו לא היה לה' חטא לא שלא שלחו ישראל היה הענין מסופק
 על כל פנים שהרי הקב"ה מנעם מלשלח אותם כמו שנאמר כי אני הכבדתי
 את לבו ואת לב עבדיו ואיך היה מבקש מהם לשלחם והם מוכרחים שלא ל
 לשלחם ואיך עגשו אח"כ כאשר לא שלחו וזה נראה עול בלא ספק וסותר כל
 מה שהקדמנו הנענו אלא שאין הענין בין אבל פרעה וסיעתו מרו בבחירת
 מבלי הכרח וחמסו הנגרים אשר היו בתוכם ועלו עליהם עול גמור כאשר כ
 נאמר בביאור ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל נגמ' הנה נתחבמה לנו
 וזאת הפעולה היתה מהם בבחירת' מבלי הכרח רק ברוע לבנם והיה עגש
 ה' יתברך עליהם על זה למנעם מהתשובה עד שיחולו עליהם מהעגשים מה
 שהיה ראוי להם מן הדין ומכיעתם מהתשובה הוא שלא ישלחם וכבר אמר
 ה' יתב' לו זה והודיעו שאלו היה רוצה להוציאם לכד היה מאבד אותם וסיעתו
 והיו יוצאים מהרה מאין אחר אמנם רצה עם הוציאו אותם לעגשם על מה ש
 שקדם מחמסם שבעודם כמה שהבטיח ואמר ונס את הנני אשר יעבדו דן
 אכבי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ואי אפשר לעגשם אלו היו עושים תשובה
 ועל כן נמנעו מהתשובה והחזיקו בהם והוא אמרו כי עתה שלחתי את ידי
 גאך אותך ואת עמך דברך ותבחר מן הארץ ואולם בעבור זאת העבודתיך
 וגו' ואין לדקדק עלינו אם נאמר שהיה עגשם האדם וימנעו מהתשובה ולא
 יעזבוו לבחור בתשובה כי הוא ית' שמו ידע החטא' לפי חכמתו וישרו יהיה
 שעור העגש פעמי' בעולם הזה לבד ופעמי' בעולם הבא לבד פעמי' בשניהם
 ועגשו בעולם הזה חלוק פעמים יעגש בנפך פעמים במחמס פעמים בשניהם
 יחד כמו שיבטל קצת תנועות בני אדם שהן בבחירתו על כד העונש כבטול
 ידיו מן המלאכה שלא יוכל לעשות בה דבר כמו שעשה לאנשי סדום הכאפי'
 על פתחו לט' כן יבטל ממנו בחירת התשובה שלא יתעורר אליה כלל וימות
 בחטאו ולא יתחיי' לרע' חכמתו עד שדע למה עגש זה בז' המי' ולא עגשו במין
 אחר כמו שלא נדע מה היא הסבה להיות לזה המין זאת הנורה ולא היתה לו
 צורה אחרת אבל הכלל כי כל דרכיו משפטו ויעגש החוטא כפי חטאו ויגמול
 המטיב כפי הטבתו ואם תאמר למה בקש ממנו לשלח פעם אחר פעם והוא
 כמנע לשלח ולמה לא באו עליו המכות והוא עמד במרדו ועקשותו כמו
 שאמרנו שעגשו מה' ית' היה שיעמד על עקשותו ולא היה מבקש ממנו לבטל
 שאי אפשר לו לעשותה זה גם כן היה לתכמה מה' ית' יודיעו שהשם ית' יבטל
 בחירתו כשיצ' לבטלה ואמ' הנכי מבקש מן ש' ש' ולא שלחתי' תשלח ואם
 תהיה נבול רק ידעתי שלא תשלחם עד שתמות והיה הוא צריך שידע לשלח'
 עד שיראה הכך דברי הכביא שאמר שהוא נמנע להנדות ולא היה יכול והיה
 בזה אות גדולה ומפורסמת אבל כל בני אדם כמו שאמר ולמ' צ' ספר שמי ב
 בכל הארץ שהש' ית' אפשר שיעגש האדם שימנעוהו בחירה פעולה אחת ו
 יודיעוהו בזה ולא יוכל למנעו כפשו להשיבה אל הבחירה ההיא ועל זה הצד
 עצמו היה עגש סיחון מלך חשבון כי למה שקדם מאמריו בהכרח עגשו
 עליו השם יתברך שמנעו מהפיק רצון ישראל עד שכלאמו עמו והרגוהו
 והוא

נגזר שיהיה אי אפשר מבילתי היותו וזה כלו שקר גמור וכנגד המושכלות
 והמורגשות והריסות חומות התורה ולגזור על הש' בעול חלילה לו ממנו א
 אמנם האמת אשר אין ספק בו שפעלו האדם כלם מסורות לו אם ירצה יעשה
 ואם לא ירצה לא יעש' מבילתי הכרח שיכריחו עליו ומפני זה היה ראוי למנו
 אמר ראה כתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' וכחצת בחיים שם
 הבחירה לנו בהם וחייב בהם העגש למי שימרה והגמול לו למי שיעבד אם
 תשמעו ואם לא תשמעו וחייב הלמוד וההתלמדות ולמדתם אותם את בניכם
 ולמדתם ושמרתם לעשותם וכל מה שצ' בלמוד המצות וחייב גם כן ההכנו'
 כלם כמו שכתוב בתורה כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לעיך ולא תשים
 דמים בביתך פן ימות במלחמה במה ישכב לא יחבול רחיס ורכב והרבה
 בתורה ובדברי הכביאים מזה הענין ר' ההכנות אבל מה שנמנע לחכמים
 עליהם השלום והוא אמר' הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים הוא גם כן אמת
 ונוטה לט' מה שזכרנו אלא שהרבה פעמים יטענו בני אדם ויחשבו קצת
 פעולות האדם הבאות בבחירתו שהוא מוכרח עליהם כזונד פלוני או היות זה
 הממוץ בידו וזה בלתי אמת כי זאת האשה אשר לקחה בכתובה וקדושין היא
 כשרה לו ולקחה לפריה ורביה היא מנוה והיות לא יגזר כעשות המנוה ואם
 היה כשואף אסור היא עבירה והיות לא יגזר בעשיית העבירה וכן זה א
 אשר גז' ממון פלוני או נבנו ממנו או הוכה הוא אותו וכחש בו ונשבע עליו
 לשקר אם נאמר שהשם יתבר' גזר על זה שינע זה הממוץ לידו ושיצא מיד זה
 האחד כבר גזר בעבירה ואין הענין כן אבל כל פעולות האדם מסורות לו
 ותלויות בבחירתו בלי ספק וימצאו המצות והעבירות בבחירתו כי
 כבר בארנו בפרק השני שמצות התורה ואזהרותיה הם כפעולות אשר לאדם
 בהם בחירה שיעשה או שלא יעשה ובה החלק מן הנפש תמונ' יראת שמים
 נאיבה בידי שמים אבל כמסרת לבחירת האדם כמו שביארנו למעלה אם כן
 מהו אמרם הכל בידי שמי' אמנם ירנו בני העניינים הטבעיים אשר אי' בה רה
 לאדם בהם כגון בהיותו ארוך או קצר או רדף מטר או עבירה או הפסד ה
 האויר או זכותו וכיוצא בהן מכל מה שבעולם זולת תנועת האדם ומנוחתו
 ואמנם הענין בארו חכמים שהמצות והעבירות אינם בידי הש' ולא ברצונו
 אבל ברצון האדם נמשכו בזה אחר דברי ירמיהו ע' והו' אמרו מפי עליון
 לא תנא הרעות והטוב שהרעות הם המעשים הרעים והטוב הם המעשים
 הטובים ואמר שהש' אינו גזור על האדם לעשות רע או טוב ואחר שהענין
 כן ראוי לאדם להתאונן ולבכות על מה שעשה מן החטאים והעבירות אחר
 שפסע ברצונו ואמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו ואחר כך חזר ואמר
 שרפואת זה החלי ביריבו כי כמו שפסעו בבחירתו כן לנו לשוב ממעשינו
 הרעים ואמר נחפשה ונחקורה ונשובה אל ה' נשא לבבנו א' כפיס' א' אל בשמי'
 אבל המאמר המפורס' אבל בני אדם וגם ימצא ממנו בדברי החכמי' ובדברי
 הכביאים גם כן שיש' האדם וקיימתו וכל תנועתו ברצון הש' וחספו ברצון
 נחפשו הוא מאמר אמת על כד אחר והוא כמי שהשליך אבן אל האויר וירדה
 למטה שאמרנו בה שברצון הש' ירדה למטה והוא מאמר אמת שהש' רצה
 שתהיה הארץ כלה כמרו ומפני זה בכל עת שישליכו חלק ממיכה למעלה
 יתנועע מן המרכז וכן חלק מחלקי האש יתנועע למעלה ברצון שקר' להיותו
 מתנועע למעלה לא שהש' רצה בעת שהתנועע זה החלק מן הארץ שיתנוע'
 למטה ובה יתקו המדברים כי שמעתי אומרים שהרצון בכל דבר עת אחר
 עת תמיד ולא כן נאמין אכחננו את הרצון היה בשעת ימי בראשית שימשכו
 הדברים כלם על טבעם תמיד כמו שאמר מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה
 הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש ומפני זה הוצרכו החכמים לומר כי כל
 המופתים היוצאים חוץ לעבד אשר היו וגם אשר עתידים להיות מה שיעד כ
 בהם הכתוב כלם קדם בהם הרצון כל שעת ימי בראשית והושם בטבע ה
 הדברים או שיתחדש בהם מה שיתחדש וכאשר יתחדש בעת הטרך יחשבו
 הרואים בו שעתה נתחדש ואין הדבר כן וכבר הרחיבו בזה הענין הרבה
 במדרש קהלת וזולתי ומאמרם בזה הענין עולם כמנהגו נוהג ותמנאם ע'ה
 תמיד בכל דבריהם מתת הרצון דבר' אחר דבר ובעת אחר עת ועל זה הצד
 יאמר באדם כשיקום וישב ברצון הש' קם וישב רצוני לומר שהשם בטבעו
 בתחילת בריאתו שיקום וישב בבחירתו לא שהוא רוצה עת' בעת קומו שיקום
 או שלא יקום כמו שלא רצה כנסילת האבן הזאת שתפול או שלא תפול וכלל
 הדבר שאמין כי כמו שירצה השם ית' שיהיה האדם נגב בקומה רחב ה
 החזה בעל אכבע' כן רצה שיתנועע ויכוח מעצמו ויעשה פעל בבחירתו ואין
 מוכרח לו עליהם ולא מונע לו מהן כמו שהתבאר בתורה האמתית המבארת
 זה הענין באמרה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע וכבר באר ב
 בתרגום שהפי' והרצון בו ממנו לדעת טוב ורע רוצה לומר שהוא היה אחד
 בעולם ר' מין שאין כמוהו מין אחר שישתתף עמו בזה הענין אשר נמנע בו
 הוא שמעצמו ומכפשו ידע הטוב והרע יעשה איזה מהן שיצ' ואין מונע לו
 מהן ואחר שהוא כן אפשר שיטל ידו ויקח מזה ואכל ימי לעולם ואם שיתחייב
 זה בבחיאות האדם ר' שיעשה בבחירתו פעולות הטוב והרע כאשר ירצה
 יתחייב ללמדו דרכי הטוב ושימנהו ויזהירנה ויענישהו וינמלהו ויהיה כל זה
 ישר וראוי לו שירביל עצמו בפעולות הטובות עד שיהיו לו המעלות השכליות

פירוש המשניות

שהם ידעו שמיאזתו ית' על השלמות אשר הוא עליו לא יאז ונאז להשיג ידיעתו עד שידעוהו וזה מה שאזי איפשר שאלו הכיל דעתו מדעו היה מכיל מיאזתו אחר שהכל דבר אחד שהשגתו על השלמות הוא שיאז כמו שהוא במיאזתו מן הידיע' והיכולת והחיי' והרצו' וזולת זה מתאריו הנכבדיו והכ' כבר בארנו שהמחשב בהשגת ידיעתו סכלות גמורה אין לנו אלא שאכחנו כדע שהוא יודע כמו שדע שהוא כמאז ואם ישאלנו שאל איך מדעו נאז לנו אכחנו לא נשיג זה כאשר לא נשיג מיאזתו על השלמות וכבר נפסק דבר המשגל לדעת אמתת ידיעתו וכאמר לו החקר אליו תמוזא אס עד תכלית שדי תבא והבן כל מה שאמרנו שפעולות האדם מסורות אליו ברשותו להיות כדק או רשע מבלתי הכחחת הית עליו על אחת משני העניינים ומפני זה היה ראוי העניין והלמוד וההכנה והגמול והעגש ואין בכל זה ספק אכנס תואר ידיעתו ית' והשגתו לכל הדברים דעתו קצרה להשיגו כמו שביארנו זהו כלל מה שכוננו לשום אותו בזה הפרק וכבר הניע העת לפסוק הדברים הנה ואתחיל כפי' המסקנת הזאת אשר הקדמנו לה אלן הפרקים:

תמו השמנה פרקים
שכן לאל ברא שחקים:

משה

קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה הם אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה:

כבר ביארנו בפתיחת מאמרינו בזה החיבור תואר הקבלה איך היתה ואין הכונה הנה לא לפרש דברי החסידים והמוסרי' לבד לזרז לקנות קצת המדות מהם אותם שתועלתם גדולה וכאן נאריך להזהיר הפתיחות שזקן גדול והשאר אפרש המלות לבד מקצת העניינים מפני שענייניהם מבוזר מלבד המעט מהם: הוו מתונים בדין שיאחרו לחתוך הדין ולא יפסיקוהו מהרה עד שיביטוהו שאפשר שינגלו להם עניינים שלא היו נגלים בתחילת המחשבה: ועשו סייג לתורה ל' הגזירות והתקנות אשר ירחיקו האדם מן העבירות כמו שאמר ית' ושמרתם משמרתו וכאמר בפירושו: עשו משמרת למשמרת:

שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים:

אמר שבחמה והיא התורה ובמעלות המדות והם גמילות חסדים ובשמירת מצות התורה והם הקרבנות תהיה התמדת תקון העולם וסדר מיאזתו על דרך השלם:

אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשי' את הרב על מנת לקבל פרס לא היו כעבדים המשמשי' את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם:

פרס יקרא הגמול אשר יגמל האדם מן שאין לו טובה עליו אבל יעשה זה על דרך החסד והחכימה כמו שיאמר אדם לעבדו או לבנו הקטן או לאשתו עשה לי כך וכך ואתן לך דינר או שנים זהו הפרש אשר בין פרס לשכר כי השכר הוא שינתן בדין ואמר זה החסיד שאתם לא תעבדו השם ית' על מנ' שיע' ל' ויגמל' חסד ותקונו לגמול ותעבדוהו בעבורו ואמנם עבדוהו כעבד' שאיך מקיים להטבה ולא לגמילות חסד רבה בזה שהיו עובדין מאהבה כמו שאמרנו בפרק י' מסנהדרין ועם כל זה לא פטרן מן היראה ואמר עם היותכם עובדים מאהבה לא תניחו היראה לגמרי ויהי מורא שמים עליכם כי כבר בא בתורה המטה ביראה והוא אמרו את ה' אלהיך תירא ואמרו החכמים עבוד מאהבה עבוד מיראה ואמרו האויב לא ישכח דבר ממה שמה ל לעשות והירא לא יעשה דבר ממה שהזכר מעשותו כי ליראה מבוז גדול במצות לא תעשה וכל שכן במצות השמיעות והיו לזה החכ' שני תלמידים סם האחד נזקק ונשם השני בתיס' וכאשר שמעו שאמר זה המאמר יבאו מלפניו ואמר האחד לחברו הנה הרב אמר בפירושו שאין לאדם לא גמול ולא עגש ואין תקוה כלל כי לא הבינו כוננתו וסמך האס' ידי חברו ויבאו מן הכלל והכינו התורה התחברה לאחד כת אחת ולחברו כת אחרת וקראו החכמים נזקקי' וניתוס' וכאשר לא היו יכולים לקבץ הקהלו' לפי מה שהניע להם מן האמונת שזאת האמונה הרעה תפריד הקבצים כל שכן שלא תקבץ הנכבדים נטו להאמין הדבר שלא יכולו לכוזב אכל ההמין שאלו היו מיאזתו אותם מפיסה היו

והוא אמרו ולא אבה סיחון מלך חשבון העבירונו ונאמר ואשר הביא להיות זה הפסוק קשה על המפרשים כלם מפני שחשבו כי לא נעגש סיחון אלא מפני שלא הביא את ישראל עבדו בארצו ואמר איך נעגשו היה מוכרח שהוא הקשה את רוחו ואמץ את לבו כמו שחשב ונלא נעגש פרעה ועמו אלא מפני שלא שלחו ישראל מארצ' ואין הענין כן אלא כמו שבארנו וכבר באר הש' על ידי ישעיהו כביאו שהוא ית' יעגש קצת המורים שימנע מהם התשובה ולא יעזב הבחירה בידם כאמרו השמן לב העם הזה ואזינו הכבד וענינו השע ונאמר זה דבר פשוט ואין צריך לפירושו והוא מפתח למכעלים רבים ועל זה העקר ה' הולכים דברי אליהו ע' באמרו על הכופרים מאנשי דורו ואתה הסמת את לבם אחורנית ל' ברמזם היה עגשם עליהם מאתך שתסב לבם אחורנית מדרך התשובה ולא תניח להם הבחירה ולא רצון להניח להם החטא ההוא והתמידו מפני זה על כפרם באמרו חבור עבדים אפרים הנח לו ל' ש' שהוא מתחבר אל העבדים בבחירתו ואהב אותם עגשה ושינכח על אהבתם וזהו ענין הנח לו וזהו מן הפירושים הטובים למי שיבין דקות ה' העניינים ואמנם מאמר ישעיהו הביא ע' שאמר למה תתענו ה' מדרכיך תקשיח לבנו מיראתיך אינו מזה הענין' כלל ואינו נתלה בדבר ממנו ואמנם ענין אלו הדברי' כפי מה שבא לפנינו ולאחריו שהביא ההיא היה מ מתרעם על גלותינו ונירושינו והפסק ממעלותינו ותגבורת האומי' עלינו ואמ' על זה דרך תפילה ה' אלהים כשיארו ישראל תגבורת הכופרים יטעו מדרך האמת ויטו ללבם מיראתיך וכאלו היית אתה סבה לכופרים האלה לנאת מדרך האמת כמו שאמר מל'עיה ואמרו הנגים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ונאמר ומפני זה אמר אחר זה שוב למען עבדיך שבטי נחלתיך ל' עד שלא יהיה הענין חלול שמך הגדול וכמו שבאר בתע' מאמר הנמשכי' אחר האמת המנוגשים בין הנגים בזמן הגלות אמר מוסר דבריהם כ כל עשה רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ אז היה אלהי משכנע וספר מדבריהם כמו כן מרוב גלות שוא עבד אלהים ומה בנע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדורנית מפני ה' אלהים ועתה אנחנו מאשרים זרים והבטיחנו שם שהוא עתיד לבאר האמת ואמר בזה ושבבתם וראיתם בין צדיק לרשע לו הפסוקים המוספיקים בתורה ובמקרא שיראה מהם שהשי' יכריח על העבירות והנה בארנו אנחנו עיכנס בלא ספק והוא באור אמת' עם טוב התבוננות וכשארנו על שרשינו שכרשות האדם היא המטה והעבירה והוא הבחור בפעולותיו מה שירצה לעשותו יעשה ומה שלא ירצה לעשותו לא יעשה רק אם יענישוהו השם ית' על חטא שחט' שיבטל רצונו כמו שביארנו ושקבין המעלו' הפתיחות בידו ומפני זה צריך לו שישתדל לקנות לכפשו המעלות שאין לו מעיר זולתו שיצירנהו עליהם והוא אמרנו במוסרי' זאת המסקנתא אס אין אכי לי מי לי ולא כאשר מזה הענין אלא דבר אחד שצריך לדבר בו מעט עד שתשלם כוונת זה הפרק ואף על פי שלא היה בדעתי לדבר בו כלל אבל הצורך הביאני אל זה והוא ידיעת הש' העתידות שהיא הטענה אשר יעגש עלינו החושבים ש' שהאדם מוכרח על המטה ועל העבירה שכל פעולות האדם אין לו בחירה בהם אחר שבחירתו תלויה בבחירת האלהים ואשר הביא לזאת האמונ' הוא שיאמר השג' זה האיש ידע הבוורא אס יהי' צדיק או רשע או לא ידע ואס תאמר ידע יתחייב מזה שיהיה מוכרח על הענין ההוא אשר ידעו הית טרם היותו או תהי' ידיעתו בלתי אמת' ואת שלא ידע מקוד' יתחייבו מזה הרחקו' עצמו' ויהרסו חומות נשגבות בענין הדת לכן שמע ממני מה שאומר לך והסתכל בו מאד כי הוא אמת בלא ספק וזה שכבר התבאר בחכמות האלהיות רמזי' לומר מה שאחר הטוב שהשי' שמו אינו יודע במדע ולא חי בחיים עד שיהיה הוא והמדע שני דברים כאדם וידיעתו שהאדם בלתי המדע והמדע בלתי אדם והכניסין שכן הוא הם שני דברים ואלו היה השי' יודע במדע היה מתחייב מזה הרבני והיו הנמשכים הקדומים רבים והחיים אשר בו חי והיכולות אשר בו יכול וכל תאריו ואמנ' זכרתי לך תחילת הטענה קרובה וקלה להבין אות' להשכליה להמוני כי הטענות והראיות שיתירו זה הספק הם חזקות מאד ומפתיחות והתבאר שהוא ית' שמו תארו ותאריו הוא עד שיאמר שהוא המדע והוא היודע והוא הידוע והוא החי והוא החיים והוא הממשך לעצמו החיים וכן שאר התארים ואלו העניינים קשים לא תקוה להכניס הבנה שלמה משתי שורות או שלש מדבריו ואמנם יעלה בידך מהם ספור דברים לבד ולזה העקר הגדול לא התירה לשון עברי' לומר חי ה' כצאות כמו שאמר חי פרעה חי כפסך ל' שם מטרף כי המטרף והמטרף אליו שני דברים חלוקים ולא ינרף הדבר לעצמו ולפי שחיי השם הוא עצמו ועצמו הוא חיו ואיכס דבר זולתו לא הזכירו בצדק אבל אמרו חי ה' כצאות אשר עשה לנו את הכפש הזאת הכוונה בזה שהוא נחיינו אחד וכבר התבאר גם כן בספר הנקרא מה שאמר ה' הטבע שאין יכולת בדעתו להבין מיאזתו ית' על השלמות וזה לשלמות מיאזתו וחסרון דעתו ושאיין מיאזתו סבות שיודע בהן שיקר דעתו מה שיג' כקונר אור הראות מה שיג' אור השמש להיות אור השמש חזק מאור הראות שרצה להשיגו וכבר דברו בזה הענין הרב' והם כלם מאמרי' אמתיו' מבוארי' וראוי מפני זה שלא נרע גם כן דעתו ושלא יכילו דעתו כלל אחר שהוא דעתו ודעתו הוא וזה הענין כשלא מאד והוא אשר יבגר מהם אמתת

נדיק הוא אם רשע ונתראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב ואם תפרשהו על דרך אחרת יהיה רע קח אותו על הטוב ולא תחשוב בו רע אבל אם יהיה האדם נודע שהוא נדיק מפורסם ובפעולות הטובות ונראה לו פועל שכל עניניו מורי' שהו פעל רע ואין אד יכול להכריעו לטוב אלא ברחוק גדול ובאפשר רחוק הוא ראוי שתקח אותו שהוא טוב אחר שיש שום דבר אפשרות להיותו טוב ואין מות' לך לחשדו ועל זה אמרו כל המוסר בכשרים לוקה בגופו וכן כשיהיה רשע ויתפרסמו מעשיו ואחר כן ראוינו שיעשה מעשה שכל ראיותיו מרות' שהוא טוב ויש באפשרות רחוק לרע ראוי להשמר ממנו ושלא תאמן בו שהוא טוב אחר שיש בו אפשרות לרע ועל זה כ כאמר בס' יחזקאל אל תאמן בו ונאמר וכשיהיה בלתי ידוע והמעשה בלתי מכריע לאחד משני הקצוות נדיק בדרך החסידות שתדין לך זכות איוה קבה שיהיה משני הקצוות:

נתאי הארכלי אומר הרחק משכנ' רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות:

אל תתחבר לרשע במין אחד מימיני האהב' והחבר' כדי שלא תלמד ממעשיו וכבר בארנו בפרקי הקודמים כי ילמד אדם מהפחתיות בחברת הרשעים ואמר כשתחטא או תראה חטא לא תבטח ותאמר שהסס ית' לא יעניינהו אלא בעולם הבא ולא תתיאש ויהקם ממנו מהרה על החטא ההוא:

יהוד' בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם יהוד' בן טבאי אומ' אל תעש עצמך כעורכי הדיינין וכשיהיו בעלי דיני' עומדי' לפניך יהיו בעיניך כרשעי' וכשנפטרי' מלפני' יהיו בעיניך כזכאי' לבשקבלו עליהם את הדין:

עורכי הדיינין הם אנשים שלומדים הטענות והדיינין עד שיהיו בקיאים בני אדם בדיניהם שהם מחברי' שאלות כשיאמר הדי' כך ענה כך וכשיענו' בעל הדין כך תהיה תשובתך כך כאלו הם עורכי' הדין ובעלי הדין לפנייהם ולזה קראום עורכי' הדיינים כאלו ערכו הדיינין לפנייהם והזהירם מהדמות להם רעה לומר ללמד אחד מבעלי הדין טענה שתועילנו ויאמר לו אמור כך או ת תבטח על דרך כך וכך ואף על פי שידע בו שהוא העשוק ושחברו טוען עליו שקר לפי מה שהוא חושב באמת עם כל זה אין מותר לו שילמדהו טענה שתגילהו ותועילהו כלל:

שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את העדיים והוי זהיר בדבריך שמא מתוכ' ילמדו לשק' שמעיה ואבטליו' קבלו מהם שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא ארנ' הרבנות ואל תתודע לרשות:

רשות זה הוא השלטנות ואלו שלש מדות יש בהן תקון האמונה והעולם כי בהעדר המולאכה יגר לו ויגזול ויונה: ובבקשת השררה והרבנות יארכו לו כסוונות בעולם ורעו' כי מכי' שיקא' בו בני אדם ויחלקו עליו יפסיד אמונתו כמו שאמרו כיון שנתמכ' אדם פרכס על הצבר מלמטה נעשה רשע מלמעלה וכן ידעת המלך נקרבנות רחוק מאד להכזל ממכה בעולם הזה והיא מפסדת אמונתו כי לא יבטיח בדבר רק במה שיקרבהו אליו ואתה ידע עכין דולא ואף על פי שהמלך אשר קרב אליו יהיה משיח השם ונכניא ובחר מהשמים:

אבטליון אומ' חכמי' הזהירו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעי' וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל:

מים הרעי' כנוי למינות ואמר השמר בדבריכ' בתו' ההמו' ולא יהיה בדבריכ' מקום שיסבול פירוש אחר מפני שאם יהיו שם אנשים כופרים יפרשו אותם כפי אמונתם והתלמידים כבר שמעו אותם מהם ויחזרו למינות ויחשבו שזאת היתה אמונתם ויהיה בזה חלול השם כאשר ארע לאנטיגנוס עם דוק וביתוס:

הלל ושמאי קבלו מהם הלל אומ' הוי מתלמידיו של אהר' אוהב שלום ורודף שלו' אוהב את חבריו ומקרבן לתורה: הו' היה אומ' נגד שמייה אבד שמי' ודלא מוסיף יסיף ודלא יליף קטלא חייב ודאשתמש בתנא חלף: מתלמידיו

הי' הזנים אותם ל' דברי תורה ואמר כל אחד לטיעתו שהוא מאמין בתורה וחולק על הקבלה שאינה אמיתית וזה לפטור עצמם מן המצוות המקובלות והגזרות והתקנות אחר שלא יכלו לדחות הכל הכתוב והמקובל ועו' שהתרח' להם הדרך לפרוש כי לאחר ששב הפירוש בבחינתם היה יכול להקל במה שירנה ולהכביר במה שירנה כפי כונתו אחר שאינו מאמין כלל בעקר ואמנם בקשו דברים המקובלים אצל קצת בני אדם לבד ומאז יכאו אלו הכתובת ה הארורות של מינים ויקראו באלו הארצות ל' מצרים קראים ושמותם אצל החכמים נדוקים וכיתוסים והם אשר התחילו להשיב על הקבלה ולכרש על הפסקים כפי מה שיראה להם מבלתי שישמעו לחכם כלל הפך אמרו יתברך על פי התורה אשר תרין ועל המשפט אשר יאמרו לך תעש' לא תסור מן הדב' אשר יעידו לך יומן ושמאל:

יוסי בן יועזר איש צריד' ויוסי בן יוחנן איש ירושלם קבלו מהם יוסי בן יועזר אומר יהי ביתך בית ועד לחכמי' והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דברייהם:

בית ועד בית מועד ל' שתשים ביתך מוכן להתקבץ החכמים תמיד בבתי ככסיות ובבתי מדרשות עד שכשיאמר אדם לחברו אנה אתה צריך עמך אנה אונע עמך יאמר לו בבית כלוני:

יוסי בן יוחנן איש ירושלם אומר יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניי' בני ביתך ואתרבה שיחה עם האשה באשתו אמרו קל וחומר באשת חברי' מכאן אמרו חכמים כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גהינם:

פתוח לרוחה שיהא לך שער פתוח לדרך הולכי דרכי' שכל הולך בדרך שיצטר' לדבר או ירעב או יבא או יכנס לבית מיד: ויהיו עניי' בני ביתך יאמר שצריך שיהיו שמשך העינים והדלים והוא יותר ראוי מקנות העבדי' וכן היו החכמים מנגים קנות העבדים ומשכחים מי שהעניי' שמשו' ובני ביתו באשתו אמרו ידוע שהשיחה עם הנשים ברוב הוא בעיניו המגבל מכי' זה אומר שהרבות השיחה עמהן אסור כי הוא גורם רעה לעצמו ל' שיקנה פחיתו' מדות לכפשו והוא רוב התאהב: ובוטל מדברי תורה מכאן הוא שמיאבד הזמן בעסקים אחרים וסופו יורש גהינם בעבור שתב' אליו זאת השיחה מן המרי ויתחייב עליו הענש:

יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי קבלו מהם יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן ארת כל האדם לכף זכות:

עשה לך רב ל' אפילו לא יהיה ראוי להיות לך לרב אבל שים אותו לך לרב עד שתרג' בו שהוא מלמד ויעלה ביד' בעבור זה למוד החכמה כי אין למוד האדם מעצמו כלמודו מוזלתו והלמוד מעצמו טוב הוא אבל למודו מוזלתו יתקיים בידו יותר והוא יותר מובאר אפילו היה כמהו' בחכמה או למס' הימנו וכן בארנו בפי' זאת המנהג: ואמר וקנה לך חבר זכר אותו בלשן קנייה ולא אמר עשה לך חבר או התחבר לאחריים הכונה בזה שצריך לאדם שיק' אוהב לעצמו שיתקנו בו מעשיו וכל עניניו כמו שאמרו או חברותא או מיתותא ואם לא ימצאהו צריך להשתדל בו בכל לבו ואפילו אם ינטרף שימשכהו לאהבתו עד שישוב אוהב ולא יסור מהמשך תמיד אחר רכובו עד שתתחזק אהבתו כמו שאמרו בעלי המוס' כשתאהב לא תאהב על מדותיך ואמנם תאהב על מדת אהוביך וכשיביין כל אחד משני האהובים אל זאת הנאה יהיה כונת כל אחד משניהם להפיץ רגן חברו ויהיה כונת שניהם יחד דבר אחד בלא ספק ומה טוב מאמר אריסטוטלו' האוהב אחד הוא והאהובים ג' מינים: אוהב תועלת אוהב מנוחה ואוהב מעלה: ואמנם אוהב תועלת כאהבת השותפים ואהבת המלך ומחנהו' ואמנם אוהב מנוחה היא שני מינים אוהב הנאה ואוהב בטחון אמנם אוהב הנאה כאהבת הזכרים לנקבות וכיוצא בהם ואמ' אוהב בטחון הוא שיהיה לאדם אוהב תבטח כפשו' בו לא ישמר ממנו לא במעש' ולא בדבור ויודיעהו כל עניניו הטוב מהם והמנוחה מבלתי שירא ממנו שישיגהו בכל זה חסרון לא אצלו ולא אצל זולתו כי כשיביע לאדם בטחון באיש זה השער ימכ' מנוחה גדולה בדבריו ובאהבתו הרבה ואוהב מעלה הוא שיהיה תאות שניה' וכונת' לדבר אחד והו' הטוב ויורה כל אחד להעזר בחברו בהגיע הטוב ההו' לשניהם יחד והו' האוהב אשר מיה לקנותו והוא כאהב' הרב לתלמי' והתלמיד לרב: והוי דן את כל האדם לכף זכות ענינו כשיהיה אדם שלא תדע בואם

פירוש המשניות

והחלק השני

יש בני נזק מחד אחר ותועלת מחד אחר כשבא אדם אחד לקבל בני תועלת והיה בשבט ההוא מה שיכעיס שכאן וזיק למי ששבחו ונרדף להניח הדברים בזה בגלל הסכה הזאת שלא ידברו בזה החלק גם כן:

והחלק השלישי

דברים שאין תועלת בהם ולא נזק כרכב דברי המזון איך נבנת חומה פלונית ואיך נבנת היכל פלוני וכספור יופי בית פלוני ודוב מגדנו המדינה הפלונית וכיוצא באלו הם הדברים המותר אמר הדברים גם כן בזה המותר אין תועלת בהם:

והחלק הרביעי

דברים שכלם תועלת כדברים בחכמות ובמעלות ודבר האדם במה שהוא מיוחד בו מן הדברים שחיו תלוים בהם ובהם ימשך מציאותו וזוהו צריך לדבר אחר בכל בעת שאשמע דברים אני בחזן אותם ואם אמנאם מזה החלק הרביעי אדבר גם ואם יהיו משאר החלקים אשתוק מהם ואמרנו בעלי המדו' בחן זה האיש וחכמתו שהוא חסר שלשה רבועי הדברים וזאת החכמה שצריך ללמודה ואני אומר שהדבר יחלק לפי חיצו התורה לחמשה חלקים: מטה בו וכוהר בו וכמאס ואלהוב ומותר:

והחלק הראשון

הוא המטה והוא קריאת התורה ולמודה וקריאת תלמודה וזוהי מצות עשה מחייבת ודברת בהם והוא שקולה כנגד כל המצות וכבר נאמר מן האזהרה בלמוד מה שלא יכיל זה המבד קצתו:

והחלק השני

הוא הדבור הכאסר וכוהר ממנו כעדות שקד ודבר שקד והרכילות והקלה ודברי התורה מורים על זה החלק וכן כבלות הפה ולשון הרע:

והחלק השלישי

הוא הדבור הכמאס אשר אין בו תועלת לאדם כנפשו ולא עביר' ולא מרי כחב ספור ההמון במה שארע ומה שהיה ומה הם מהני מלך פלוני בהיכלו ואיך היתה סבת מות פלוני או איך התעשר פלוני ואלו קוראי אותם החכמי' שיחה בטלה והחסידים השתדלו בעצמם להניח זה החלק מן הדבור וכאמר על רב תלמידו של רבי חיילא שלא שח שיחה בטלה מימיו וזוהי החלק גם כן שיגנה אדם מעלה או ישבח פחיתות יהיו מדות או שכליות:

והחלק הרביעי

הוא הנאהב והוא הדבור בשבח המעלות השכליות או מעלות המדות ובגנות הפחיתות משהימי' יחד להעיר הנפש למעלות בספורים ובשירי' ולמכנה מן הפחיתות כדרכי' ההם בעצמם וכן לשבח החשובים ולהדות מעלותיה כדי שיטבו מנהגיהם בעיני בני אדם וילכו בדרכיהם ולגנו' הרע' בפחיתותיה' כדי שיתגנו פעלותה וזכרם בעיני בני אדם ויתרחקו מהם ולא יתנהגו ה הם במנהגיהם וזה החלק רעה לומר למד המדו' המעלות והתרחק מן המדו' הפחיתות יקרא דרך ארץ:

והחלק החמישי

הוא המותר והוא הדבר במה שיוחד לבני אדם מסמורתו וכרכסתו ומאכלת ומשתת ולכונן ושאר מה שצריך לו והוא מותר אין אהב בו ולא מואס אבל אם ירעה ידבר בו מה שיכנהו ואם ירעה לא ידבר וזוהי החלק ישבח האדם כ כשימעט הדברים והזהירו אנשי המוסר מהרבו' מ דברי' אבל האסור והכמאס אין צריך לאזהרה ולא מזהר שראוי לשתוק ממנו לגמרי אבל המטה בו והאזה' אלו היה האד' יכול לדבר בו כל ימיו היה טוב אבל צריך להזהר משני דברים האחד מהם שהיו מעשיו מסכימי' לדבריו כמו שאמרנו נאים הדברים היוצאים מפי עושיהם ועל זה הענין כיון באמרנו ולא המדרש הוא עקר אלא המעשה באמרנו

מתלמידיו של אהרן אמרו שאהרן עליו השלום כשהיה מרניש באדם שתוכו רע או שהיו מספרים לו שתוכו רע ושכדו עבירה היה מתחיל לו לאלום והיה מתאבה אליו והיה מראה לספר עמו והיה האש ההוא מבייש כפשו ואומר אני לו אלו היה יודע אהרן צפון לבו ורוע מפעליו לא היה מתיר לעצמו להסתכל בי כל שכן שידבר עמי ואמנאם אני אצלו בחזקת אדם כשר לכן אני אאמת מ מחשבתו והיה חוזר למוטב ונעשה מתלמידיו הלומדים ממנו ואמר השם ית' כשתארו בזאת המדה הנכבדת בשלוה ובמישור הלך אתי ורבי' השיב מענין ועל זה הענין המפורסם עליו גביון הלל ואמ' גם כן כשימשך שם האדם לגדול התבשר בהפקוק והיה אומר גם כן מי שאינו מרבה בקריאה ימיתיהו השם יתברך אבל מי שלא למד כלל ראוי ליהרגומי שמשמש כעבא ימות רעה ל לומר מי שמתפרסם בתורה ומקבל ממונה תועלת וזאת היתה כוננתו בזה המאמר כמו שיתבאר בזאת המסכתא וכאמר עוד על דרך הסימן תלמיד אי' גברא אחריכ' לא רעה לומ' שאין מותר לו לתלמיד חכם שיקבל שמוש משו' אדם אלא מתלמידיו:

הוא היה אומ' אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי:

אמ' אם לא אהיה אני בעצמי המעורר כפשי למעלה מי יעירה שאין לו מעורר מחוץ כמו שכתבנו בפרק השמיני ואחר שכרשתי להטות נפשי לא היה בד ש שארנה איזה מעשה עשיתי מן המעש' הטוב' באלו היה מחסר עצמו ואומר מה אני כלומ' מה בא ממני ואיני שלם ואף על פי שעשיתי זה הענין: ואחר כך שב ואמר אם לא אקנה עתה המעלות בימי הבחרות מתי אקנה אותם בימי הזקנה לא כי קשה הוא לאור מהתבונות בעת ההיא מפני שהקנינים והמדות נתחוקו ונתישבו אם מעלות אם פחיתות ואמר החכם חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו:

שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות:

אמר עשה תלמוד תורה השרש והעקר וכל שאר עסקך כמשכים אחריו אם כזדמן כזדמן ואם לא הזדמן לא הזדמן ואין נזק בהכרו: ואמר כדיקים אומרים מעט ועושים הרבה כאברהם אבינו שיער בפת לחם אחת והביא חמאה וחלב וכן הבקר ושלש סאין קמח סלת ורשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושי' כעפרון שנתן הכל בדברו ובמעשה לא הניח אפילו פרוטה אחת מן הדמים: סבר פנים יפות הוא שיטא ויתן עם הבריו' בנחת ובדברים ערבים ורננים:

רבן גמליאל אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות:

זה אשר צוה הכה לעשות רבאינו לענין הלמוד אבל להוראה שים לך רב ש שתסמוך עליו באסור והתר והסתלק אתה מן הספק כאמרם בירושלמי זיל אייתי לי זקן מן השוק דאסמוך עליה ואשרי לך וכן מה שיבחר מהנאות ה המעשרות באומר מכני שהוא מן הספקות:

שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה ולא המדרש הוא העקר אלא המעש' וכל הרבה דברים מביא חטא:

כבר אמר החכם במד דברים לא יחול פשע ונבנת זה שרב הדברים תוספת ומותר וחטא כמו שאבאר עתה כי כשירבה האדם דברים יפאע על כל פניהם שאי אפשר שלא יהיה בדבריו דבור אחד שאין ראוי לאמרנו וממפתי החכמים מעוט הדברים וממפתי הסבלים רוב הדברים וקול כסיל ברוב דברים וכבר אמרו החכמים שמעט הדברים ראיה על מעלת האבות והיות אדם מיוחס אמרו מיתוסות דבבל שתיקות' ואמר בספר המדו' שאחד מהחכמי' כראה שתק הרבה על שלא היה מדבר דבור שאין ראוי לאמרנו ולא היה מדבר לא מעט מוצר וכאמ' לו מה סבת רב שתיקותך ואמ' בנחתי הדברי' ומנאתי' כחלקים לר' חלקים:

והחלק הראשון

הוא כלו נזק מבלתי תועלת כקללת בני אר' ודבר נבלה וכיוצא בהם שהדברי' בהם שטות נמרה:

רבי

אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצו' והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה והסתכל בשלשה דברי ואי אתה בא לידי עבירה דעמה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים :

מבואר הוא שדרך הישרה היא הפעולות הטובות אשר בארנו בפרק הרביעי והם מהמעלות הממוכנות מפני שבהם יקנה האדם לכפשו תבינה חשובה ויהיה מנהיג טוב עם בני אדם והוא אמרו תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם : אחר כך אמר שצריך לזהר במצוה שיחשב בה שהיא קלה כשמתחיל בה ונלמד לשון הקדש כמנהג שהתבאר לך שהיא גדולה כמילה וביצית ושחיתות הפסח ושם סיבת זה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות ונאמר זה הענין כאשר אמר והוא שהתורה כלה ממנה מצוות עשה וממנה מצוות לא תעשה : ואמנם מצוות לא תעשה באר הכתוב העונש על כל אחת מהן מלבד המעט מהן וחיוב על קנתם המיתנות ועל קנתם הכרת ומיתה בידי שמים ומלקות וידענו מעט מצוות לא תעשה כלם מה מהם אסורים גדולה ומה מהם למטה ממנו והם שמנה מדרגות : המדרגה הראשונה והיא הגדולה שבהם הם הדברים שחיבים עליהם סקילה : והמדרגה שלמטה הימנה מחוייב שרפה והשלשית מחוייב הרג : והרביעית מחוייב חנק : והחמישית מחוייב כרת והששית מחוייב מיתה בידי שמים : והשביעית מחוייב מלקות : והשמינית לאוין שאין לוקין עליהם : ומאלו המדרגות כדע חומר העון וקלותו אבל מני' עשה לא התבאר שכר כל אחת מהן מה היא אבל הש"ת וכל זה כדי שלא כדע איזו מצוה צריך מאד לשמרה ואיזו מצוה למטה הימנה אבל טה לעשות ענין פלוני ופלוני ולא הנדיב שכר איזה משניהם יותר גדול אבל השם יתברך ומפני זה צריך להזהר עליה כלם ומפני זה העקר אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה מבלתי הקשה בין המצוה אשר הוא מתעסק בה ובין האחר אשר תבצר ממנו ולזה נ"כ אמרו אין מעבירין על המצוות ל"ל כשיזדמן לך מעשה מצוה לא תעבירה ותביחיהו לעשות מצוה אחרת ואחר כך אמר ואף על פי שלא התבאר שיעור חכוב מצוה על מצוה יש בהן כד הקשה והוא שכל מצוות עשה שתמצא אותה שיתחייב העובר עליה עונש גדול דע שבעשית גם כן שכר גדול המשל בו שהמילה וקרבן פסח ושביעית בשביעי ועשית מעקה כל אלו מצוות עשה אבל חייב העושה מלאכה בשבת סקילה ואשר מבטל מילה או קרבן במועד חייב כרת והמשים דמים בביטול לאו והוא אמרו ולא תשים דמי' בבייתך ומזה תדע ששכר שביעית בשבת יותר גדול משכר מילה ושכר המילה יותר גדול אבל השם ית' משכר עשית מעקה והו' עני' אמרו היא מחשב הפסד מצוה כנגד שכר' וגם כן אמר שכר עבירה כשלא תעשה אותה זה גם לא התבאר אמנם תלמודו מעבשה שהחטא אשר עונש עשה הגדול שכר ה הנחתו כפי הערך והוא מן הגדול כמו שהתבאר בקדושין באמר' כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעוש מצוה וכבר בארנוהו שם : ולשון התורה בהיות המעשים ידועים אכלו יתברך כמו שמשא רבינו עליו השלום אמר מ מספרך אשר כתבת :

רבן גמליאל בנו של רבי יהוד' הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניה משכחת עון וכל תור' שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתן וצדקתן עמדת לעד ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאלו עשיתם :

דעה לומר בדרך ארץ הכה העוסק בפרנסה ואמרו ונדרת עון כמו שכארנו במקום אחר אמרו סופו שהוא מלסטם את הבריות ובאמרו ונחת מעלה אני עליכם שכר הרבה כאלו עשיתם הוא דבר השם לעמלי' עם הכבוד שפעמי' שימכנו מעשות מצוה בעת התעסק' בצרכי צבור ואמר שהשם יתברך יעלה עליהם שכר כאלו עשו המצוה ההיא ואף על פי שלא עשאה אחר שהתעסקו עם הצבור לשם שמים :

הווי זהירין ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן נראין כאוהבי' בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאד' בשעת דחקו :

באמרו וחכמים יאמרו לנדיק שלמד המעלות דרוש ולך נאה לדרוש ואומר הכביא רבנו נדיקים בה' לישרים כאלו תהלה והענין האחר הוא הקמור ו שישתדל להרבו' הענינים במעט דברים לא שיהיה הענין בהסך והוא אמרו לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה ודע שהשירי' המחוברים באיזה לשון שיהיו צריך שיבחנו בעניניהם אם הם הולכים על דרך הדבור אשר חלקנוהו ואמנם בארתי זה אף על פי שהוא מבואר מפני שראיתי זקני' וחסידים מאנשי תורתנו כשהיו במסכת י"ן בחופה או זולת' וירצה אדם לשייר שיר ערכי אפי' עני' השיר ההוא שבה הגמרה או הנדיבות והוא מן החלק האהוב או בשבחי היין וריקניו זה בכל כד מן ההרחקה ואין מותר אצלם לשמעו וכשישורר ה המאמר פיוט מן הפיוטי' העבריים לא יריקוהו ולא ירע בעיניהם עם היו' בדברי' ההם המזוהר ממנו או הכמאם וזה סבלות גמרה שהדבור לא יאמר ומת' ויאבה וימאס ויטוה באמירתו מצד הלשון שבעשה אכל מצד ענינו שאם יהיה עני' השיר ההוא מעלה יתחייב לאמרו באי' לשון שיהיה ואם יהיה כוכב השיר ההוא פחיתו' באיזה לשון שיהיה אסור לאמרו גם יל' בזה תוספת כי כשהיו שני פיוטים ולשניהם עני' אחד מהעירי כח התאווה ושבה אותה ושמה הכפש בה הוא פחיתו' והוא מחלק הדבור הכמאם מפני שהוא מזוהר ומעורר על מדה פחותה כמו שהתבאר מדברינו בפרק הרביעי ויהיה אחר משני ה הפיוטים עברי והאחר ערבי או לעו יהיה שמייעת העברי והדבור בו יותר כמאם אצל התורה למעלה הלשון שאין צריך שישתמש בו אלא במעלות כל שכן אם יצורף אליו שישימו בו פסוק מן התורה או משייר השירי' בענין ההוא שאז יבא מחלק הכמאם לחלק הכאסר ומוזהר ממנו שהתורה אסרה לעשות דברי הגבוה מיני זמר בפחיתות ובדברים מוגני' ואחר שזכרנו לשון הרע בחלק הדב' האסור' ראיתי לבארנו ולזכור' בו קצת מה שזכר' שבני אר' בו בערוין גדול והוא החטא הגדול שבבני אדם תמיד וכל שכן במה שאמרו חכמים שאבק לשון הרע לא יכיל אדם ממנו בכל יום ומי יתן שיכיל מלשון הרע עצמו ולשון הרע ספור רענות האדם ומומיו ולגנות אדם מישראל באיזה צד שיהיה מן הגנות ואפילו היה המנוה חסר כמו שזכר' שאין לשון הרע שיכוב על אדם ויחס לו מה שלא יעשה כי זה יקרא מוציא שם רע על חברו ואמנם לשון הרע הוא שיגנה גנו' האדם אפילו בפעלתו אשר יעשה באמת שהאומרו יח' ונאשר ישמענהו יחטא : אמרו שלשה לשון הרע הורגתן : האומרו השומע ושואמרים עליו : ואמרו המקבלו יותר מן האומרו : ואבק לשון הרע הוא זכרון מומיו האדם בלתי באור אמ' שלמה בזה העני' כי פעמי' יהיה הזכ' מומיו האד' בלתי באור מראה שאין ידוע' לו במה שהוכן מדבריו ושהו' לא כיון זה ואמכ' כיון ענין אחר כמו שאמר במתלהלה היונה זיקים חצים ומות כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני : וכבר שבה חכם מן המתחכמים כתיבת סופר שהראה ולו במעמד גדול וגבה הרב מעשה המשבח כתיבת הסופר ההוא ואמר לו כלך מלשון הרע כלומר שאתה מסבב גנותו בשבך אותו כ בתוך ההמון שמהם מי שיאכהבו ומהם מי שיסנאהו ויבטרך שנאו כשישמע שבחו לזכור מומיו ורעותיו וזה תכלית ההרחקה מלשון הרע ולשון המשנה לא נחתם גזר דין על אבותינו אלא על לשון הרע רצה לומר ענין המרגלי' אש' כאמר בהם ויביאו דבת הארץ וגו' ואמרו ע"ה ומה אלו שלא הוציאו שם רע לא על העבים ועל האבכים התחייבו מן העונש מה שכתחייבו מי שידבר בגנות חברו על אחת כמה וכמה : ולשון התוספת' על שלשה דברים נפרעין מן האד' בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא ע"ה ונלוי ערוי' ושפיכות דמי' ולשון הרע כנגד כולם ואמרו בתלמוד כי בעו' בא לשון הגדולה והו' אמרו אכא חט' העם הזה חטאה גדולה ובחטא גלוי עריית בא ג"כ לשון הגדולה והוא אמרו ואין אעשה הרעה הגדולה הזאת ובחטא שפיכות דמי' בא ג"כ לשון הגדולה והו' אמרו גדול עוני מכאן אבל בלשון הרע בא לשון גדולות ר"ל שהיא שקולה כנגד שלשת' והוא אמרו לשון מדברת גדול' ודברו בחט' הזה המעורר הרב' מאד וסוף מה שנאמר כל המספר לשון הרע כבר בעקר שנאמר אשר אמרו ללשוננו נבביר שפתנו אפתנו מי אדון לנו אמנם ספרתי קצת מה שספרו ב בזה החטא אף על פי שהארכתי כדי שיתרחק ממנו האד' בכל יבלתי ויש' כונתו לשנתק רעה לומר מזה החלק מן הדבור :

רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השל' שנאמ' אמת משפט ושלום שפטו בשעריכם :

הדין הוא הנהגת המדינה ביושר וכבר בארנו בפרק הד' שהאמת הוא המעלות השכליות והשלום הוא מעלות המדות וכשימצא אלו השלשה יהיה המציאות בשלמות שאפשר לו בלא ספק :

פרק שני

פירוש המשניות

כבר בארנו שהרשות הוא שלטנות והוא מספר במדותיהם ומזהיר מהם :

הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו ובטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך הלל אומר אל תפרוש עצמך מן הצבור ואל תאמן בעצמך עד יום מותך ואל תד' את חברך עד שתגיע למקומו ואל תאמ' דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה :

כבר הודענו בפרק ה' שאין צריך להפרד מן הצבור אלא לפי הפסדה כמ' שבארנו ס' ואמ' שהאדם חף על פי שתהיה לו תכונה חשוב' ככפס והתחוק' לא יסלק ידו מלכפול עשית הטוב להוסיף החזוק ולא יבטח ויאמ' זאת המעלה כבר עלתה בידי ואי אפשר לה שתסור שאפס' הוא שתסור והוא אמרו עד יום מותך : ודבר שאי אפשר לשמוע הוא שהיו פשוטי הדברי' מרחוק מאד ונטל וכשיתקבל האדם בו היטב יראה שדברי' ככוכי' והוא מזהיר מן הדרך היא מן הדבור שהיא אומר לא יהיו דבריך נריכי' לפירוט רחוק והסתכלות יתרה ואז יבינס השומע כשאפנה רונה מ' כשאפנה מזה העסק וזה דומה למה ש שקדם ממנות שמי' חברו עשה יערתך קבע

הוא היה אומ' אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הבוישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש :

כבר הוא שאין לו לא חכמה ולא מדות : ועם הארץ הוא שאין לו מעלות שכלי' אבל יהיו לו קצת מעלות המדות : וביטן ידוע : וקפדן הוא מי שמקפיד על כל דבר וכינס : וענין השתדל הרגל כפסך ומשך אותה לקנות המעלו' ואחר שאי' חכמי' שילמדו היה אתה מלמד את עמך ותרגו' ויאבד איש עמו ושתדל בנכר עמיה : ואמרו שהתורה לא תמנא בנעלי' הנאות והנסות ולא בהולכי ארכות רחוק' וסמכו זה לפס' על ג' המליצה והוא אמרו לא בשמי' היא לאמר וגו' ולא מעבד לים היא וגו' אמרו לא בסי' הדומ' היא ולא במהלכי מעבד לים היא :

אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים אמר לר' דאטפת אטפוך וסוף בטיפיך יטופון :

כבר לומר שאתה כהרבת בעבור שהרבת זולתך ואשר הרגך עתיד ליהרר הכינה בזה המאמ' שפעלות הרעות ישובו בראש עושיהם כמו שאמ' עונותיו ילכדונו הרשע וגו' ואומר בור כרה ויחפרהו ואמ' החכמי' במדה שאדם מודר בה מודרי' לו וזה דבר הנראה לעין בכל עת ובכל זמן ובכל מקום שכל מי ש שיעשה רע ויחדש מיני החמס' ופחיתות שהוא עמו יוזק מן הרעות ההם בעצמם אשר חדש מפני שהוא למד מלאכה שתעשה נזק לו ולזולתו וכן כל המלמד מעלה שמחדש פעל טוב מן הטובות יגיעהו תועלת הפעל הוא מפני שהוא מלמד דבר שיעשה טוב לו ולזולתו ודברי' הכת' בזה טובי מאד אמר כי פעל אדם ישלם לו :

הוא היה אומ' מרבה בשיר מרבה רמה מרבה נכס' מרבה דאגה מרבה נשי' מרבה כשפי' מרבה שפחות מרבה זמה מרבה עבדים מרבה גזל מרבה תורה מרבה חיים מרבה ישיבה מרבה חכמה מרבה עצה מרבה תורה מרבה צ צדקה מרב' שלום קנה שם טוב קנה לעצמו קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא : רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ובשמאי הוא היה אומר אם למדת תורה הרבה א תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת : חמשה תלמידי' היו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנניה ור' יוסי הכהן ורבי שמעון ורבי אליעזר בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך : הוא היה מונה שבחן רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה ר' יהושע אשרי יולדתו ר' יוסי חסיד ר' שמעון בן נתנאל ירא חטא ורבי אלעזר בן ערך מעין המתגבר :

שכן רבי אליעזר בזכרונות טוב בהרמותו לומר מוסר שלא יאבד מימת' וטבח רבי יהושע במעלות המדות כי בהם יוסר האדם ויכבוד ויאחזק דוב העולם ולזה הוא מאשר בו יולדתו : ור' יוסי שכן כטוב מעלו' המדות ובמעלות השכליות : ורבי שמעון שכן ביראת חטא והוא זריזות והשתדלו' בעניני עסקי הטוב ושמירתו ברע ושנח ר' אלעזר בן ערך בטוב ההנהגה והיות כל ענין עמוק קל אגלו ותבונתו מוספת על הענין :

הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאונים ור' אליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כלם : אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאונים ורבי אליעזר בן הורקנוס אף עמהם ורבי לעזר בכף שני מכריע את כלם אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישראל שידבק בה האדם רבי אליעזר אומר עין טובה רבי יהושע אומר חבר טוב רבי יוסי אומר שכן טוב רבי שמעון אומר הרואה את הגולד רבי לעזר אומ' לב טוב אמ' להם רואה אני את דברי רבי לעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם : אמ' לה' צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האד' ר' אליעזר או' עין רעה ר' יהושע או' חבר רער' יוסי או' שכן רער' שמעון אומ' הלוח ואינו משלם אחד הלוח מן האדם בלוח מן המקו' שנא' לוח רשע ולא ישלם צדיק חונן ונות' רבי אלעזר אומ' לברע אמר להם רואה אני את דברי רבי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם :

עין טובה ההסתפק' במה שיש לאד' והיא מעלות המדות : ועין רעה הפכה רעה לומר הקטנת הדברי' והחרימות על התוספת : ואמרו הנה הרואה את הגולד אשר ענינו שילמד מה שעתיד להיות ממנו שהוא כמנא עת' אינו כחכמי' עד שתהיה מעלה שכלית ויהיה פירושו שילמד הנסתר מן הכראה אבל רונה בו הנה העין בעניני האדם מעסקיו אשר בהם המשך מציאותו שיעיין ב באחרית עניניו וכנגד זה הביא משל אחד והוא אמרו הלוח ואינו משלם שלא ילוח דבר אחר כך והוא פחיתות המדה ודרי' חוכן ונותן זה בריקן של עולם והו' ה' ית' שכ' נדיק וישר הוא וכן ואתה נדיק על כל הכא עלינו פי' חוכן לאדם המלוח לחברו ואינו משלם משלם לו הקנה חלק עבודתו שגמר חסד לזולתו ללותו עד שתשיג ירו די מחסורו וכאשר מנא ירו ולא ישלם למלוחו ה' יתב' משלם לו : וענין רואה דבריו בחר ומבחין מענין השם לא ראה שמנתו לא בחר והבחין שבכלל דבריו שאמר לב רע הוא הכל : וכבר בארנו בפרק השני אשר הקדמנו לפירוט זאת המסכתא שמעלות המדות כלם ימצאו ל לחלק המתעורר לחלקי הנפש לבר ולו גם כן ימצאו פחיתות המדות ובארנו בפרק הרכיבי שהפעלות שהם טובות הם הפעלות הממונעות אשר יבאו ממעלות המדות וכן הוא ידוע אבל הפלוסופים והרופאי' שהגם המתעוררת היא בלב והלב חדרה וכליה אליו תיוחס ואעפ' שהכו' כלם מפוזרו' מן הלב והו' התחלת לפי הדעת האמתית אבל הכח המתעורר לא יתפשט ממנו לאבד אחר כדרך שמתפשט הכח הזן ל' החלק הנמוח אשר ספרנוהו בפר' הראשון מן הלכ' אל הכבר והכן מכל מה שביארנוהו שלכ טוב רונה בו הפעלות ה הטוב והם הפעלו' הממונעו' והם מעלו' המדו' והוא כולל ההסתפקו' ואהבת הטובים וזולת זה מן המעלות והוא אמרו שבכלל דבריו דבריכם וכן לב רע פחיתות המדות והוא כולל גם כן כל מה שהזכירו ממנו :

הם אמרו שלשה דברי רבי אליעזר אומר יהי כבוד מברך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לבעוס ושוב יום אחד לפני מיתתך והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בנחלתן שלא תכודה שגשיכתן גשיכ' שועל ועקיצתן עקיצ' עקרב ולחישתן לחיש' שרף וכל דבריה כגחלי אש :

אל תהי נוח לבעוס אל תכין עצמך לבעוס ולרנוני' וכבר הפלינו לגנו' הכעס והרמונות והחזק שבדבריהם אמרם כל מי שבעוס כאלו עובר עו' וסמכוהו לאמר לא יהיה כך אל זר ולא תשתחוה לאל כבר ר' ששני הדברי' אחד ושוב יום אחד לפני מיתתך והוא אינו יודע מתי ימות שמא הינס שמא למחר יהיה כל ימיו בתשוב' אבל אמרו והוי מתחמם כנגד אורן של חכמי' אינו ממאמרית אשר הוכיח בהם אבל הוא ממנו ששמעו מנולתו והיה מספר אותו ומפני זה לא כמל' מכלל דבריו והכונה בזאת הנאה שהוא אומ' לך כשתתחבר לחכמי' ואל חכמי' המעלו' אל תגעגע עמהם ואל תגאה עליה אבל תהיה חברתך להודיע

לבטל ממנה אם למדת תורה הרב'נותג'לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא:

לעתיד לבא רצה לומר לעולם הבא וכבר בארנו ענין העולם הבא בפרק העשירי מסנהדרין במה שראוי לזכרו:

פרק שלישי

עקביא בן מהללאל אומ'הסתכב בשלש'דברי ואי את' בא לידי עביר' דע מאי' באתה ולאן את' הולך ולפני מי אתה עתיד לית' דין וחשבון מאין באתה מטפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה ולפני מי אתה עתיד לית' דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא:

זה ההסתכלות מביא האדם לידי עגמה בזכרו מאין בא: והסתכלו באחריתו יביאהו לבנות בעיני העולם: והסתכלו לגדל המטה יביאהו למהר לשמוע מנותיו: וכשיעלו בידו אלו השלשה לא ימצא כלל:

רבי חנינ' סגן הכהני' אומ'הו מתפלל בשלומה של מלכו' שאלמלא מוראה איש את דעהו חיים בלעו: רבי חנינא בן תרדיו' אומ'שני' שיושבין ואין ביניה' דברי תורה הרי זה מושב לצים שנאמ' ובמושב לצים לא ישב אבל שנים שיושביו'יש ביניהם דברי תורה שכינה ביניהם שנאמ'אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו אין לי אלא שני' מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקב'ה קובע לו שכר שנאמר ישב בדרך וידום כי גטל עליו:

ראיתו על שמושב לני' יקרא כל מושב שלא ידברו בו דברי תורה' מסוף הפסוק אשר אמר כי אם בתורת ה' ונזמר כאלו אמר שומכי שהיה חפזו בתורת ה' לא ישב כמושב לני' אשר אין בו תורת ה': מנין שאפילו אחד שיושב וכו' בפרק קמא דברכו' אומר בזה הלשון מנין לאחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך וכי מאחר לאפי' אחד תרי' מבעיא תרי' מכתבי מלייהו בספר הזכרונות חד לא מכתבי מיליה: וכי מאחר לאפילו תרי' תלתא מבעיא מהו דתימא דיקא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ'ל דריכא כמי היינו תורה וכי מאחר לאפי' תלתא עשרה מבעיא עשרה קדמא שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי: ופירושו וידום מן הדבור הנסתר מקול דממה דקה וממנו פי' התרגום וידום אהרן ושתיק אהרן וראיתו שהוא כמו שקיים כל התורה' כלה מאמרו כי גטל עליו כאלו נתינת התורה כלה היתה בעבור לכו:

רבי שמעון אומ' שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה' כאלו אכלו מזבחי מת' שנ' כי כל שלחנו' מלאו קיא צואה בלי מקום אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה' כאלו אכלו משלחנו של מקום שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה':

זבחי מת' יקרא תקריבת עז' כמו שקראה הכתוב כמו שבארנו בפרק ג' מעט וקראה ישעיהו גם כן קיא טאה לבנותה כמו שתקרא עז' עגמה גלולי' ושקנים וקדם לפני זה הפסוק פסוק שמרה על העסק במאכל ובמשתה והבנת התורה ותלמודה ומפני זה היו השלחנות כלם כאלו אכלו עליהם הדברים המזוהמים והנאות רצה לומר מאכל הנלמים והוא אמרו לפני זה הפסוק וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו:

רבי חנינא בן חכניאי אומ'הנעור בלילה והמהלך בדרך יסדי

להודיע להם שתתקרב בעת שיקרובך ואל תוסיף להתקרב אליה' יותר ממה שיקרובך שלא תפסיד ברכתם בך ותהפוך אהבתם לשנאה ולא תביעך מהן התועלת אשר תקוה והמשיל זה בני שמתחמם באש שאם ישב רחוק ממנו יהיה בחומו ויקבל תועלת באורו ואם יפגע בעצמו ויסיף להתקרב אליו יסרך וישב לו התועלת לזקו והוא ענין אמרו על כד המשל היו מתחמם כנגד אורן של חכמי' והיו בהחלתן שלא תכזה ואחר כך הוסיף להפחיד מזה ואמר לא תחשוב שאם ינשכך בלשונך תשוב ותפייסם בדברים ויתפייסו כי אמנם לא ישמעו לקול מלחש כמו שלא ישמע אליו הסרף כמו שאמר אשר לא ישמע לקול מלחשים ואתה תדע זה מענין נחזי במה שהתירים כנגד רבו א' אל ישמע שנפל בחלי מטופף בהתבאר מדברי חכמי' בענין וארבעה אכס' היו מנוהרים וכן עם רבי יהושע בן פרחיה וכלם התבאר הנזק שהשיגו ונולתם ממקדתי' תבשילם:

רבי יהושע אומ'עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריו' מוציא' את האדם מן העולם:

אמר שהחריבות לממון ורוב התאוה ורוב הכפש והוא חולי המרה השחורה שיביא האדם למאוס ראות עיניו וישנאהו ויטב לו חכרת החיות והתבודד במדברות וביערות ויבחר לו מקום שאינו מיושב וזה אכלס לא י' כד פרישאת רק לרוע נפולתם וקנאתם בזולתם אלו ימיתו האדם בלא ספק כי יחלה נפשו וימות טרם עתו:

רבי יוסי אומר יהי ממון חברך חביב עליך כשלך והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך וכל מעשיך יהיו לשם שמים:

בבר בארנו בפרק השמיני ענין ההכנה והזמון שצריך לאדם להכין עצמו ל למעלות ובארנו בפרק החמישי ענין אמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים:

רבי שמעון אומ'הו זהיר בקרית שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום שנ' כי אל חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ותחס על הרעה ואל תהירשע בפני עצמך:

בשיטת אדם עצמו חסר ופחו' לא יגדיל בעיניו חסרון שיעשהו וכב' בארנו שבעין קבע הוא שתבדד עליו התפילה ויחשביה כמי שמה לעשות עסק א' אחד ויכפש ממנו:

רבי אלעזר אומר יהי שקוד ללמוד תורה מה שתשיב ל לאפיקורוס ודע לפני מי את' עמל ונאמן חו' בעל מלאכת' שישלם לך שכר פעולתך:

פנין שקדיה הוא מלשון הכתוב כי שוקד אני על דברי כלומר מהיר ומשתדל: וזו יהיה ענינו הרגל ותימיות כמו לשקוד על דלתות יום יום: מה שתשיב לאפיקורוס אמר צריך שתלמד דברים שתשיב בהם לאפיקורוסים מן האמות ותחלוק עליהם ותשיבם אם יקאו לך ואמרו לא שנו אלא אפיקורוס גוי אבל אפיקורוס ישראל כשדפקר טפיל'ל שיוסיף לכוונת ומפני זה אין צריך לדבר עמו כלל שאין לו תקנה ואין לו רפואה כלל ועקר שנאמר כל באיה לא ישונן ולא ישיגו ארצות חיים ואמרו חף על פי שתלמד דעות האמו'לדעת איך תשיב עליהם השמר שלא יעלה בלבך דבר מן הדעות ההם ודע שמי שתעבוד ל לפניו ידע בסוף לנך והו' אמרו ודע לפני מי אתה עמל רצה לומר שיכין לבו באמונת השם יתברך:

רבי טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק:

זה משל לקוצר השנים ורוב החכמות ועגלות בני אדם לכקש' עם חכ השכר עליהם ועם רוב התראות התורה ואלהותיה לכקש חכמה ולמוד:

הוא היה אומ'לא עליך המלאכ' לגמור ולא אתה בן חורי'

פירוש המשניות

יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו: רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה מעבירי ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכל הפורק ממנו עול תורה גותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ:

עול תורה התמידת הקריאה: ועול מלכות טורח המלך ומיילותי: ועול דרך ארץ טורח הזמן: אמר כי בשכר לקחו עול התורה יצלהו השם יתב' מעולי המלכי ויקל מעלי טורח הזמן: ואמרנו פורק על תורה שאומר אין תורה מן השמים ואיני סובלה: ואמרנו חרות על הלוחות חירות על הלוחות רבה לומר החירו' מתולדו הזמן ועניני המלכי למי שמקבל ועושה מה שכתב על הלוחות:

רבי חלפתא איש כפר חנניה אומר עשר' שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שריויה ביניהם שנ' אלהים נצב בעדתי א: ומניין אפילו חמשה שנ' ואגדתו על ארץ יסדה ומניין אפילו שלשה שנ' בקרב אלהים ישפוט ומניין אפילו שנים שנ' אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע וגו': ומניין אפילו אחד שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אנכי אליך וברכתיך:

בעדת אל הנה בארנו בתחלת סנהדרין שיערה אינה נוספת על פחו' מעשרה גסה בארנו גב' שביט דין לא יהיו פחו' משלם' והם בקראי' אלהי' לעני' המשפט נפיו' אגדה מה שאמר אדם בידו אחת והיה יש בה חמשה אנבעו' טבעו' יאמר וכלל החמשה אנבעות יקרא גם כן אגדה:

רבי לעזר איש ברתותא אומר תן לו משלו שאתה ושלך שלוכך בדוד הוא אומר כי ממך הכל ומידך נתנו לך: רבי שמעון אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה גיר זה מעלה עליו הכתוב באלו מתחייב בנפשו: רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו שנ' רק השמ' לך ושם' נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך יכול אפילו תקפה עליו משנתו תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך הא אינו מתחייב בנפשו עד שישוב ויסירם מלבו: רבי חנינ' בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת:

הנה דבר זה מוסכם עליו מהפלוסופי' גם כן שהרגל המעלו' כשיקדם לחכמ' עד שיהיה קנין חזק ואחר כך ילמד החכמה אשר תורהו על הטובות ההם יוסף שמחה ואלהבה בחכמה ובחריצו' להוסיף ממנה אחר שתעוררהו למה שארגל וכשיקדמו קניני הדעות ואחר כך ילמד ותהיה החכמה מוכנת אונתו ממה שיתאוו בהרגל תכבד עליו החכמה ויכתיבה:

הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת: הוא היה אומר כל שרוח הבריו' נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריו' נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו: רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית ויין של צהרי' ושיחת ילדי' ושיבת בתי כנסו' של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם:

יאמר שאלו הדברים מונעים ומבטלין מעלת האדם עד שיבא מן העולם והוא אבר:

רבי אלעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה

את המועדו' והמלביץ פני חברו ברבי והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אע"פ שיש בידו תורה ומעשי טובים אין לו חלק לעולם הבא:

מלביץ פני חברו הו' מי שמבייש את חברו: מגלה פני' בעור' הוא מי שגוב' על מכו' התורה בפרהסיא והוא תבליית הכפירה כמו שאמר השם ית' והנפש אשר תעשה ביד רמה: וענין מגלה פנים יגלה פנים ויעיז וזהו לשון כפירה והוא מפורסם כן במדת פאה אמרו המגלה פנים בתורה העובר על דברי תורה בפרהסיא כיהיוקיס בן יאשיהו: מסר ברית המושך לו ערלה: וטעם אמר בכל הדברים אשר אמרו חכמים בהם שהעושה אותם אין להם חלק לעו' כמה אנו קיימין אס כשעשה תשובה אין לך דבר שעומד בפני בעל תשובה אלא כשלא עשה תשובה ומת כיוסרין רובה לומר שחומר החטאים והם אשר זכו בהם אין לו חלק לעולם הבא גדול יותר משאר החטאים שהסרין עם המיתה לא יכפרו אותם:

רבי ישמע' אומר הוי קל לראש ונוח לתשחורת והוי מקבל את כל אדם בשמחה:

קל לראש קל' ידוע: ונוח הוא הישוב וההכנה: ואמר' בואת המאה כשתעמוד לפני אדם גדול המעלה שים עבמך לגדולו קל ושמע אותו ועמד לפניו כאשר ירבה ואל תוקיר כפסך לו: וכשתהיה עם שחור השער רל צעיר השנים לא תעשה כן אבל תוקיר כפסך עמו ואל תשחק ואל תתעבגע עמו אחר כן אמר לא תתשוב שמה שהזרתין מהתעבגע עם צעיר השני' יחייב שתקבל אותו בזעם ובפנים וזעפים לא כן הכונה אבל כדך שתקבל כל אדם קטן ונחל בן חורין ועבד כלאיש ממיין האדם כשמחה: וזה יותר ממה שאמר שמואי בספר פנים יפות: אמר המתרגם כראה לי מדברי הרב שהוא מפרש מלת מקבל מהקבלת פנים וכאלו הוא מקביל הנגזר מן מקבלות הללואת אשר הוא מן הארמי' תרגו' נגד או נכח וכן אמר' מה העני' בערבי כל פנייה והקבלה אומר' פנשני פלוכי כשמחה או בזעף ובלשון ההו' פירש הרב מקבל הנה ודעה:

רבי עקיבה אומר שחוק וקלו' ראש מרגילין לערוה מסודת סייג לתורה מעשרו' סייג לעושר נדרו' סייג לפרישות סייג לחכמה שתיקה:

כשידור אדם נדרי' ויקיים יעלה בידו קנין ההמנע ממה שירצה שימנע ממנו ויתחזק לו הקנין והוא יקל עליו הפרישו' לל השמירה מהטמא' כמו שאמרת סמינה נגדי עם הארץ מדרס לפרושים:

הוא היה אומר חביב אדם שנברא בצלם חבדה יתירה גודעת לו שנברא בצלם שנ' בצלם אהי' עשה את האדם חביבין ישראל שנקראו בניים למקום חבדה יתירה גודעת להם שנקראו בניים למקום שנ' בניים אתם לה' אלהיכם: חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה חבדה יתירה גודעת להם שניתן להם כלי חמד' שבו נברא העולם שנ' כלי לקח טוב נתתי לכם תורתו אל תעזבו:

הוא היה אומר שהודעת מה שהטיבו לו שיעור הטובה היא הטובה לחזקת כי פעמים שיגמול אדם טובה לאיש מכני אדם על דרך החמנו' ולא יודיעה שיעור מה שעשה עמו מכני שהוא כבוה בעיני:

הכל צפוי והרשורת נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה:

זה המאמר כולל דברים גדולי' מאד וראוי היה זה המאמר שיהא לר' עקיבה וזהו פירושו כקנה ועל תבאי' שתדע כל מה שקדם במקדס הקדמי' אמ' כל מה שבעולם ידוע אצלנו ית' והוא משיב אותנו והוא אמרו הכל נפיו: ואחר כך אמר לא תחשוב שבהיותו יודע המעשי' יתחייב ההכרח כלומר שיהיה האדם מוכרח במעשיו על מעשה מן המעשי' אין הענין כן אבל רישות ביד האדם כמה שיעשה והוא אמרו הרשו' נתונה רל כל אדם רשו' נתונה לו כמו שבארכו במקדס' ואמר' שדין השם ית' עם בני אדם אונתם הוא גמול וטוב לא כפי הדין

הלכות תקופות וגיטריאות פרפראות לחכמה:

זה מבאר וכבר בארנו ענינו בפרקים הקודמים:

פרק רביעי

בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנ מכל מלמדי השכלתי איזהו גבור הכובש את יצרו שנ טוב ארך אפי מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר איזהו עשיר השמח בחלקו שנ יגיע כפיך כי תאכל אשרי' וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא איזהו מכובד המכב את חבריו שנ כי מכבדי אכבדו ובוזי יקלו:

זה מבאר וכבר בארנו ענינו בפרקים הקודמים:

בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה כחמורה ובורח מן העבירה שמצוה גורר מצוה ועבירה גוררת עביר' ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה:

כבר בארנו פי' זה המאמר בפרק עשירי מוסנהדרין וכבר העידו חכמים ע"ה על פירושו נפלא בתורה יש בו זרזו על מעשה המצו' והוא אמרו אז יבדיל משה שלש ערי בעבר הירדן וכו' וידוע שאינן מועילי' שלא יהיה בהן דין ערי מקלט עד שיבדלו השלש האחרות שבארץ ישראל אמרו יודע היה משה רבי' ע"ה שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטו' עד שיבדלו השלש שבארץ ישראל שכ' שש ערי מקלט תהיינה ואמנם הבדיל אלו מפני שאמר הואיל ובאה מנה לידי אקיימנה ואם כינוא בזה במשה רבי' ע"ה משיג האמת' שלם שבשלמי' ככסף להוסיף חט' מכו' עשה על כל מעלתו ושלמותו איך כריך שיגמ' מי שנגזר ע"ה כפסם והחזקה ברעתה וקרימה:

הוא היה אומר אל תהי בו לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אד' שאין לו שעה ואי' לך דבר שאי'ו מקו':

יאמר שאי אפשר שלא יהיה לכל אדם עת שיכל להזיק בו או להועיל ואפילו בדבר מועט:

רבי לויטס איש יבנה אומ' מאד מאד הוי שפל רוח שתקו' אנוש רימה:

כבר בארנו וכברנו בהפרקים הקודמים שהענוה היא ממעלות המדות והיא ממונעת בין הגאווה ושכלות הרוח ואין לה סם אחר רק ענוה ולגאווה יש שמות רבים בלשון עברי' ובה לב עינים רמות וגאווה ורם ומשמות החכמים ז"ל רוח גבוה ונפשות הרוח ומתגאה: וכנגדן שפלו' הרוח וכבר בארנו בפר' הרביעי שהארס נריך שיטה מעט לאחת מן הקצוות עד שיצמוד באמצע ה המעשי' על כד הסייג אבל במדה הזאת לבדה בין שאר המדות לל בגאווה לגדול חסרון וזאת המדה אצל החסידיו' ודעתם בנזקה רחוק ממנה עד הקצת האחרון ונכו' אל השפלות הרוח לגמרי עד שלא ישאירו בנפשם מקום לגאווה כלל והנה ראיתי בספר מספרי המדות שנשאל לאחד מן החשובים וכאמר לו איזה יום הוא ששמחת בו יותר מכל ימך אמר יום שהייתי הולך בספיני' והיה מקומי בפחות שבמקומות הספינה בין חבילות הבגדי' והיו בספינה סומרי' ובעלי ממון ואני הייתי שוכב במקומי ואחד מאנשי הספינה קם להשתי' ואחי כקל בעיניו וכזה ועיניו שהייתי שפל בעיניו מאד עד שגלה ערומי והשתין עלי' ונתתי מהתחזק תכונת העונות בנפשנו וחי השם לא כאבה נפשי' ל למעשהו כלל ולא התעורר ממנו כחי' ושמתתי שמת' גדולה כשהגעתי לגבול שלא יכאיבני בזוי החסר ההו' ולא הרגישה כפשי' אליו ואי' ספק שזאת תכלית שפלות הרוח עד שירחק הגאוו': ואני זוכר עתה קצת מה שזכרו חכמי' משבח הענוה ונגנת הגאווה ומפני זה צוה זה להתקרב אל השפלות ואמר מאד מ מאד הוי שפל רוח מפחדו שיאמר האר' על הענוה לבדה כל שכן שהיה אצלנו מעט מן הגאווה אחר שהיא קרוב' אליה מפני שהענוה ממונעת כמו שזכרנו אמרו בשבח הענוה מה שעשתה החכמה כתר לראשה עשתה הענוה יקרב לסוליתה פי' למעלה דכתי' ראשית חכמה יראתה' זאת הראיה שיראת השם

ב ב ב ב ב ב

הדין הראוי עליהם כמו שבאר ית' מדרכיו ואמר ארך אפים ורב חסד ואמת באמרו רזל ארך אפים לנדיקים ולרשעים: ואמ' הכביח המספר טוב ה' לכל: ואחר כך אמר שהמעלות לא יגיעו לאדם לפי רוב גדול המעשה אבל לפי רוב מספר המעשי' והוא שהמעלות אמנם יגיעו ככפול המעשי' הטובים פעמי' רבת' ועם זה יגיע קנין חזק לא כשיעשה אדם פעל גדול אחד מפעלו' הטובות כי בזה לבדן לא יגיע לו קנין חזק והמשל כשיתן האדם למי שראוי אלף זהובים בבית אחת ולאיש אחר לא כתן כלום לא יעלה בידו מדת הכדיבו' בזה המעשי' האחד הגדול כמו שהגיע למי שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים ונתן כל זהוב מהם על כד הכדיבות מפני שזה כפל מעשה הכדיבו' אלף פעמי' והגיע לו קנין חזק וזה פעם אחת לבר התעוררה כפשו התעוררות גדול לפעל טוב ואחר כך פסקה ממנו וכן בתורה אין שכר מי שפדה אסור במאה דינרים או עשה דקה לעני במאה דינרי' שהוא די' מחסורו כמי שפדה עשרה אסירים או השלי' חסרון עשרה עניים כל אחד כעשרה דינרים ואל זה ההקש אמרו לפי רוב המעשה אבל לא לפי גדול המעשה:

הוא היה אומר הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים החנו' פתוחה והחנוני מקיף והפגס פתוח והיד כותב' וכל הרוצה ללות יבא וילווה והגבאי' מחזירין תדיר בכל יום ונפרעי' מן האד' מדעתו ושלא מדעתו ויש להם על מה שיסמכו והדין דין אמת והכל מתוקן לסעודה:

החכמי מקיף מי שיאריך חובו ולא יבקשו לאלתר וזה המשל מבאר וכוננו ידועה: ואמרו וכל הרוצה ללו' יבא וילווה מחזק העני' הקודם שאין סם הכרח אבל בכחירת האדם יעשה מה שירכ' לעשותו: ואמרו והגבאי' מחזירי' תדיר הוא משל על המות ושאר עכשים הבאי' על האדם: והכל מתוקן לסעודה כלומר מנת כל זה חיי העולם הבא:

רבי לעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך ארץ אם אין דרך ארץ אין תורה אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמ' אם אי' בינה אי' דעת אם אי' דעת אין בינה אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח:

רצה לומר בזה שכל שנים מאלו כל אחד משניה' מועיל במציאו' האחר ומשלי' אותו ואמנם דבריו בדעת ובכינה הוא ענין פלוסופי דק מאד ואני אזכרהו כשען על תבכ' מי שעיין בזה העני' וזה שהדעת אשר יגיע לנו ונקבה אותה אמנם השיגנו המושכלות אשר כשיגם אס כפריד המרה ונכסיל אותה או שכשיג המרות הכפרות במציאותה מבלתי שגשימם אנחנו דעת אבל הם במציאותם דעת וזאת ההשגה היא אשר תקרא בינה והוא הדעת וכדע' נב' כבי' ואפשי' לנו שגשיג ובאלו יאמ' שאם לא נכסיל מושכל אי' דע' לנו ואם לא יהי' דעת לנו לא נכסיל מושכל כי בדעת נשיגו והכנת זה הרב' קשה מאד ואפשי' מן הספרים המחוברים בו כל שכן מכלן ואמנם אנחנו מייטרים עליו ה הדרך הישרה לכד:

הוא היה אומר כל שחכמתו מרובה ממועשיו למה הוא דומה לאלן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו שנ' והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה לא תשב: אבל כל שמועשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאלן שענפיו מועטים ושרשיו מרובין שאפילו כל הרוחו שבעולם באות ונושבו' בו אין מויו' אותו מסקומו שנ' והיה כעץ שתול על פלגי מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חו' והיה עלהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי:

כל שמועשיו ככר פידטנו וכארכו אלה הרברים מה הפרק מדברי רבי חנינא בן דוסא:

רבי אליעזר בן חסמא אומר קנין ופתחי' גדה הן הן גופי

פירוש המשניות

גדולה מן החכמה והיא סבת מציאותה ואומר עקב ענוה יראת השם כלומר שיראת השם תמנע בשלי הענוה אס כן הענוה גדולה מן החכמה הרבה : ואמר דבר זה כתוב בתורה ושנוי בכביאי ומשולש בכתובי כל מקום שאתה מונע גדולתו של הקדוש ברוך הוא שם אתה מונע ענותנותו כתוב בתורה האל הגדול ונעמד וכתוב בתרי ענוה משפט יתום ואלמנה : ושנוי בכביאי דכתיב כי כה אמר רס וכיטא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכנז וכתוב ואת דכא ושפל רוח : ומשולש בכתובים דכתיב סולו לרכב בערבות ביה שמו וכתוב בתרי אבי יתומי ודיין אלמנות ויש לך ללמוד ממש רבי ע"ה אשר פסלמו בו מעלות השכליות ומעלות המדות כלן מכוונות למדרגת הנבואה אב בתורה אב בחכמה אב בנבואה ושבתו השם יתברך על כל אדם במדת הענוה ואמר והאיש משה עביו מאד מכל האדם ואמר מאד מאד מופת לרוב ענותנותו ונכותו בו לנר הקנה האחרון וכן תמצאהו אומר ונחנו מה : וכן ברוד משיח אלהי יעקב וכע"ז ומירות ישראל והוא מלך ככפר שגדלה מלכותו ונחזק חרבו ושיעורו השם ית' לנו על ירי משה רבי ע"ה והוא הכוכב אשר דרך מיעקב כמו שבארנו ר"ל והוא נביא וגדול שבשבעים זקנים כמו שאמר יושב בשבת תחכמוני ועם כל זה אמר לב נשבר וכדכא אלהים לא תבוזה והרבה מאלו המלות המורות על תכלית הענוה : וממה שאמרנו ר"ל בנאיה אמרו ר"ל בנאיה אמרם כל אדם שיש בו נסות הר"ל כאלו עובד ע"ז כתיב הכא תועבת ה' כל גבה לב וכת' התם לא תביא תועבה אל ביתך ואמרנו כאלו כפר בעקר שכ' ורס לכרך ושכתת את ה' : ואמרנו שחטא הנאיה כמו שבא על כל הערמי אמר תועבת ה' כל גבה לב ואמר כי את התועבות האל : ואמר שהמתבאה הוא בעצמו אצל הש' כע"ז ענוה והביאו ראיה מאמרנו חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כלומר גבה רוח כי במה נחשב הוא אל תקריבמה אלא ביה : ואמר שהמתבא' ראוי להרוב ואמרנו כל מי שיש בו נסו' הר"ל ראוי לנדע כאשרה כתי' הכא ורמי הקמה גדועי וכת' התה ואשריהם תגדעון : ואמרנו שהש' לא יחיה המתנאים בתחיית המתים באמרם כל אדם שיש בו נסות הרוח אין עפרו נכער שכ' הקיט ונכנו שוכני עפר מי שנעשה עפר בחייו ר"ל הענוים הם אשר יחיו והפליגו בזה ואמרנו כל אדם שיש בו נסו' הרוח שכינה מיילת על נשמתו ונבואה ממרחק ידע : והרב מדבריה' באמר שהצדע' ענו' המתנאים אמרו לשאת ולספחת ולבהרת ואין שאת אלא גבה שכ' הנבעות הכשאות כאלו אמר למתנאה הספחת : וסוף שאמרנו בשמת' מאן ראית ביה ובשמתא מאן דלית ביה ר"ל שאין ראוי להיות האדם שכל רוח לנמריו מפני שאינו מן המעלות ושערוהו על דרך משל חלק מארבעה וששים ר"ל כששים הנאיה בקנה אחד ושפלות הרוח בקנה אחר יהיה ביניהם רחב ארבעה וששים חלקים אינו רונה במונע בואת המדה לכדה לכרוח מן הנאיה שאם יחסר חלק אחד ויקרב אל הענוה יותר יכנס תחת שמתא וזה היה דעת רבא בענוה אבל רב נחמן ספק ואמר שאין ראוי שיהיה לאדם ממהר ר"ל מן הנאיה לא חלק גדול ולא חלק קטן מפני שאין חטאו מעט חטא שיש' האדם תועבת ה' אין ראוי להתקרב אליו אמר בזה הענין רב נחמן בר יצחק אמר לא מינה ולא מקצתה ומר זוט' אמר מאי דכתיב תועבת ה' כל גבה לב ולחזוק זה החטא הארור אמר זה מאד מאד הני שפל רוח שתקוה אנוס רימה ר"ל שאתה צריך להכריח נפשך עד שתרחיק ממנ' הנאיה בשבך באחרית הטף והוא שוכן רימה :

אחרי אשר הסכמתי שלא לדבר בואת הנאיה מפני שהיא מבוזרת ולרעתי גם כן שדברי בה לא יאוננו לרוב חכמי התורה הגדולי' ואפשר לכולן חזרתי מהסכמתי ואדבר בה מבדתי שאשנית לקודמי' אולכמנאים דע שזה שאמר שלא תעשה התורה קורדוס לחפור בו כלום לא תחשבהו כלי לחמת בו ובאר ואמר כי כל מי שיהנה בעולם הזה בכבוד התורה נוטל חייו מן העולם פ"י מאי העולם הבא והתענותו בני אד' בזה הלשון הגלה והשליכוהו אחרי גי' וכתבו בפשטי הדברי' שלא יבינוס ואני אפרסם וקבעו להם חוקים על יחדי' ועל קהלו והביאו בני אדם לחשוב בסכלו' גמורה שזה מחוייב וראוי שיעזת החכמי' והתלמידי' והאנשי' המתעסקי' בתור' ותורתן אומנותן וזה הכל טעו' ולא נמצא בתורה ולא בדברי החכמים דבר שיאמת אותו ולא רגלים שיטען עליהם כלל שאנחנו כשנעיין בדברי ר"ל לא נמצא אצלם שהיו מבקשי' ממוץ מבני אדם ולא היו מקבצים ממוץ לישיבות הככרות והיקרות ולא לראשי גליו' לא ליישיבה' ולא למרכיבי' התורה ולא לאחד מהגדולי' ולא לשאר בני אדם מן העם אבל כמ"כ בכל דור ודור בכל הקלותיה' שהיה בהן עני בתבלי' ועשיר גדול בתכלית העשיר וחלילה לי שאומר הדורו' ההם שהם לא היו גומלי חסד ונותני דקה כי אמנם העני ההוא אלו פשט ירו לקחת היו ממלאין ביתו וזה ופנינו' אלא שלא היה רוצה אבל היה מסתפק במלאכתו שהיה מתפרנס בה אס בריית' אס בדות והיה בו למה שבי' אדם כי התור' יונעתי מזה וכבר ידעת שהלל הזקן היה מוטב עניו והוא לומד לפני שמעיה ואבטיהו והיה עני ב בתכלית העניו ומעלתו היתה כאשר ידעת מתלמידי' אשר נמשלו במשה ואחריו והיושע והקטן שבתלמידיו רבן יוחנ' בן זכאי ואי' ספק למשכיל שאלו היה מורה לאנשי דורו ליהנו' מהם לא היו מניחין אותו לחטוב עצים : וחנינא בן דוסא יבאה בת קול ואמרה כל העולם כולו אינו כונן אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת ולא היה מ מבקש מבני אדם וקרנא היה דיין בארץ ישראל והוא היה דלי דולאה וכשהת באין בעלי הדין לכפוי היה אומר תנו לי מי שידלה במקומי או תנו לי כדי ב בטלתי וארין לכם ולא היו ישראל שבדורם לא אכזרי' ולא בלתי גומלי חסדי' ולא מנאנו חכם מן החכמים שהיה מננה אנשי דורו על שלא היו מעשירים אותם חלילה לשם אבל הם בעצמם היו חסידים מואמי האמת לעצמם והיו מאמינים בהש' ית' ובתורת משה אשר בה יוכה האדם לחיי העולם הבא ולא היו מתירי לעצמם לבקש ממוץ מבני אדם והיו רואי' שלקחתו היה חלול השם בעיני ההמון מפני שיחשבו שהתורה מלאכה מהמלאכות אשר בהם אדם ונתבזה בעיניהם ויהיה מי שענוה זה דבר השם בזה ואמנם התענו אלה המתגברין לחלוק על האמ' ועל הפסוקי' הפשוטי' והגבלי' בלקחת ממוץ מבני אד' ברצונ' או על כרחם מהמעשי' אשר ימנאו בתלמו' מאנשי בעלי מומץ בעובותם או זקני' באו בימי' עד שאי אפשר להם לעשו' מלאכה שאין תחילה להם אלא לקחת ממוץ מאחרים ואם לא מה יעשו הימותו זה לא עתה התורה ואתה תמצא המעשה אשר הביאו ראיה ומונע היתה כאכיות סוחר ממרחק תביא לחמ' בבעל מוס שאינו יכול לעשו' מלאכה אבל עם היכולת לא המציא' אליו התורה דרך : ורב יוסף היה מוליך עבים ממקום למקום והיה אומר יפה מלאכה שמחמת בעליה ר"ל עם טורח אבריו כי בהולכי העצ' הכבדי' היה מתחמם גופו בלא ספק והיה משבח זה ושמה בו והיה כהנ' במה שלקס לו השם ית' מה שאצלו במעלת ההסתפקו' ושמעתי המשובעי' זבתי' בראי' שהביאו באמרם הרוצה ליהנות יהנה כאלו שג' והרוצה שלא להנות אל יהנה כשמואל הרמתי וזה אינו דומה לזה אשר מביאים כלל אבל זה אצלי הטעיה גדולה מהביא ראיה ממנו מפני שהוא מבוזר ואינו מקום שיטעה האדם בו שאלישע לא היה מקבל ממוץ מבני אדם כל שכן שלא היה מבקש מהם וקבע להם חוקים חלילה לשם אמנם היה מקבל כבוד לבר כשהיה מאכסן א אותנו אדם בעברו עליו להיות בבית אצלו והיה אוכל לחמו בלילה ההוא או ביום ההוא והיה שב לעסקיו ושמואל לא היה ככנס בבית אד' ולא היה אוכל משום אדם וכיוצא בזה אמרו חכמי' ז"ל שהתלמיד חכם כשירצה להדמו' בזה עד שלא יכנס לבית אדם הרשות בידו ואם ירצה להתאכסן אצל אדם בעצרת עליו לנזרך הנא' הדרך הרשו' בידו מפני שכבר הזהירו מלאכול אצל כל אד' שלא לנזרך ואמר תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקו' וכו' ואמרנו כל סעוד' שאינה של ממה אסור לתלמיד חכם ליהנות ממנה ולמה אצריך בזה הענין ואמנם אוכיז המעשה אשר התבאר בתלמוד והוא שאדם אחד שהיה לו כ כרס והיו נכנסים בו הנכנסים וכל פעם אשר היה רואה אותו בכל יום מונע פרותיו מתמעטין והולכים ולא היה ספק בו שאחד מן הנכנסים נתן עיניו ב בו והיה מנטער מזה כל ימי הצני' עד שבצר ממנו מה שבצר ונמקס עד שיבשו ואסף הנמוקים ודרך בני אדם כשיאספו הנימוקים שיפלו מ מהם גרגירים מן התאני' ומן הענבים ומותר לאכול מפני שהם הפקר וכבר הכימום במליהם למעוטם למונאיהם וכא' ר' טרפון במקרה יום אחד לכרס ההוא וישב ולקט מן הנימוקי' שפלו והיה אוכל אותם ובא בעל הכרס ושכב שזה היה הנגב שבג ממנו כל השנה ולא היה מכיר אותו אבל שמע עליו ו לקח

רבי יוחנן בן ברוקי' אומר כל המחלל שם שמים בסתר גפרעין ממונו בגלוי אחד שיוגג ואחד מזיד בחלול השם :

אתה יודע מן הכתוב שהשובג יש לו חטא ומפני זה צריך כפרה בקרבן וה' ית' אמר בו ונסלח לו מחטאתו אשר חטא אבל אינו כמזיד חלילה ליושר דרכי הית' להשו' המזיד והשובג בדבר מן הדברים אבל כונתו הנה שחלול הש' אס יהיה במזיד והשובג כפרעין ממנו בגלוי אס היה מזיד עונש מזיד ואס היה שובג עונש שובג אבל שכי העונשים בגלוי :

רבי ישמעאל אומר הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמוד והלומ' על מנת לעשו' מספיקין בידו ללמוד וללמוד לשמור ולעשות רבי צדוק אומר א תעשם עטרה להתגדל בהם ולי' קרדוס לחפור בהם וכך היה הלל אומ' ודאשתמש בתנא חלף הא למדת כל הנהגה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם :

רוח בפני כל אדם ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך ואם עמלת בתורה יש שכר הרב ליתן לך:

אמר ממעט נחמיה והתמוד על התורה והיו סבל רוח בפני כל אדם כל שלא תהא סבל רוח בפני הגדולים לכד אמנם בפני כל אדם עד שכשתשב עם איזה אדם שיהיה יהא ספורך עמו כאלו הוא גדול במעלה יותר ממך וזה כלו לכבוד מן הנאות כמו שנארכו: וענין בטלי הרבה כנגדך הוא שיש דברים הרבה המבטלי ויבטרכו למי שנתעסק בהן וכשלא תתעסק בתורה יטרידך הזמן באחד מן הדברים ההם:

רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד תשובה ומעשים טובים כתרשים בפני הפורענות:

פרקליט הוא המליץ טוב על האדם למלך: קטיגור הוא הפך זה והוא המלש האדם למלך ומשתדל להמיתו: ואמרו שהתשובה אחר המעשים הרעים או המעשים הטובים בתחלת הענין כל אחד משני הענינים האלה מונעו מבא המכות והחללים באדם:

רבי יוחנן הסנדלר אומר כל כנסיה שהיא לשם שמי' סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים: רבי לעזר בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עלי' כשלך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים: רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון רבי שמעון אומר שלשה כתרשים הם כתר תורה וכתר בהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן:

אלו השלש מעלות טובות נתנו לאומה זו בתחלת נתינת התורה והן הכהונה והמלכות והתורה כהונה זכה בו אהרן מלכות זכה בו דוד וכתר תורה מוכח לכל מי שירצה להתעטר בו ואמרו כל שמוא תאמר שזה הכתר פחות הוא משנים האחרים אינו כן אבל גדול הוא משניהם וכו' והיו השני' שג' בי מלכים ימלוכו וריונים יחוקקו דק: ואמ' בי שרי' יטורו וגו' אבל כתר שם טוב מניע מאת התורה כל ידיעתה והמעשה בה כי בהן יגיע השם הטוב האמתי:

רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמ' שהיא תבא אחריך שחברריך יקיימו בידך ואל בינתך א תשען:

אמ' בקס מקום הקריאה והלמוד כי עם זולתך יתכן לך הקריאה ותקיי' ולא תשען על תבונתך ותאמר שאינך כריך לחכמים ולתלמידי' שיעורריך:

רבי ינאי אומר אין בדינו לא משלו' הרשע' ואף לא מיסורי הצדיקים: רבי מתיא בן חרש אומר הוי מקדים בשלום כל אדם והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים:

אמר שבינו' האל תלמיד למי שהו' חכם ממנו יותר טוב לו ויותר ראוי מהמתן רב לפחו' ממנו כי כענין הראשון יוסף וכענין השני יחסר ואתה תבין ממה שבארנו בסנהדרין שהן שמו מטעם מעלין בקדש ולא מורדין ראש ישיבה של עשרים ושלושה סוף של אחד ושבעים משיבה גדולה שראו שהם הוסיפו לו כזה מעלה:

רבי יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין:

טרקלין הוא ההיכל ופרוזדור הוא בית שער והמשל מבאר והכונה ידועה שבעולם הזה יקנה האל' המעלו' שבהן זכה לעולם הבא כי זה העולם אמר' הוא דרך ומעבר לעולם הבא:

הוא היה אוטר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם

ולקחו מיד והתחזק עליי ושם אותנו בשק אח' ושם אותנו על גבי להשליכו בכר וכשרא' רבי טרפון כך נעק ואמר אוי לו לטרפון שזה הורנו וכששמעו בעל הכרס הנימו וברח לרעתו שמתא חטא גדול והיה ר' טרפון מנטער מן היום ההו' והלאה כל ימיו ומתאכל על מה שאירע לו שהציל את עצמו בכבוד התור' והוא היה עשיר גדול והיה יכול לומר הכיחי ואני אתן לך כך וכך זהובי' והיה כותב' לו ולא היה כריך להדריעו שהו' רבי טרפון והיה מניל את עצמו בממונו ולא בתורה ואמרו כל ימיו של אותו כריק היה מנטער על דבר זה ואמ' אוי לי שכשתמשי' בכתיבה של תורה שכל המשתמש בכתי' של תורה אין לו חלק ל לעולם הבא ונעקק מן העולם ואמרו זה משום דר' טרפון עשיר גדול היה והיה לי' לפימסי' ברמי': וכן פתח רבי הקדוש עה אוצרות בשנת רעבון ואמ' כל מי שיצ' לבא לקחת פרנסתו יבא ויתפרנס ובלבד שיהי' תמו ובא' ר' יונתן בן עמר' ועמד לפניו והו' לא היה מכיר אותו אמ' לו ר' פרנסני אמ' לו קרית לא שנית לא אלא במה אפרנסך אמר לו פרנסני בכלב וכעורב רל ארנב שאי' בי חכמ' כמו שיפרנס הש' חיה עמאה ועוף עמא שאין עה פחות מהם ונתן לו ואמר כך נתמרט באשר פתחו בדבריו ואמ' אוי לי שנהנה עם הארץ מנכסי ואמרו לו השומע' זה שאירע לו אולי יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוב' ליהנו בכבוד התורה כשיכול להשמר מזה ואפי' בתחילה יחקר ומוצא הענין בן: ושני המעשי' האלה ישתיקו כל חולק בזה הענין ואמנם הדברים אשר התירה אותם התורה לתלמידי' חכמי' הוא שיתנו ממונ' לאדם לעשו' בו חסור' בבחינתו ויהיה השכר כולו להם אם ירצה והעושה זה יש לו שכר גדול עליו וזהו מטיל מלאי לבים של תלמידי' חכמים ושתמכר סודותם לפני כל סחורה ושיקנו לה' בתחלת השוק אלו הם חיק' שקבע להם הית' כמו שקבע המתנו' לכהן והמעשרות ללוי לפי מה שצאה בקבלה כי שתי הפעול' האלה יעשו אותם סומרי' קנתם עם קנתם על דרך כבוד וארנב שאין שם חכמ' וכדי הוא תלמיד חכם להיות' כעם הארץ נכבד וכן הקילה התורה מתלמידי' חכמי' חקי' המלכו' הארנוכיו' ואכסניות החיל וחקים המיוחדי' בכל איש ואיש והם הנקראים בסף גולגלת' יפרעו בעבורם הקהל וכן בנין החומו' וכיוצ' בהן ואפי' היה התלמיד חכ' בעל מומן לא יתחיי' דבר מכל זה וככ' חור' רבי' יוסף הלוי' אל לאיש במקו' אח' שהיו לו נגות ופרדסי' שהיה חייב בעבורם אלפים זהובים ואמר שיפטר מתת בעבורם דבר מכל מה שזכרנו מפני שהיה תלמיד חכם ואף על פי ש שהיה גותן במס' ההוא אפילו עני שבישראל וזהו דין תור' כמו שפטר התור' מחינת השקל מן הכהנים כמו שבארנו במקומו ומה שדומה לזה:

רבי יוסי אומר כל המכבד את התור' גופו מכובד על הבריו' וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות:

כבוד התורה הו' בהוראת הזריות בעשייתה וכבוד החכמי' המעמיד אותה והספרים אשר חבנו בה וכן חלול התורה הפך השלטה:

רבי ישמעאל אומר החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבוע' שוא והגס לבו בהורא' שוטה רשע וגס רוח: בהוראה גם לכו להתגבר להורות מבלי יראה ופחד:

הוא היה אומר אל תהי דין יחידי שאין דין יחידי אלא אחד ואל תאמר קבלו דעתי שהן רשאים ולא אתה:

התורה התירה לאיש מומחה לרבים לדין יחידי כמו שבארנו בסנהדרין אבל מהו דבר תור' והזהיר הנה ממנו קנת על כד המוסר ולא על כד האיסור: ואמ' כשיחלוקו עליך חבריך דעעת מן הדעות לא תכריחם לקבל סברתך מפני שהם מכירי' אם יש להם לקבלה ואיכו ברשותך להכריחם לקבל את דעתך:

רבי יונתן אומר כל המקיי' את התורה מעוני סופו לקיימה מעושו' וכל המבטל את התור' מעושו' סופו לבטלה מעוני:

אמר כי העוסק בתורה והוא עני ודל ועם כל זה יצטר כפשו לעסוק בה לסוף יעסקו בה מעושו' ומאשר לא יהיה לו מה שיטרידהו מן הקריאה ומי שלא יעשו' בתור' מפני רוב הממו' להתעסקו במאכל ובמשת' ובמנוח' לסוף יתרושע ויכר לו הזמן עד שיהיה סבת בטולו בקריאה טרדתו בלחם למאכלו:

רבי מאיר אומר הוי ממעט בעסק ועוסק בתורה והוי שפל

בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה:

לידון לידע להודיע ולהודיע שהוא אל הוא היוצר הוא הבורא הוא המבין הוא הדיין הוא עד הוא בעל דין והוא עתיד לדון ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שוכה ולא משויא פנים ולא מקח שחד שהכל שלו ודע שהכל לפי החשבון ואל יבטיחך יצרך שהשאל בית מנוס לך שעל כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת ועל כרחך את עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא:

אמר לידע להודיע ולהודיע רנ"ו בו שידע העתידים להולד ואשר הם נולדים עתה וימותו ואשר יחיו אחר המות וכלל מלש הכתוב האלה שהוא היוצר והוא הבורא והוא הדיין והוא עתיד לדון רנ"ב בו שהוא שפט עתה את הכל בחיים ובמו' ובשאר עניני העולם והוא גם כן עתיד לדון אשר יחיו לע"ה בגמול ועונש: ואמר ולא מקח שחד הוא כמו שאמר נכ בתורה אשר לא ישא פניו ולא יקח שחד ואין ענינו שלא יקח שחד להטו' הדי' כי זה מן השטו' שירוחק מן השי' מה שלא ימיייר ואף לא ידומ' כי איך יכת' לו ש' ומה יהיה השחר אבל ענינו מה שבארנו שהוא לא יקח שחד הטובות כמו שיעש' אדם חלף טובות ורע' אחת שלא ימחול השי' העביר' ה' לרוב טובותיו וחס' לו מאלף טובותיו טובה אחת או יותר אבל יענש על זאת הרע' האחת וינימלהו על הכינו' ההם כלם וזה ענין לא יקח שחד והוא כמו לא ישא פנים שיענש הגדול במעלות על דב' מועט כמו שיענש משה רבי' עליו השלום על חט' הכעס כמו שבארנו בפרקים הקודמים ונמול עשו הרשע על כבוד אבואם וכבוד כנר על כבוד השי' כמו שהתבאר בנמר' סנהדרין וזהו ענין ולא משוא פני' וכן מאמ' שצ' כרחק את' נולד ומה שדבק בו שהוא זכר עניני' טבעיי' שאין בחזיר לא' בהם שצליהם אמרו ר' ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמי' ולא חמ' על כרחק אתה חוטא או עובר או מהלך או עומד ומה שרומה לזה שאלו כלם ענינים שהם ברשות האדם ואין הכרח בהם כמו שבארנו בפרק החמישי:

פרק חמישי

בעשרה

מאמר' נברא העולם ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעי' שמאבדין את העולם שנבר' בעשרה מאמר' וליתן שכר טוב לצדיקי' שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות:

בעשרה מאמרות כשתסתכל בכל מה שבא במעשה בראשית ויאמ' תמצאם תשעה ובראשית עשירי ואף על פי שלא התבאר בו מלת ויאמר הענין מורה עליו וכאלו אמר ויאמר אלהים יהיו השמים והארץ כי לא נהיו מכלתי מאמר והיה יכול לספר הנריאה כולה במאמר אחד כשיאמ' ויאמר אלהים יהיו שמי' וארץ ויהי רקיע ויקונו המים יג' ואמנם ייחד מאמר לכל ענין להודיע גדולת המציאות וטוב סדרו ושפסידו מכסיד דבר גדול ומתקני יתקן דבר גדול רנ"ב לומר המפסידו מי שיפסיד כפשו אשר בידו לתקנה ולהפסידה וכאלו ה הוא התכלית האחרון מכלל המציאו' אשר אמ' בו עשרה מאמר' כמו שבארנו בפתיחת חבורנו זה:

עשרה דורות מאדם עד נח להודיע כמה ארך אפיו לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול עשרה דורות מנח עד אברהם להודיע כמה ארך אפיו לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כלם:

אלו הדורות הם דברי התורה פלוגי הוליד פלוגי על הסדר וזכר זה ומה ש שאריו מכפי זכרו עשרה מאמר' שבהן מוסר לאדם לזרז אותו ולתקן כפשו במעלות המדות ובמעלות השכליות שזהו כונת זאת המסכתא:

עשרה נסיונו' נתנסה אברהם אבינו ועמד בכלם להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו:

העשרה

כבר בארנו כפי' מסנהדרין שאין אחר המות שלמות ולא תוספת אמנם שלם האדם ויוסף מעלה בעולם הזה ואל זה רמז שלמה באמרנו כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאלו אשר אתה הולך שמה אבל על הענין ההוא א אשר ילך האדם עליו יאמר לעולם ולזה נריך שישתדל האד' בזה הזמן הקצר ולא יאכזר זמנו אלא בקנות המעלות לבד מפני שהפסדו מרובה אחר שאי' לו תמורה ולא תקנה וכאשר ידע החסידים זה לא ראו לבלותו אלא בחכמה ו בתוספת המעלות והריוחו זמנם כלו על דרך האמת ולא פרו ממוכו בעניני הגשמים אלא זמן קצר מאד ובדבר הנריך שאי אפשר זולתו ואחרים הנבואו זמנם כלו בגשמיות לבד ויבאו ממוכו כאשר באו כל עממ' שבא כן ילך וה הפסידוהו כלו הפסד עולמי וההמון כלם יהפכו האמת בנאות השאה ויאמר שהכת הראשונה הפסידו העולם והכת האחרונ' הריוחו העולם והעני' בהפך כמו שספרנו והם שמי' חשך לאור ואור לחשך ואוי למאבדי' האמת והעני' הזה עשה שלמה ע"ה עקר בקבלת בשנתו הרנומת העולם ונגותו הפסדו וכאזר שאין ריוח וקנין אחר המות מן הדבר אשר יבצר ממנו הנה וזה כלו אמת ו כשתבנתן הספר ההוא בזאת הכתיבה יתבאר האמת:

רבי שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את חברך בשעת כעסו ואל תנחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשאל לו בשעת נדרו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו:

זה ממא' והם עניני מוסרים כתי' חבר' בני אד' כהפיל הדב' במקומו המועיל:

שמואל הקטן או' בנפול אויבך אל תשמח ובהכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו:

חרון אפנו לא באמר אלא אפנו מלמד שמוחלין לו כל עונותיו ואף על פי ששלמה אמר בחכמתו זאת הנראה אבל זה החכם היה מוכיח בזאת המדה ויזהיר מוזאת היעבירה:

אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה לדין כתובה על נייר חדש והלומד זקן למה הוא דומה לדין כתובה על נייר מחוק:

אמר שהלומד בימי הילדות יתקיים ולא יקל לשכחו והענין מן הלמוד בימי הזקנה בהפך וזה מבואר ונראה לעין:

רבי יוסי בר יהוד' איש כפר הבבלי אומ' הלומד מן הקטני' למה הוא דומה לאוכל ענבים קיהות ושותה יין מנתו והלומד מן הזקני' למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן רבי אומ' א' תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו ישקנקן חדש בלא ישן וישן שאפי' חדש אין בו:

יאמר רבי יוסי כי חכמת החכמים יש בה שאלות וספקות בלתי מוזקק' ולא כמלטו מן הקטנות כי לא ארכו להם הימים לשנות תלמודם ולהסיר הספקות ואמ' רבי לא תבנתן היין בקנקניו כי יש קנקן חדש ויין ישן וקנקן ישן ריקס ואין דבר בו כן יש בחורי' ששאלותיהם וחכמותיה' זכות לא התערב בהם ספק כיון ישן שכבדלו שמרי' ממנו ויש זקני' שאין להם חכמה כלל ואין נריך לומר שאין להם חכמה מעורבת ומבלבלת:

רבי אליעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם:

אמר הקנאה והתאוה וההכבוד מוציאין את האדם מן העולם והוא כי באלה המדות או באחת מהן יפסיד אמונת התורה בהכרח ולא יגיע לו לא מעלות שכליות ולא מעלות המדות:

הוא היה אומר הילודים למות והמתים להחיות והחיים

הלחם ובלחם הפני' עומדים צפופים ומשתחווים ריוחים ולא הויק נחש ועקרב בירושלם מעולם ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלם:

כבר ידעת שהמזבח היה באמצע העזרה ואלו עתידים לבאר זה במקומו והיה מנולה לשמים ועם כל זה לא היו מכבין הנשמי אש המערכה ולא היה מפזר הרוח את עמוד העשן העולה מן הקרבנות אבל בעת ההקדשה היה האויר נח והיו עומדים בעזרה כל אחד בצד חברו ובעת ההשתחויה לא היו לוחני' זה את זה לרוב מוראם וישנם במקום ההוא:

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הבא'ופי האתון והקשת והמט' והשמיר והכתב והמכתב והלוחו' ויש אומ' אף המזיקין וקבורתו של משה ואילו של אברהם אבינו ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה:

אף צבת בצבת עשויה קמיי' מאן עבדה כבר זכרנו לך בפרק הח' שהם לא יאמינו בחדוש הרטון בכל עת אבל בתחילת עשי' הדברי' שם בטבע שיעש' בהם כל מה שיעשה הן יהיה הדב' שיעשה מאדיו והוא הדב' הטבעי אז יהיה חדוש לעתים רחוקים והוא המופת הכל בשנה על כן אמרו שביום הששי שם בטבע הארץ שתקע קרח ועדתו ולבאר שיוציא המים ולא תתן שתדבר וכן השאר וכתב הוא התור' הכתוב' לכינוי' ית' כמו שאמ' ולא כודע אף הוא והוא אמרו ואתנה לך את לוחות האבן והמכת' הוא הכתיבה שעל הלוחות כמו ש אמרו והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחו' ואלו תאמר אחרי שכל הנפלאות כלם הושמו בטבעי הדברים ההם משעת ימי בראשית למה יחד אלו העשרה דע שלא יחדם לומר שאין שום מופת שהושם בטבע הדברי' רק אלו אבל אמר שאלו נעשו בין השמשו' לבד ושאר הנפלאות והמופתיים הושמו בטבעי הדברים אשר נעשו בו בעת העשותם תחילה ואמרו על דרך משל שיום שני בהחלק המים הושם בטבעה שיחלק ים סוף למשה ויורדן ליהושע וכן לאלהו וכן ללישע ויום רביעי כשנברא השמש הושם בטבעו שיעמוד בזמן פלו' בדבר יהושע אליו וכן שאר הנפלאות מלבד אלו העשרה שהושמו בטבעי הדברים ההם בין השמשות ושמי' הוא שרץ קטן חובב האבנים ה הגדול' עברו עליהם ובו בנה שלמה את בית המקדש וצבת הוא כלי שיק' בו הנפח הברזל החם עד שיעשה בו מה שיעשה:

שבעה דברי' בגולם ושבעה בחכ' חכם אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמ' ובמני' ואינו נכנס לתוך דברי חברו ואינו נבהל להשיב שואל כענין ומשיב כהלכ' ואו' על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי ומודה על האמת וחלופיהם בגולם:

הנני מפרש תחילה אלו המדות שנכללות הרבה בדברי חכמי' והוא בור עם הארץ וגולם וחכם וחסיד אמנם בור הוא איש אשר אין לו לא מעלות שכליות ולא מעלו' המדות ל' לא חכמה ולא מוסר ואין לו ג' קנין' הרעות כאלו הוא ערום מן הטוב ומן הרע והוא הנקר' בור לרמותו בארץ לא יזרע בה דבר מן הדברי' והוא הנקרא' שר' בור כמו שהתבאר בזרע' ועם הארץ הוא איש שיש לו מעלות המדות אבל אין לו מעלות שכליות רכמי' לומר שיש לו דרך ארץ ואין בידו תור' והוא הנקרא עם הארץ ל' שה' טוב לישוב הארץ ולקבני' המדינו' מפני שיש לו מעלו' המדו' שתיטב בה' חברתו עם זולתו כמו שכארנו בתחלת חבורנו וגולם הוא איש שיש לו מעלו' שכליו' ומעלו' המדו' אמנ' אינם שלמו' ולא הולכות על סדר בראוי אבל יש בהם ערכובי' ובלבול' והתערב בהם חסרון ומפני זה נקרא גולם להדמותו לכלי אשר יעשהו האומן ותהיה בו הטובה ה המלאכיות שיחסרהו ההשלמה והתקון כסבין והסיף כשיעשה הנפח גולמים והגיע להם צורתם קודם שישיזם ויחדרם וימרטם ויפתח בהם מה שדרכו לפתח וישלי' תקוח' והם הנקראי' לפני זה גולמי' כלי מתכו' כמו שהתבאר בכלי' והיא מלה עברית גלמי' ראו עיךך ל' חמ' שלי קוד' הגיע צורת האד' בה וכאש' לא הגיע לצורת הט'ר' שלמותה קראוהו גולם לרמותו כחמ' הנמצא מוכן לקבל צורה אחרת ישוב בה יותר שלם וחכם הוא האיש שהגיע לו שני המינים מן המעלו' על השלמו' כמו שצריך' וחסיד הוא האיש החכם כשיוסף במעלה ל' במעלות

העש' כסיונות שנתנם' אברה' אבינו כלם דברי הכתנו' הראשון הגרו' באמ' ית' לך מ' ארבע נגו' : השני הרעב אשר נמצא בארץ כנען כבאו סם והוא יעדו ואעשך לגוי גדול וזה כסיון גדול והוא אמרו ויהי רעב בארץ' השלישי חמס המצריים עליו בהלקח שרה לפרעה : הרביעי הלחמי בד' מלכי' : ה' לקוחו הגר לאשה אח' שגאט מהוליד משר' : הו' הוא המילה אשר נזה בה בימי הוקב' הז' חמס מלך גרר עליו בלקחו שרה גם כן : הח' גרש הגר אחרי הכנתו ממכה : הט' הרחפת בנו ישמעאל והו' אמרו ית' אל ירע בעיניך על הנער ונגו' וכבר העיד הכתוב אף היה קשה בעיני הדבר הזה באמרו וירע הדבר מאד בעיני אברהם אלא ששמר מנות הש' וגרסם : הי' עקדת יצחק:

עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרי' ועשר' על הים עשור גסיונות נסו אבותינו את המקום במדבר שג' ונסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי :

אבל העשרה נסים שנעשו לאבותינו במצרים הוא הנכלם מן העשר מכות והיות כל מכה ומכה מיוחדת במצרים ולא בשראל ואלו הם נסים בלא ספק ולשון התורה ככל מכה ומכה מהם שהביא הקבה על המצריים מלבד מכת הכנים שלא באר זה אלא שהוא ידוע שלא עשה ישראל אבל היו נמצאי' אצלם ולא היו מצרים אותם וכן בארו החכמים אבל בשאר המכות התבאר בהם הענין אמר בדם ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היאור ראה שהנזק היה משיב אותם לבדם ואמר בצפרדע ובאו בתיך וכחדר יושבך ועומר וזומר בערוב והפלתו ביום ההוא את ארץ גושן ונומר : ואמר בדבר וממקנה בני ישראל לא מת אחד ואמר בשחין כי היה השחין בחרטמים ובכל מצרי' : ואמר בצרד רק בארץ גוש אשר שם בני ישראל לא היה צרד : ואמר בארבה ויעל הארב' על כל ארץ מצרים : ואמר בחשך ולכל בני ישראל היה אור ביונותם אבל העשרה נסים שהיו על הים הם קבלה הראשון הבקעו המים כפשוטו של פסוק ויבקעו המים : השני שאחר שבקעו נעשו קיובה עד ששב כדמיו' נג ולא מקורה ולא משפע והיה הדרך כאלו היה נקב במים והמי' ימיו' ומשמאל וממעל הוא מאמר חבוקו נקבת במעיו ראש פרזי' : השלישי שארבו תקשה ונקפא להם כאמרו הלכו ביבשה ולא נשאר בקרקעיתו שום חומר ויטו בבשאר כהרות : הרביעי שדרכי מצרי' היו בחומר מדובק והוא אמרו חמר מים רבים : והחמישי שבקעו לררכים רכים כמספר השבטים כעין קשת עגול על זאת הטורה והוא אמרו לגזר ים סוף לגזרי' : והששי שבקפאו המים ונתקשו כאבנים ואל זה אמר שברת ראשי תניכי' על המים ר'ל שנתקשו המים עד ששבו בענין שיטבו הראשי' עליהם : והשביעי שלא נקפאו בקפיות שאר המים הנקפאים ל' חתיכה אחת אבל היו חתיכות רבות כאלו הם אבנים ו נסדרו קנתם על קנתם והוא אמרו אתה פוררת בענך ים : וה' שבקפא כזכוכית או כשהם ל' בהיר עד שיראה קנתם את קנתם בעברים בו והוא אמרו חשכת מים עבי שחקי' ל' שקבון המים היה בעצם השמי' לטובה שהוא בהיר : והט' שהיו נוזלים ממנו מים מתוקי' והיו שותים אותם : והעשירי שהיו בקפיים בעת שהיו נוזלי' אחר שלקחו מהם מה ששתו עד שלא היו יורדין לארץ והוא אמרו כנצו כמו כד נוזלים ל' הדבר הנוזל היה נקפא בלבם ונמצאו בקבלה גם כן שהמצריי' באו עליהם מכות על הים יותר ממכות מצרי' אבל כלם היו מעשרה המינים ההם אשר ירדו במצרים ונחלקו למינים רבים על הים ואל זה רמז באמרו אלה הם האלקי' המכ' את מצרים בכל מכה במדבר ל' במדבר ים סוף אבל העשרה גסיונו' שנסו אבותינו את המקום כלם דברי הכתנו' הם הראשונה על ים סוף באמרם המלי' אין קברי' במצרי' : והשנית במרה הוא אמרו וילוונו העם על משה לאמר מה נשתה : והשלישית במדבר בין שבקשו המן והוא אמרם מי יתן מותינו ביד ה' ונגו' : והרביעית מריתם בהניח המן עד הבקר והוא אמרו וייתרו אנשי' ממנו עד הבקר : והחמישית מריתם בבקשם אותו ביום השבת כמו ש' והיה ביום השביעי יבאו מן העם ללקוט : והששית ברפידים על המים גם כן : והשביעי בחורב כמעשה העגל : והשמיני' בתעורה בהיותם מסופקי' במקום ההוא באמת והתאוונם והו' אמרו ויהי העם כמתאוונני' : והתשיעי' בקברו התאו' בבקשת הכשר אמר והאכסוף אשר בקרבו התאו' תאוה : והעשירי' במדב' פארץ בעני' המרגלי' נסם כאמר ויכפו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי :

עשרה נסים נעשו לאבותינו בבירת המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקדש מעולם ולא נראה זבוב בבית המטבחי' ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים ולא כבו גשמי' אש של עצי המערכה ולא גצחה הרוח את עמוד העשן ולא נמצ' פסול בעומ' ובשתי

פירוש המשניות

בינונית ויש אומרי' זו מדת סדום שלי שלך ושליך שלי עם האר' שלי שלך ושליך חסיד שלי ושליך שליך שליך רשע:

הנה התבאר בזה המאמר שהחסיד הוא שירבה בפעלו הטוב לל שיטה לאחד משני הקבוצות מעט והתבאר לך נכ' שיקרא רשע מי שיש לו מפחיתות הנפש לל שיטה בפעולותיו אל הקצה האחד המוסר' כמו שבארנו בפרק הד' כי זה אשר ירבה שיהיה לו ממונו וממוזן זולתו יש לו רוב התאוה וקראו רשע:

ארבע מדות בדעות נוח לבעוס ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו קשה לבעוס וקש' לרצו' יצא הפסדו בשכרו קש' לבעוס ונוח לרצו' חסיד נוח לבעוס וקשה לרצות רשע:

הסתכל איך קרא הסנלן שסבלותו יתיר' עד שיקרב להעדר ההרגשה בד' הכעס חסיד וקרא מי שיש לו פחיתות מדות הכעס רשע:

ארבע מדו' בתלמידי' מהר לשמע ומהר לאבד יצא שכרו בהפסדו קשה לשמע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו מהר לשמע וקשה לאבד חכם קשה לשמע ומהר לאבד זה חלקרע:

הסתכל איך לא קרא הנכון הזכרן חסיד מפני שהיא מעלה שכלית וקראו חכם ולא קרא הקשה להבי' העניני' ורוב השקפה רשע מפני שאינו בידו ואינו מן המעלות אשר אפשר לקנותם כמו שבארנו בפרק השני:

ארבע מדות בנותני צדקה הרוצה שיתן ולא יתנו אחר' עינו רעה בשל אחר' יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו יתן ויתנו אחר' חסיד לא יתן ולא יתנו אחר' רשע:

הסתכל איך קרא רב הרחמנות אשר לא יספיק לו מה שירחם הוא לבד עד שירחמו גם כן אחרים חסיד וקרא האכזר רשע:

ארבע מדו' בהולכי לבית המדרש הולך ואינו עושה שבר הליכה בידו עושה ואינו הולך שבר מעשה בידו הולך ועושה חסיד לא הולך ולא עושה רשע:

אמרנו בהולכי לבית המדרש רובה כו' ההליכה לבית המדרש יש בה ארבע מדו': הסתכל איך קרא המרוב' לקנו' המעלות חסיד והמתעגל לקנותם רשע וכשתדע המעלו' השכליו' ומעלות המדו' ותדע כל מין מהם אם תרצה למוד החכמ' והמעשה ותדע המטע' ודרך המעשה אשר יקראו סאכנו' והתוספת על המנוע מעט אשר הוא מפעלות החסיד' המפורסמי' ותרע התוספ' והחסיד' אשר שניהם רע אלא שאחד מן הקמת יתר' ראוי בשם הרע והאחר יקרא חס' או פעל' בלתי ככון והמשל בו שהז' הירו' טוב גמון בלי ספק ורוב התאוה רע גמון בלי ספק והערר ההרגש' בהנאה אעפ' שהוא רע אמר' אינו כרוב התאוה ויקרא חטא או פעל' בלתי ככון והיציאה מן הז' הירו' מעט לכד העדר ההרגש' מן הראוי לשלמים וכשתבין זה הענין תדע שמי שיצא מן הז' הירו' מעט יקרא חסיד כמו שהקדמנו וכעדר ההרגשה יקרא חוטא ולוה אמר' כנזיר מן מאשר חטא על הכפס כמו שבארנו בפר' הד' ומכל מה שהקדמנוהו ובארנוהו תדע מי מכני אר' ראוי שיקר' בור ומי ראוי שיקרא עם הארץ ומי ראוי שיקרא גולם ומי ראוי שיקרא חכם ומי ראוי שיקרא רשע ומי ראוי שיקרא חסיד ומי ראוי שיקרא חוטא אלו שכעה שמות נוספ' על שכעה אכס' לפי מה שיש להם מן המעלות ומן הפחיתות ואשר למדות השכליות לפי מה שקהים למו' מן הפירו' וכבר שמנו שמות לפי עניני' האיש כמו שיש לו פחיתות של הדעות והוא הנקרא רשע כמו שבארנו ואם יהיה לו מעלת שכלית ופחיתות של דרכו' שזה יקרא אכל החכמי' רשע ערום ואם יהיה רשע וחזק לבני אדם לל שיטה מכלל פחיתות מדותיו ענינים שז' יק' לבני אדם כפחיתות ובאכזריות וכיחא' בהם זה יקרא רשע רע וכן מי שיהיו אכלו מעלות שכליות ופחיתות מדות יזיק בהן יקרא חכם להרע כמו שאמר הפסוק כמו שישא' כך חכמי' המנה' להרע ולהסויב לא ידעו לל שמעלות השכליות הם יתיר' א' הן בפעולות הרעו' ולא ביומ' אכל האיש אשר יתקבטו בו המעלות כן השכליות ומעלות המדות עד שלא תהיה לא מעלה שכלי' ולא מעלה ממעלו' המדות שאינם בו וזה כחכא' מעט והפלותו:

במעלו' המדו' עד שיטה אל הקצה האחד מעט כמו שבארנו בפרק הד' ויהיו מעשיו מרובין מחמתו ומפני זה נקרא חסיד לתוספתו כי ההפלה בדבר יקרא חסיד תהיה ההפלה ההיא כגוב או כרע ואמר הנה שהמס' יהיו לו לא השבע מעלות והם עקרי' גדולי' ומפני זה יכוין אליהם שבהם אפש' התלמוד והלמוד והמעשה הארבעה מהם הם מעלו' המדו' והוא שאינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמ' ואינו נכנס בתוך דברי חברו אבל יכוח עד שיסלי' דבריו ולא יתפאר במה שלא ידע והוא אמרו על מה שלא שמע אומר לא שמעתי ולא יתעקש אבל כשישמע האמת יודה ויאפי' במה שאפש' לו לדחו' ולחלו' ולהטעות לא ירצה לבעותו והוא אמרו ומוד' על האמת והב' מעלו' שכליו' האם כשיטעוהו מטע' במלאכת המטעה לא יבהל וישאר מסופק באמת אבל יניש מהרה למקום הטעות ויבארהו והוא אמרו ואינו כבהל להסיב וזה אמנם יהיה בקלות ההכנה וטוב התמכנות למאמר המטעה להבין הפרש הדברים והמעלה הב' שישאל מה שצריך לשאל בדבר ההו' ולא יבקש מופת למודי בחכמ' הטבע ולא טענה טבעית בחכמו' הלמודיו' וכיוצא בזה ואם יהיה הוא הנשאל גם כן יענה מענין השאלה אם ישאל בעניני' שבתבעים מופת יענה מענין השואל במופת ואם ישאל במה שלמטה מה יענה לפי מה שדעתו וטבעו ועוד לא ישאל ממנו סבה חמרית ויתן סבה טריית או ישאל סבה טריית ויתן סבה חמרית אלא ישיב מנה התכלית והוא אמרו שאל בענין ומשיב בהלכה וזה לא יהיה אלא אחר חכמה יתירה: והמעלה הב' שידר תלמודו ויקדים מה שראוי להקדימו ויאחר מה שראוי לאחרו שזה הדרך מועיל בלמוד מאד והוא אמרו אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ואלו כלם הם בגולם בהפך מפני שהוא בלתי שלם כמו שבארנו ולא הגיע לזאת המעלה:

שבעה מיני פורעניו' באין לעולם על שבעה גופי עבירה מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין רעב של בצורת באה מקצתן רעבי' ומקצתן שבעין גמרו שלא לעשר רעב של מהומה ושל בצור' באה ושלא ליטול את החלה רעב של כליה באה:

רעב של כמר' הוא שתהיה השנה במעט מטר ימטר בקצת המקומו' ובקצתן לא ימטר ובאשר ימטר יהיה מטר מעט: ורעב של מהומה הוא שיתעסק אדם במלאכות וקטנו' ונדושים אשר יתחדשו להם עד שתשטט הארץ ולא תזרע בעת הזריעה לטירת העולם: ורעב של כליה הוא שלא ימטר כלל ויבשו הנהרות והאנמים כאמרו והיו שמיך אשר על ראשך נחשת:

דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין ועל פירו' שביעית חרב בא לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה:

ענוי הדין הוא איחור המשפט וענין בו ימים רבים בדבר המבואר: ועוות הדין הוא שידון במה שאינו ראוי:

חיה רעה באה לעולם על שבעות שוא ועל חלול השם: גלות בא לעולם על עובדי עבודה זרה ועל גלוי עריו' ועל שפיכות דמים ועל שמטת הארץ בארבעה פרקים הדבר מתרבה ברביעי' ובשביעית ובמוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנ' ושנ' ברביעית מפני מעש' עני' שבשלישית בשביעית מפני מעש' עני' שבששית ובמוצאי שביעית מפני פירו' שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנות עניים:

כבר בארנו פעמים רבות כסדר ודעי' סדר הונאת החקים מן התבואה ושם התבאר שבשנה השלישית והששית היה מוציא מעשר ראשון ונותנו ללווי' ככל שנה ואחר כך היה מוציא מעשר עני' ונותנו לעניים וזה המעשר עני' הוא ב' במקום מעשר שני שהיה מוציא בשאר שני השמטה ומתנות עניים הם הלוקט והשכמה והפאה והפרט והעולות כי חנו' ישלם זה כלו כי כבר נשלים עסק האדמה ומי שמתן אלו החקים נתנם ומי שלא נתנם גולם:

ארבע מדות באדם האומר שלי שלי ושליך שליך שליך זו מדה

עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברה' אבינו עין רעה ורוח גבוה' ונפש רחבה מתלמידיו של בלע' הרשע מה בין תלמידיו של אברה' אבינו לתלמידיו של בלע' הרשע תלמידיו של אברה' אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין לעול' הב' שנ' להנחיל אוהבי יש ואוצרותיה' אמלא אבל תלמידיו של בלע' הרשע יורשי גיהנם ויורדין לבאר שחת שנ' ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך :

עין טובה כבר בארנו פעמים רבות שענין עין טובה היא ההסתפקות ונפש שפלה היא הזהירות ורוח נמוכה היא הענוה יתרה כמו שהתבאר בפ' שלפני זה והשלש שבנגדן הוא החריצות לקנות הממון והוא עין רעה ורוח התאוה והיא כפס רחבה והתאוה והיא רוח גבוהה והשלש מעלות ההן כתפרסמו לאברהם אבינו ומפני זה יקרא כל מי שימלא בו אלו המעלות מתלמידיו של אברהם אבינו מפני שהתנהג בדמותו : וכל מי שימלא בו אלו השלשה פחיתות הוא מתלמידיו של בלעם הרשע. אחר שהתנהג בדמותו ואחרי אזהרות המקומו' שהתבאר בהן אלו המעלות לאברה' והפחיתות ההן כלן לבלעם והן כמנאות כלן בתורה אמנם ההסתפקות באברהם הוא אמרו למלך סדום אס מחוט ועד שרוך כעל ואם אקח מכל אשר לך וגומר וזה תכלית ההסתפקות והוא שיביא אדם ממון גדול ולא יהיה ממנו אפי' בדבר מועט : אבל זהירותו אמרו לשרה ביום ביאור מצרימה הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את ובא בפני' שלא הסתכל בנורתה הסתכלות שלמה רק ביום ההוא וזה תכלית הזהירות ועוד אמרו על הגר אחר שלקחה הנה שפתך בידך עשירך כטוב בעיניך מורה שלא היה לו רצון להתענג עמה וכן כשדקשה ממני שרה לגרש' עם ישמעאל עד שתמנעוהו מנטו' אחריה בעבור המוטל העיד הכתוב שהרע בעיניו על ישמעאל לבד והוא אמרו וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו : אלו כלם מופתי זהירות : ואמנם ענותנותו הוא אמרו ואכני עפר ואפר : והתפרסם לבלעם הרשע החריצות על הממון והוא ביאור מארס כהרים בעבור הממון אשר נשכר בו לקלל את ישראל והוא אמרו יתברך אשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגומר : ואמנם רוב תאוותו בענין המשגל היא סבת ענתו לבלק סיפקיר הנשים לזנות עם ישראל וישימם זכור' מפורסמו' כי לולי רוב התאוה אשר היתה לו והיות הזנות טוב בעיניו לא היה מטיה בו שמצות בני אדם איך רק לפי דעתה כי העינים לא ינוו ברע אבל זהירותו ממנו ולשון הכתוב הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם וגומר וחכמים אמרו בלעם בעל איתנו היה ואין ספ' בו שמי שזה דעתו כזה תהיה פעלתו : ואמנם גאותו אמרו כאם שומע אמרי אל : ואמנם הביאור ראה על בלעם מאמרו ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אכשי דמים וגומר פי' מפני שהיה איש הדמים שהוא היה סיבת מות ישראל במצפה והוא גם כן איש מרמה בעשותו תחולות לפעולות הרע : והביא' ראה על תלמידיו אברהם מאומרו להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא כמו שקראו זרע אברהם אוהבי :

יהודה בן תימא אומר הוי עין כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וצבור כארי לעשות רצון אביך שבשמי' : הוא היה אומר עין פני' לגיהנם ובושת פני' לגן עדן יהי רצון מלפניך השם אלהינו שתבנ' עירך במהר' בימינו ותן חלקינו בתורתך :

אף על פי שאמרנו פנים לגיהנם ציה בענות בתוכחת המורים וכיוצא בהן וכאלו אמר השתמש בקצת הפחיתות במקומן ברטון הש' ובאמתו כמאמר הכביא ועם עקש תתפלל אלא בתנאי שתהיה כונתך האמת והוא אמרו לעשו' רצון אביך שבשמים ומן הטובות שחן הש' לזאת האומה שיש להם בושת פנים וכן אמרו שממפתי זרע אברהם שהם ביישנים ורחמיים וגומלי חסדי' ואמר ובצבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו : וכאשר ספר זה מעלת הבושת בקץ ואמר ה' אלהינו כאשר חנכתנו זאת המעלה כן תחנכו להבנות עירך במהרה בימינו :

הוא היה אומר בן חמש שנים למקרא בן עשר לטשנה בן שלש עשרה למצות בן חמש עשרה לתלמוד בן ששנה עשרה לחופה בן עשרי' לרדוף בן שלשי' לכח בן ארבעים לבניה

והפלוסופי' יאמרו שמיאות אדם כך רחוק מאד אבל אינו נמנע וכשימצא הם יקראוהו איש אלהי' וכן יקרא בלשוננו איש אלהים ואומר אני שהאיש הוא יקרא מלאך השם כמו שאמר ויעל מלאך השם מן הגלגל ואמר הפלוסופים שנמנע שימצא אדם שנתקבצו הפחיתות כלם עד סופו מאין השכליות ואשר למדות עד שלא תהי' לו מעלה בלל וכשימצ' והוא רחוק הם יכנהו בשם חיה אחת מן החיות הרעות המזיקות וכן קראו שלמה רוב שכול שהוא קבוצ הסכלות וההזקו ואלו החמסה גם כן שמות מורכבות הארבעה לגנאי והם דשע ערום ורשע רע וחכם להרע ורוב שכול ואחר לגדולה ואין גדול ממנו והוא איש אלהים או מלאך השם וכבר באר הכתו' שקריאת האיש אשר ימצאו בו המעלות השכליות ומעלות המדות מלאך השם והוא אמרו כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך השם נבואות הוא והדעת הוא כולל כל המעלות השכליות מפני שלא יטלם כי אם אחריהם ואמר ותורה יבקשו מפיהו ראוי' על שלמותו ומעלות המדות' כפי מה שבארכו בפרק שביעי שזהו מנת התורה ולזה אמר וכל כתובתיה שלום וכבר בארנו גם כן שהשלום הוא ממעלות המדות ואמר אחר כך כי מלאך השם נבואות הוא :

ארבע מדות ביושבי לפני חכמים ספוג ומשפך משמרת ונפה ספוג שהו' סופג את הכל משפך שמכני' בזו ומוציא בזו משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרי' ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסלת :

דימה האיש הזכרן שזכור כל מה שישמע ולא יבדיל בין האמת והשקר לכפוג והוא נמר הים שנולעת הכל ודימה גם כן מי שיבין לאלתר ולא יזכור דבר כלל לא האמת ולא שאינו אמת למשכך ודימה מי שזכור דברים הרעים והרעות שאינו אמת וישכח דברים האמתיים אשר עליהם המעשה למשמרת שלא ישאר בה רק השמרים וינא הזך ודימה האיש שהענין בו בהפך לנפה שמוציאה העפר והאבק בנקביה וישאר בה הסלת וזו כפה הסלת לבד היא הטוב שבה והיותה מוניאה הקמח הדק אשר אין בו ערך ומשאירה הגס והוא הסולת :

כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה ושאינ' תלויה בדבר בטלה לעול' איזו היא אהב' התלויה בדבר זו אהבת אמנון ותמו' ושאינ' תלויה בדבר זו אהבת דוד ויהונתן :

פית' אילו הדברים כך הוא אתה יודע שאילו הסבות הנשמיות יטלו ויסורו ויתחייב סור המתחדש בסור סבתו ומפני זה כשתהיה סבת האהבה ענין אלהי והוא המדע האמתי האהבה היא אי אפשר שתסור לעולם מפני ש ססבתה מתמדת המציאות :

כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאיננה לשם שמים אין סופה להתקיים איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו כל המזכה את הרבי' אין חטא בא על ידו וכל המחטי' את הרבי' אין מספיקי' בידו לעשו' תשובה משה זכה וזיכה את הרבי' זכות הרבים תלוי בו שנ' צדקת השם עשה ומשפטיו עם ישראל ירבעם חטא והחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו שנ' על חטאות ירבעם בן נבט אשר חטא ואשר החטיא את ישראל :

זה כלו מבואר שאילו העניני' על צד הנמוך והעניני' כי מי שיחלוק לא לכנות סתירת דברי חכמים אלא לרעתו לדעת האמת יתקיימו דבריו ולא יפסקו : וכל מי שיישר בני אדם וימלאוה' יתבר' כשימנעוהו מן החטא וכל מי שיטעה בני אדם יענשהו' יתברך כשימנעוהו מן התשובה וזה מבואר אין קושי בו כשתבין מה שכללנוהו בפרק השמיני :

כל מי שיש בידו שלשה דברי הללו מתלמידיו של אברה' אבינו ושלשה דברי אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע

פירוש המשניות

החסר מטעמים של תורה שהוא מאוס כמכורה הזה. שאין לך בן חורין לפי שכני אד' משמשי לפכיו: וממתנה כחליאל כיון שנתנה לו תורה נחלו אל וכיף שיש לו כחלה עולה לגדולה שכ' ומחליאל במות:

והלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או אפי' אות אחת צריך לנהוג בו כבוד שכן מצוינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד עשאו רבו אלופו ומיודעו שנ' ואתה אנוש כערבי אלופי ומיודעי והלא דברי' קל וחומר ומה דוד מלך ישראל למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד עשאו רבו אלופו ומיודעו הלומד מחברו פרק אחד או הלכ' אחת או פסוק אח' או אפי' אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא תורה שנא' כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנא' כילקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו:

והלומד מחברו וכו' כסוק אחד דבר אחד של טעם דסמך להאי קרא דמאתה אנוש כערבי סמך אידך קרא אשר יחדיו כמתיק סוד לפי שמנאו אחיתופל לדוד שהיה יושב ועוסק יחיד בתורה אמר לו למה אתה עוסק בתורה יחיד והלא כבר נאמר חרב על הדברים וכו' וכו' טוב פעם אחת מצאו שהיה נכנס לבית מדרשו בקומה זקופה אמר לו והלא כבר נאמ' שצריך לו לאד' ליכנס שם במור' כדי שתהא אימת שמים עליו: ויש אומרים שהיה נכנס לבית המדרש יחיד ונאמר לו בית אלהי' כהלך ברנש כתי' שחייב אדם ליכנס שם בקמץ עם לפי שכ' ברוב עם הדרת מלך ורנש הוא לשון אסיפה כמו למה רנשו גוי' ויש אומרי' רנש הוא לשון אימה ופחד: ואתה אנוש כערבי חשב כמותי: מוזעזעי כמו אנשי' חכמים נבונים ויחזעים: ומה דוד שהיה מלך עשאו לאחיתופל רב ואלוף מפכישני דברים: ואין כבוד אלא תורה כלומר לתור' והכי קאמר אין כבוד בא לו לאדם אלא על עסקי התורה כבוד חכמי' ינחלו כלומר הם נחמלי' כבוד בשביל שהם לומדים את התורה ויורשים אותה כמחלה:

כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד יותר מלמוד' ואתתאווה לשלחנ' של מלכ' ששולחנך גדול משלחנ' וכתריך גדול מכתרס ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך:

פת במלח תאכל פי' אכילו אין לך מה לאכנ' אלא פת במלח אל תמנע מלעסנ' בתור' ואל תחמוד כבוד להתכבד בתורת' שמתוך כך נראה כאלו אתה עוש' שלא לשמה: ששלחנך גדול משלחנס הוא השכר שתקבל על למודה של יער':

גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות שהמלכו' בשלשים מעלו והכהונה בעשרי' וארבעה והתורה נקנת בארבעי' ושמנה דברי' בתלמוד בשמי' האזן בעריכ' שפת' בבינת הלב בשכלו' הלב באימה ביראה בענו' בשמחה בשמוש חכמי' בדקדוק חברי' ובפלפול התלמידי' בישוב במקרא במשנה במעוט סחורה במעוט שיגור במעוט תענוג במעוט שחוק במעוט דרך ארץ בארץ אפים בלב טוב באמונת חכמים ובקבלת היסורין:

באימה ויראה שאין למ נבזה עליי כמו שאמר יוסאשר עמדת לפני השם אלהיך בחורב ולהלן בעלי קריים אסורי' ומתוך קלות ראש של אדם והרהור לב הוא בא לידי קרי: בשמחה לפי שאין השכינה שורה מתוך נצר אלא מתוך שמחה: בישוב גרסינן פי' בישוב הדעת: במעוט סחורה דאמר רב לא תמנע תורה לא בסחרכין ולא בתענין: במעוט דרך ארץ שלא יהא מצוי בכני אדם בשוק: בקבלת היסורין מקבל יסורין מאהבה:

המכיר

לבינה בן חמשי' לעצה בן ששים לזקנה בן שבעי' לשיבה בן שמנים לגבורה בן תשעים לשוחבן מאה כאלו מרת ועבר ובטל מן העולם בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה דכול' בה ובה תחזי וסיב ובלה בה ומינ' לא תזוע שאי' לך מדה טובה הימנה בן הא הא אומר לפום צערא אגרא:

אמר על התורה שיהפוך בה ויהנה בה מפני שהכל בה: ואמר ובה' תחזי לל האמת פי' ותראה האמת בעין השכל כתרנג' וירא וחזא ואחכ' אמר וסיב ובלה בה כלומר התעסק בה עד עת הזקנה וגם אז לא תסור ממנה לזולתה ואמר בן הא הא לפי מה שתגטער בתורה יהיה שכרך ואמרנ' שלא יתקיי' מן החכמי' אלא מה שתלמד בטרח ועמל ויראה מן המלמד אבל קריאת התענוג והמנוחה אין קיום לה ולא תועלת בה ואמרנו בפירו' מאמרנו אף חכמתי' עמד' לי חכמה שלמדתי' באף עמד' לי ומפני זה נזו להטיל אימ' על התלמידי' ואמרנו זרוק מורא בתלמידי': לפי שעד עכשיו כל הפרקי' הם משנה לסיכך הוערך עתה להודיע שמכאן ואילך בריית' היא ולזה מתחיל ואומר שכו חכמי' בלשון המשכ' כלומר בריית' היא ובלשון המשנה היא שניה אבל אינה משנה ומה שכו חכמי' רבי מאיר אומ': ומתוך שמאמרנו פרק זה דברי אגדה הם כהנא לאמרנו בבית הכנסת עם שאר הפרקים הללו של מסכת אבות:

פרק ששי

שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בה' ובמשנתם:

רבי מאיר אומר כל העוסק בתור' לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד לא שכל העולם כלו כדי הוא לו נקר' ריע אהוב אהוב את המקור' אהוב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות מלבשתו ענוה ויראדה ומכשרתו להיות צדיק וחסיד ישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכורת ונהנים ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה ולי גבורה:

זוכה לדברים הרבה להיות צדיק וחסיד כדלקמן: כרי הוא לו ראוי הוא לו: כקר' ריע ולי מה יקר רעיון: אהוב ישליו אהוביך וגם שלנ' רב לאהבי תורתך אהוב את המקום שעושה מאהבה: אהוב את הבריות שמקרבן ומלמדן ונמלן טוב: ומלבשתו התורה: ומכשרתו להיות צדיק הולך בתומו ואינו עושה עול: חסיד עושה לפני' משורת הרין: ישר עגשר יושר ועדיף מן צדיק: ונכחי' ממנו ענה ותושיה דלעיל מהאי קרא כתיב ה' קנני ראשית דרכי קדם מפעליו מאז וסמך ליה ענה ותושיה כלומר ענה ונכור' וכי' אכי ללומדי להי' לכני אדם לעזר: תושיה אלטי'ו כלעז ענין ג' וזה:

ונתנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ומגלי' לו רזי תורה ונעשה כמע' שאינו פוסק וכנהר שמתגב' והולך והוי צנו' וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשי' אר' יהוש' בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונדה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקר' נוזף שנ' נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומר והלווחות מעשדה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרו' על הלוח' אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה שכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות:

מעלמכה של תורה מעלכון מעלכיס את התורה שהיא עלוכה על שאין לה עוסקים: מניף מכורה כמו וינער כו אכי דתרגומו וכז' ביה אבהי נוס זהב באף חזיר שאינו משמרנו אלא הולך באשפה וממאסה כן תלמיד סכס

דינרי זה ואבני טיבו ומרגליו אמרתי לו בני אם את נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר לא במקום תורה לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין אותו לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליו אלא תורה ומעשים טובים בלבד שנ' בהתהלך תנחה אותך בעולם הזה ובשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך לעולם הבא וכן כתוב בספר תלמודי דוד מלך ישראל טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף ואומ' לי הכסף ולי הזהב אמר השם צבאות :

לי הכסף ולי הזהב פי' לשנח ולכבודו שאלו מלא כל הארץ כבודו :

חמשה קנינים קנה הקדוש ברוך הוא בעולמו ואלו הן תורה קנין אחד שמי' וארץ קנין אחד אברהם קנין אחד ישראל קנין אחד בית המקדש קנין אחד :

תורה קנין אחד מנין דכתי' השם קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז שמים וארץ קנין אחד מנין שנ' כה אמ' השם השמי' כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי ואומר מה רבו מעשיך השם כלם בחכמה עשית מלא הארץ קנין אחד אברהם קנין אחד מנין דכתי' ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קנה שמים וארץ ישראל קנין אחד מנין דכתי' עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית ואומ' לקדושי אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בס' : בית המקדש קנין אחד מנין שנ' מקדש השם כוננו ידיך ואומ' ויביא אל הר קדשו הר זה קנתה ימינו :

תורה קנין אחד מנין דכתיב השם קנני ראשית דרכו שכריאתה קדמ' לעולם מפני ששעלה במחשבה לפניו לבראות עולם אמר יתקיי' בשביל התורה : שמים וארץ קנין אחד שהם עמודיו של עולם שנ' כה אמר השם השמים כסאי והארץ הדום רגלי נאמר כאן הארץ ונאמר להלן הארץ שנ' מלאה הארץ קנין אחד אברהם קנין אחד מנין שבראו הקבלה לכך להיות קנינו של עולם ויתקיים בשבילו שנאמר ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קנה שמים וארץ :

ולמה בשביל שקרב את הבריות תחת כנפי השכינה והחזיר למנוח : ישראל מנין שנקראו קנין שנאמר עם זו קנית ומנין שהעולם יתקיים בשבילם שנאמר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בס' שהם עקר דירה של הארץ :

מקדש השם כוננו ידיך עדיין לא מצינו בו קנין אלא מפני שנאמר כאן מקדש ונאמר להלן ויביא אל הר קדשו הר זה קנת' ימינו מה להלן מקדש בקנין אף כאן מקדש בקנין ויש נמנמים בדבר ולפי העני' נראה בעינינו שהבדלתא לא נכתבה כתיבה שהיא במסכת פסחים כפרק האשה אינו אומר אלא תורה ושמים וארץ וישראל ומביא ראיה לשמים וארץ מאותו פסוק שנאמר באברהם קנה שמים וארץ :

וכל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא ברא אלא לכבודו שנא' כל הנקר בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר השם ימלוך לעולם ועד :

אמ' רבי חנינא בן עקשיא רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצו' שנאמר השם חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר :

ואומר קדיש דרכנו :

רבי חנני' בן עקשיא אינו מן הברייתא אלא סיגס כהה הוא וכהנה העם לאמר כסוים הפרקים לפי שאין אומרים קדיש על המטנה אלא על האנה שאמר מר ויהא שמה רבא דאגדתא :

תם הכל וכאלם תהלה לאל עלים :

המכיר את מקומו והשמח בחלקו והעושה סייג לדבריו ואינו מחזיק טובה לעצמו אוהב את המקום אוהב את הבריות אוהב את הצדק אוהב את התוכחה אוהב את המשרים מתרחק מן הכבוד ולא מגיס לבו בתלמודו ואינו שמח בהוראה נושא בעול עם חברו מכריעו לכף זכות מעמידו על האמת מעמידו על השלום מתישב בתלמודו שואל ומשיב שומע ומוסי' הלומד על מנת ללמ' והלומד על מנת לעשות המחכים את רבו והמכוין את שמועתו והאומ' דבר בשם אומרו הא למדת שכל האומ' דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי :

שומע ומסוף שומע כל מה שאמר לו רבו ומסוף אבל לא לסתור את דבריו והמכוין את שמועתו כשהוא מורה הנראה מכוין באותו ענין שאמר לו רבו ואינו מסוף דבר לומר שכן אמר לי רבי אלא אם כן אמרו רבו :

גדולה תורה שהי' נותנ' חיי' לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא שנ' כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מורפא ואומ' רפאות תהי' לשרך ושקוי לעצמותיך ואומר עץ חיי' היא למחזיקי' בה ותמכיה מאוש' ואומ' כי לוית חן הם לראשך וענקי' לגרגרותך : ואומר תתן לראשך לוית חן עשרת תפארת תמננך : ואומר ארץ ימי' בימינה בשמלה עושר וכבוד ואומ' כי ארץ ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך :

כותבת חיים לעושיה בעולם הזה שאוכל הפירו' והקדן קיימת לעולם הבא כי חיים הם למוצאייהם בפירו' בעולם הזה ואומ' ושקוי לעצמותיך שתהא מסקה ענמותיך בקבר ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה בעולם הבא ושמה תתן לחיי' הוא זוכ' ומי יאמר סיהא זוכה לעושר שהרי יש לך כמה בני אדם הנדוני' לעניות שהמות טוב להם מחיים לפיכך הוא אומר כי לוית חן הם לראשך וע' כלומר ואיזה דבר המביא את האדם למצאחן בעיני האנשים הוי אומר זה הממון ושמה תאמר ממון יתגו לנו אבל לא יהיה מכובד בין האנשי' לכך נאמר עטר' תפארת תמננך ושמה תאמר אפי' מי שלמ' אלא לשמה זוכה לכל הדברים האלו לכך נאמר ארץ ימים בימינה כלומר למימינה כה פי' שלומדים לשמה יש להם ארץ ימים ואין בריך לומר עושר וכבוד וכשמאלה פי' למשמאל' בה עשר וכבוד יתנו להם אבל לא חיים ארוכי' ושמה תאמר לחיים ועושר וכבוד זוכה אבל לא לשלום לכך נאמר ושלוש יוסיפו לך :

רבי שמעון בן מנסיא אומ' משום ר' שמעון בן יוחאי הנוי והבח והעשר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקי' ונאה לעולם שנ' עטרת תפארת שיבה בדר' צדקה תמצא ואומר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בני' אבותם ואומ' תפארת בחורים כחם והדרת זקנים שיבה ואומר וחרפה הלבנה ובושה החמה כי מלך השם צבאו' בהר ציון ובירושלם ונגד זקניו כבוד :

עטרת זה העושר : תפארת זה הנוי והבנים : והכח תפארת בחורים כחם : והכבוד ונגד זקניו כבוד : והחכמה זקני' איכא הכא טובא וחד מנייהו אייתר ליה לזה שקנה חכמה :

רבי שמעון בן מנסיא אומר אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקי' כלם נתקיימו בר' ובניו : אמר רבי יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום אמר לי רבי מאיזה מקום אתה אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרי' אני אמ' לי ר' רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפי' :